

ΕΚΚΛΗΣΙΑ

ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΤΟΣ ΜΒ' | ΑΘΗΝΑΙ, ΦΙΛΟΘΕΗΣ 19. — Τηλ. 227-689 |

1 ΙΟΥΝΙΟΥ 1965 |

ΑΡΙΘ. 11

ΑΠΟΤΕΛΕΙ ΠΑΡΗΓΟΡΟΝ ΜΗΝΥΜΑ

Ὁ διεθνὴς καὶ ἐπιχώριος ἀριστερισμὸς ἐπεχείρησε προσφάτως πορείαν, μὲ ἀφετηρίαν τὸν ἱερὸν τύμβον τῶν Μαραθωνομάχων, τὴν ὁποίαν ἀπεκάλεσε «π ο ρ ε ί α ν ε ί ρ ῆ ν η ς». Καὶ οὐδεὶς βεβαίως ἀντιφέρεται εἰς ἐκδηλώσεις δεσποζομένας ἀπὸ τὰς ἀρχὰς καὶ τὸ ἰδεῶδες τῆς ἀνθρωπίνης ἀλληλεγγύης καὶ ἐλευθερίας, πὺ ἀποτελοῦν τὸν θεμέλιον λίθον τῆς Χριστιανικῆς πίστεως, καὶ διὰ τῶν ὁποίων μετουσιοῦται τὸ ἀγαθὸν εἰς ἀκτινοβόλον δύναμιν ἐνεργείας καὶ ζωῆς. Δυστυχῶς ὅμως ἐπὶ τοῦ προκειμένου «αἱ μὲν χεῖρες ἦσαν χεῖρες Ἡσαῦ, ἡ δὲ φωνὴ, φωνὴ Ἰακώβ».

Καὶ εἰς τὴν βαθυτέραν τῆς οὐσίας ἡ πραγματοποιηθεῖσα πορεία ἀπετέλεσεν ἀσκησιν μαχητικῆς ὀργανώσεως καὶ κινήτοποιήσεως τῶν λαϊκῶν μαζῶν, πολιτικὴν προβολὴν τοῦ κομμουνισμοῦ, καὶ ἐντυπωσιάζουσιν καὶ προπαγανδιστικὴν διακήρυξιν τῶν συνθημάτων τοῦ ἀντιθέου Μαρξισμού.

*

Καὶ ὀρθῶς ἐτονίσθη ὑπὸ τοῦ κ. Πρωθυπουργοῦ, ὅτι «ἡ ὑπὸ τῆς Ε.Δ.Α. ὀργανωθεῖσα πορεία ἦτο περιττή, καὶ ὅτι βλάπτει τὴν ὑπόθεσιν τῆς εἰρήνης καὶ τῆς Ἑλλάδος. Διότι ἐμφανίζει, ὅτι μίᾳ μόνον μερὶς λαοῦ ἔχει ταχθῆ ὑπὲρ τῆς εἰρήνης, ἐνῶ ὀλόκληρος ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς εἶναι εἰρηνόφιλος». Ἀνεξαρτήτως ὅμως τούτου, ἡ πικρὰ πείρα τοῦ ἀπωτέρου καὶ προσφάτου παρελθόντος ἐπιβάλλει αὐστηρὰν ἐπαγρύπνησιν καὶ προσοχήν· διὰ νὰ μὴ προσφέρεται—ἐν ὀνόματι τῆς ἐλευθερίας—ὁ αἱματόβρεκτος αὐτὸς καὶ τόσον ταλαιπωρημένος τόπος μας, εἰς ἀδέσποτον πεδὸν ἀσκήσεως καὶ πειραματισμῶν τοῦ κομ-

μουνισμοῦ. Εἶναι καιρὸς δὲ νὰ κατανοηθῆ, ἐπὶ τέλους, ὅτι ἡ ἀληθὴς εἰρήνη μόνον διὰ τῆς ἐπικρατήσεως εἰς τὸν κόσμον τῶν ἀρχῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ εἶναι δυνατὸν νὰ θεμελιωθῆ καὶ νὰ στηριχθῆ. Καὶ ὅτι μακρὰν τοῦ Χριστοῦ μόνον πρόσκαιρος κατάστασις «ἀ ν ε κ τ ῆ ς γ ε ι τ ο ν ί α ς» εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ. Οὐδέποτε ὅμως σταθερὰ καὶ μόνιμος εἰρήνη.

*

Συνδρόμως ὅμως ἐξεδηλώθη, κατ' αὐτάς, καὶ ἄλλη ἐπικίνδυνος δραστηριότης τοῦ κομμουνισμοῦ, πρὸς ἄγραν ψυχῶν καὶ πρὸς δημιουργίαν πνευματικῆς συγχύσεως. Καὶ ἐπὶ μίαν ἐβδομάδα, (12-20 Μαΐου), ἡ ὁποία καὶ ἀπεκλήθη «Ἐ β δ ο μ ά δ α τ ῆ ς σ ύ γ χ ρ ο ν η ς σ κ έ ψ η ς» ὀργανώθησαν διαλέξεις, διὰ τὰς συγχρόνους ἀναζητήσεις καὶ τάσεις τῆς φιλοσοφίας, τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς οἰκονομίας. Καὶ ὄχι μόνον ἐπεστρατεύθησαν πρὸς τοῦτο οἱ ἐπιχώριοι ἐκπρόσωποι τῆς «προοδευτικῆς σκέψεως», ἀλλὰ καὶ μετεκλήθησαν σημαντικοί—ὡς διεφημίσθη—ἐκπρόσωποι τῆς ξένης τοιαύτης. Καὶ αἱ διαλέξεις αὐταί, ἐκτυπωθεῖσαι εἰς κομψὰ τευχίδια, κυκλοφοροῦν ἤδη κατὰ χιλιάδας. Καὶ ἀπὸ ὅλας δυστυχῶς ἀπουσιάζει ὁ Χριστὸς καὶ ἡ Ὄρθόδοξος ἀντίληψις τῆς ζωῆς. Ἀποτελοῦν διὰ τοῦτο δραστηκὸν δηλητήριον ἐπιστημονικοφανοῦς ἀθεΐσμοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου δηλητηριάζεται ἡ νεότης μας.

*

Μὲ ὅσα γράφομεν, θὰ χαρακτηρισθῶμεν, ἀσφαλῶς, ὡς «σκοταδισταί». Καὶ θὰ μᾶς ἐγκαλέσουν, ὡς καθυστερημένον καὶ ἀπροσάρ-

ΕΟΡΤΙΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

III'

ΤΟΥ ΜΑΚ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΡΟΥΜΑΝΙΑΣ

Μακαριώτατον Χρυσόστομον,
Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος
Ἀθῆναι

Μακαριώτατε,

Λίαν ἀγαπητὲ ἐν Χριστῷ Ἀναστάντι ἀδελφέ,

Ἐδχαριστοῦμεν θεομύτατα τὴν Ὑμετέραν Μακαριότητα διὰ τὰς ἀδελφικὰς προσορῆσεις, τὰς ὁποίας

μοστον ἀπαρνητὴν τῆς μεγάλης φωτιστικῆς ἀξίας τῆς γνώσεως, διὰ τὴν βελτίωσιν τῶν συνθηκῶν τῆς ζωῆς! Ἄς εἴπουν ὅ,τι θέλουν. Ἡμεῖς, ὡς Χριστιανοί, γνωρίζομεν, ὅτι ὀφείλομεν ν' ἀγαπῶμεν τὸν Θεὸν «ἐξ ὅλης τῆς διανοίας ἡμῶν». Καὶ γνωρίζομεν ἐπίσης, ὅσον τοῦλάχιστον καὶ αὐτοί, ὅτι οὔτε τέρμα οὔτε ὄριον ὑπάρχει διὰ τὰς πτήσεις τοῦ πνεύματος μέσα εἰς τὰς ἀβυθομέτρους καὶ φωσφορίζουσας ἀβύσσους τοῦ Σύμπαντος. Καὶ ἡ γνώσις θ' ἀναπτύσσεται ἐλευθέρως καὶ ἐπ' ἀπειρον, τόσον ὡς πρὸς τὰς θετικὰς ἐπιστήμας, ὅσον καὶ ὡς πρὸς τὰς φιλοσοφικὰς ἀναζητήσεις καὶ διαπιστώσεις. Καὶ ὅτι, ὅσον θὰ διευρύνωνται αἱ ὁδοὶ τῆς γνώσεως, τόσον θὰ καταλάμπεται καὶ ὁ «νοῦς τῆς σαρκός» μας ἀπὸ τὸ ἄρρητον φῶς τῆς θεότητος.

★

Πιστεύομεν διὰ τοῦτο ἀκραδάντως, ὅτι ἡ γνώσις μας πρέπει νὰ παραμένῃ βαθέως ἐρριζωμένη εἰς τὸ ἔδαφος τῆς ἀποκαλυπτικῆς Χριστιανικῆς διδασκαλίας καὶ παραδόσεως. Καὶ ὅτι εἶναι ψευδώνυμος οἰαδήποτε γνώσις, ἡ ὁποία μᾶς ἀπομακρύνει ἀπὸ τὸν Θεόν καὶ ἀπὸ τὴν μόνην αὐθεντικὴν πνευματικὴν ὁδόν, ἐντὸς τῆς ὁποίας εἶναι ἐφικτὴ καὶ πραγματώσιμος, ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν, ἡ μυστικὴ μας συνάντησις μὲ τὸν Χριστόν. Ἡ ὁποία καὶ μόνη ἀπελευθερώνει ἀπὸ τὰς πλάναις καὶ ἀποτελεῖ τὴν νέαν πνευματικὴν μας γέννησιν, ὅπως συνέβη τοῦτο εἰς τὸν Ἀπόστολον Παῦλον καὶ τὸν μετέβαλεν ἀπὸ διώκτην τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς «σκεῦος ἐκλογῆς».

ἐδηροστήθητε νὰ ἀπευθύνητε πρὸς Ὑμᾶς ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν ἁγίων εορτῶν τοῦ Πάσχα.

Ἀναμένοντες καὶ ἐφέτος τὴν ἡμέραν τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου, ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία Ρουμανίας καὶ Ἡμεῖς προσωπικῶς ἀπευθόνομεν μετ' ἀδελφικῆς ἀγάπης πρὸς τὴν Ὑμετέραν Μακαριότητα, τοὺς Ἀρχιερεῖς, τοὺς ἱερεῖς καὶ τοὺς πιστοὺς τῆς καθ' Ὑμᾶς ἁγίας Ἐκκλησίας, τὸ καταστάν χιλιετῆς χαιρετισμὸς ὅλων τῶν χριστιανῶν ἀγγελικὸν μῆνυμα: ΧΡΙΣΤΟΣ ΑΝΕΣΤΗ!

Αὐτὴν τὴν ἁγίαν ἡμέραν τὸ πνεῦμά μας συνεκ-

★

Εἰς τὴν ἀνένδοτον αὐτὴν προσπάθειαν τῶν σκοτεινῶν δυνάμεων τῆς ἀρνήσεως, πρὸς δημιουργίαν πνευματικῆς συγχύσεως καὶ θρησκευτικῆς ὑποτονίας, καθῆκον ἔχομεν, καὶ ὡς ἄτομα καὶ ὡς σύνολον, ν' ἀγωνισθῶμεν, διὰ ν' ἀνασταλῆ, πάση θυσίᾳ ἢ περαιτέρω πτώσει καὶ ἡαύξησης τοῦ ἀριθμοῦ τῶν συνθηκολόγων. Καὶ ἀναστηλοῦντες εἰς τὰς συνειδήσεις τὸν θεῖον εὐαγγελικὸν νόμον τῆς ἀγάπης, τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἐν Χριστῷ εἰρήνης, νὰ συντελέσωμεν νὰ ἐπαναπνεύσουν οὐριοὶ ἄνεμοι εἰς τὴν σκληρῶς καταγιγισμένην ἀπὸ ἀντιπνόους φορὰς χώραν μας.

Καὶ παρήγορον πρὸς τοῦτο μῆνυμα ἀποτελεῖ ἡ τελευταία ἐγκύκλιος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου πρὸς τοὺς Σεβασμιωτάτους Ἱεράρχας, ἡ καθορίζουσα τὰ θέματα τῆς συγκληθησομένης, κατὰ Ὀκτώβριον, σεπτῆς Ἱεραρχίας μας. Τὰ ὁποῖα μεταξὺ ἄλλων εἶναι καὶ τὰ ἐξῆς: α) Ἡ Ἐκκλησία πρὸς τοὺς ἐνδεεῖς, β) Ἡ Ἐκκλησία πρὸς τοὺς ἐργάτας, γ) Ἡ Ἐκκλησία πρὸς τὴν νεότητα κ.λ.π.

Μόνον οὕτω πιστεύομεν θὰ καταρρεύσουν καὶ θὰ διαλυθοῦν τὰ προσωπεῖα τῆς πλάνης. Καὶ μόνον οὕτω θὰ συνεχισθῇ τὸ ἀπολυτρωτικὸν ἔργον τοῦ Κυρίου, τὸ ὁποῖον παρεδόθη εἰς τὸν κόσμον διὰ τῆς ἰδρύσεως τῆς Ἐκκλησίας του καὶ δὴ ὡς Ὁρθοδοξία ὡς ἀλήθεια δηλαδὴ πεπληρωμένη. Καὶ τὸ ὁποῖον εἶναι πάντοτε νέον, ζωοπάρσχον καὶ χορηγὸν δυνάμεως, εἰρήνης καὶ χαρᾶς.

ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ ΣΠΕΡΑΝΤΣΑΣ

νήθη ιδιαίτερος ἀπὸ τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου εἰς τὸν Μυστικὸν Δείπνον, τοὺς ὁποίους ἀναφέρει ὁ ἅγιος εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης καὶ οἱ ὁποῖοι μᾶς κάνουν νὰ καταλάβωμεν ὅτι «... ὁ Ἰησοῦς, ἀγαπήσας τοὺς ἰδίους ἐν τῷ κόσμῳ, εἰς τέλος ἠγάπησεν αὐτούς» (Ἰωάν. ιγ', 1)· ὅτι πάντες θὰ γνωρίσουν ὅτι εἶναι μαθηταὶ Του, ἐὰν ἔχουν ἀγάπην ἐν ἀλλήλοις (Ἰωάν. ιγ'. 35)· ὅτι Αὐτὸς εἶναι ἡ ἀμπελος ἡ ἀληθινή καὶ οἱ μαθηταὶ τὰ κλήματα καὶ ὅπως τὰ κλήματα δὲν δύνανται νὰ φέρουν καρπὸν ἀφ' ἑαυτῶν ἐὰν μὴ μένουν ἐν τῇ ἀμπέλῳ, οὕτω οἱ μαθηταὶ δὲν δύνανται νὰ φέρουν καρπὸν ἐὰν μὴ μένουν ἐν Αὐτῷ, διότι χωρὶς Αὐτοῦ οὐ δύνανται ποιεῖν οὐδὲν (Ἰωάν. ιε', 1—6) καὶ ὅτι τέλος εἰς τὴν προσευχὴν του ὁ Ἰησοῦς παρέκάλεσε τὸν Πατέρα, ἵνα πάντες οἱ πιστεύοντες εἰς Αὐτὸν ἐν ὧσι, καθὼς Αὐτὸς καὶ ὁ Πατὴρ εἶσαν ἐν (Ἰωάν. ιζ', 21).

Ἡ ἀνάμνησις τῶν ἁγίων λόγων τούτων πρέπει νὰ παρακινήσῃ τὰς Χριστιανικὰς Ἐκκλησίας νὰ προσέξουν τὴν ἕνωσιν των, φροντίζουσαι ἵνα ἡ ζωὴ των ἀνελλίσσεται συνεχῶς ἐν τῷ Χριστῷ, καθὼς καὶ τὸ καθήκον των νὰ διατηρῶσιν πάντοτε μεταξὺ των ζῶντα τὸν ἀδελφικὸν σύνδεσμον ἀγάπης.

Στρέφοντες τὴν σκέψιν μας πρὸ παντός πρὸς τὰς Ὁρθοδόξους Ἐκκλησίας, δὲν δυνάμεθα νὰ μὴ ἐκφράσωμεν τὴν ἱκανοποίησίν μας ἐκ τῶν ἀκαταπαύστως καταβαλλομένων ὑπ' αὐτῶν προσπαθειῶν, ἵνα ἐπιτευχθῇ ἡ προσέγγισις καὶ ἀδελφικὴ συνεργασία μεθ' ὅλων τῶν ἄλλων Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν, αἱ ὁποῖαι ἐκορυφώθησαν μὲ τὰς ληφθείσας ἀποφάσεις κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ὑπὸ τῆς ἐν Ρόδῳ Πανορθοδόξου Διασκέψεως.

Ἐχομεν τὴν ἀκλόνητον ἐλπίδα, ὅτι ὁ Χριστὸς Σωτὴρ δὲν θὰ ἀφήσῃ μέχρι τέλους τὴν Ἐκκλησίαν Αὐτοῦ διηρημένην καὶ ἀσθενῆ ἐν τῇ ἀποστολῇ, τὴν ὁποία κέκληται νὰ ἐκπληρώσῃ εἰς τὸν σύγχρονον κόσμον, δηλ. νὰ ἐργασθῇ μὲ ἀφοσίωσιν, ὥστε ὅλοι οἱ πιστοὶ τῆς νὰ δυνήθοῦν νὰ ἐπωφεληθοῦν τῆς λωτρῶσεως, ἡ ὁποία συντελέσθη ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν διὰ τῆς ἐπὶ τοῦ σταυροῦ θυσίας του καὶ τῆς τριήμερου Ἀναστάσεώς του, καὶ νὰ συμβάλῃ ἐπιτυχῶς εἰς τὴν εἰρήνην καὶ τὴν καλὴν ὀργάνωσιν ὁλοκλήρου τοῦ κόσμου.

Μὲ τὰς σκέψεις καὶ τὰς ἐλπίδας αὐτὰς ἱκετεύομεν ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς μας τὸν Σωτῆρα καὶ παντοδύναμον Προστάτην μας, ἵνα εὐδοκήσῃ νὰ δώσῃ εἰς τὴν Ὑμετέραν Μακαριότητα προσωπικῶς, καθὼς καὶ εἰς τοὺς Ἀρχιερεῖς, τοὺς ἱερεῖς καὶ τοὺς πιστοὺς τῆς ἡς προΐστασθε Ἀγίας Ἐκκλησίας τὴν ἀγιάζουσαν χάριν Αὐτοῦ καὶ τὸ μέγα ἔλεος Αὐτοῦ, καὶ νὰ ἀξιῶσιν ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς γῆς νὰ ἀπολαμβάνουν τὴν δικαίαν καὶ βαθύτατα σταθερὰν εἰρήνην Του.

Μετ' αἰσθημάτων ὑψηλῆς ἐκτιμῆσεως καὶ φιλήματος ἁγίου διατελοῦμεν ἀφωσιωμένος ἐν Χριστῷ Ἀναστάντι ἀδελφὸς τῆς Ὑμετέρας Μακαριότητος.

Βουκουρέστιον, Ἀπρίλιος 1965.

† Ὁ Ρουμανίας ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΣ

ΙΘ'

ΤΟΥ ΜΑΚ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΓΕΩΡΓΙΑΣ

Μακαριώτατον Χρυσόστομον,
Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος
Ἀθῆναις

Μακαριώτατε,

Μὲ ἄφατον χαρὰν ὑποδέχεται πᾶς χριστιανὸς τὸ Ἅγιον Πάσχα καὶ μὲ τοιαύτην χαρὰν χαιρετίζει πάντα χριστιανὸν διὰ τοῦ καλυτέρου ἐξ ὅλων τῶν χαιρετισμῶν:

Χριστὸς Ἀνέστη!

Ἡ Ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ ἔφερεν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα τὴν μεγαλυτέραν εὐτυχίαν: ἀποκατεστάθη ἡ πρότερον διακοπέῖσα ἔνωσις τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τοῦ Θεοῦ, ἐπεστράφη ἡ ἀθανασία καὶ ὁ ἀπολεσθεὶς παράδεισος. Ὁ Ἀναστάς Χριστὸς ἔφερε καὶ ἄλλην εὐτυχίαν — τὴν εἰρήνην.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ εὐτυχία ἐδρίσκεται ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχει εἰρήνη καὶ ὅτι ὅπου δὲν ὑπάρχει εἰρήνη ἐκεῖ ὑφίσταται δυστυχία.

Ἡ βαρεῖα κατάρα καὶ ἡ ἀποξένωσις ἀπὸ τὸν Θεὸν ἐπίεξε τοὺς ἀνθρώπους, ὅλοι ἦσαν αἰχμάλωτοι τοῦ θανάτου, τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ διαβόλου καὶ θὰ ἔμενον διαπαντός εἰς αὐτὴν τὴν βαρεῖαν κατάστασιν, ἂν ὁ Χριστὸς δὲν ἀνίστατο. Οὗτος ὁμοῦς ἀνέστη καὶ «ὁ θάνατος τεθανάτωται», Οὗτος ἀνέστη καὶ «ὁ ἄδης ἐσκυλεύθη», Οὗτος ἀνέστη «καὶ ἡμεῖς ἐζωοποιήθημεν».

Ἐδλογητὸς ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ κατὰ τὸ πολὺ αὐτοῦ ἔλεος ἀναγεννήσας ἡμᾶς εἰς ἐλπίδα ζωῶν δι' ἀναστάσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐκ νεκρῶν (Α' Πέτρο. 1,3).

Εἴη Αὐτῷ ἡ δόξα καὶ ἡ εὐγνωμοσύνη ἡμῶν εἰς τοὺς αἰῶνας!

Ἀληθῶς ἀνέστη ὁ Χριστὸς!

Συνιστῶν ἐμαντὸν καὶ τὴν ἐμπειπιστευμένην ἡμῶν ἁγίαν Ποίμνην εἰς τὰς θεοπειθεῖς προσευχὰς ὑμῶν, ἔχω τὴν τιμὴν νὰ διατελῶ μετὰ βαθυτάτου σεβασμοῦ, πλήρους ἀφοσιώσεως καὶ ἀδελφικῆς ἀγάπης.

Ἐν Τιφλίδι, Ἅγιον Πάσχα 1965.

† Ὁ Γεωργίας ΕΦΡΑΙΜ Β'

**ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΗ ΕΥΧΗ ΤΟΥ ΜΑΚ. ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ
ΕΠΙ Τῆς ΟΝΟΜΑΤΙΚῆς ΕΟΡΤῆς Τῆς Α.Μ. ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ
ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ
(21.5.1965)**

Εὐχαριστοῦμέν Σοι, Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, τῷ δομήτορι καὶ δημιουργῷ τῆς Ἁγίας Ἐκκλησίας Σου, δι' ἣν ἐπραγματοποίησας καὶ πραγματοποιεῖς τὰς Θείας ἐπαγγελίας Σου, ὅτι καὶ «Πύλαι Ἰδαίου οὐ κατισχύσουσιν Αὐτῆς», ὅτι, Κύριε βλέπομεν ὀφθαλμοφανῶς σήμερον ἐκπληρουμένην τὴν ὑπόσχεσιν καὶ εὐλογίαν Σου ἐν τῇ σεπτῇ ἑορτῇ τοῦ ἀειμνήστου καὶ ἰσαποστόλου Αὐτοκράτορος, τοῦ Ἰδρυτοῦ καὶ καταρτιστοῦ τοῦ Χριστιανικοῦ Κράτους, ὅπερ ἀνέκυψε διὰ τῆς παντοδυνάμου Σου ἰσχύος καὶ κραταιᾶς προστασίας. Ἐνῶ αἱ δυνάμεις τοῦ σκότους καὶ τῆς καταστροφῆς εἶχον συνωμοσεῖ ἐναντίον τῆς Ἐκκλησίας Σου καὶ ἐπὶ τρεῖς ὅλους αἰῶνας τὸ πολῦτιμον τῶν μαρτύρων τῆς πίστεως αἷμα ἀφθόνως ἤρδευε τὴν γῆν τῶν διωγμῶν, ἐπειδὴ ἐπὶ τὰς προσευχὰς τῶν ἁγίων Σου καὶ ἐβρόντησεν ἡ παντοδύναμος καὶ παντουργὸς φωνὴ Σου, ἐξάπέλυσας τοὺς κερανοὺς Σου ἐπὶ τῶν γαυριῶντων στρατευμάτων τῶν ἐχθρῶν Σου, καὶ ἐξ οὐρανοῦ ἁγίου Σου ἐκάλεσας δι' ὄραματος ἐκλεκτὸν Στρατηλάτην Σου, ἐπέδειξας αὐτῷ δι' ὄραματος καὶ διὰ τοῦ ἁγιωτάτου καὶ ζωοποιῦ Σταυροῦ Σου, ὅτι πάντα δύνασαι, καὶ ἐν τῷ ὀνόματί Σου πᾶν γόνυ κάμπτει ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογηθήσεται ὅτι Σὺ εἶ ὁ κατέχων πάντα τῇ ἰσχύϊ καὶ οὐκ ἔστιν ὁ δυνάμενος ἀντιπεῖν ἢ ἐναντιοῦμενος τῷ σωτηρίῳ διὰ τὸν Χριστεπώνυμον λαὸν θελήματί Σου.

Τὰ θαυμάσια ταῦτα καὶ ἐξαισία τῆς ἀλλοιώσεως τῆς ἁγίας δεξιᾶς Σου ἀναφέρομεν σήμερον ἐπὶ τῇ ἁγίᾳ μνήμῃ τοῦ πρώτου Χριστιανοῦ Αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου καὶ τῆς Ἁγίας αὐτοῦ Μητρός, κατέστησας αὐτὸν ἐπὶ τὴν κληρονομίαν Σου, κα-

λέσας αὐτὸν οὐκ ἐξ ἀνθρώπων, ἀλλὰ τῇ θείᾳ Σου προσταγῇ καὶ τῇ ἀδιαφεύστῳ ἐλπίδι Σου.

Δέσποτα Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν Χερουβείμ καὶ ἐπιβλέπων ἀβύσσους, ἀξίωσον κατὰ τὴν εὐσημον ταύτην ἡμέραν, ἵνα τὰ μεγαλεῖα τῶν θαυμάτων Σου διηγούμενοι τονώσωμεν τὰς ψυχὰς ἡμῶν καὶ στερεώσωμεν αὐτὰς ἐν τῇ πίστει καὶ ἀφοσιώσει πρὸς τὴν Ἁγίαν καὶ Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν Σου. Ἴδου ἐν μέσῳ ἡμῶν ὁμώνυμος τοῦ Ἰσαποστόλου Κωνσταντίνου Βασιλεὺς ἡμῶν ἱσταται ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ταύτῃ μετὰ τῆς εὐσεβεστάτης Βασιλικῆς αὐτοῦ οἰκογενείας, συμπροσεύχεται μετὰ τῶν μεγιστάνων καὶ τοῦ Παλατίου καὶ τοῦ στρατοπέδου αὐτοῦ καὶ ἐκζητεῖ τὴν χάριν Σου τὴν ἐπουράνιον, ὁμολογῶν καὶ δι' ἔργων καὶ λόγων κηρύττων, ὅτι κατὰ τὸ ψαλμικὸν «ὁ Βασιλεὺς ἐλπίζει ἐπὶ Κύριον καὶ ἐν τῷ ἔλεει τοῦ Ὑψίστου οὐ μὴ σαλευθῆ», μηδὲ δειλιάσῃ ἀλλὰ τῇ ἐλπίδι τῇ ἐν Σοὶ χαίρων ἀντιμετωπίζει τὰ ἐκάστοτε ἐν τῷ λαῷ Σου συμβαίνοντα, ἐκ μέρους τῶν ἀλλεπαλλήλων ἐχθρικῶν προσβολῶν.

Ἐπάκουσον αὐτοῦ καὶ παντὸς λαοῦ Σου καὶ δὸς ἡμῖν τὴν χάριν Σου τὴν ἐπουράνιον, ἵνα δι' αὐτοῦ, διὰ τῆς εὐσεβοῦς Κυβερνήσεως καὶ τοῦ φιλοχρίστου στρατοῦ Σου, εὐρεθῆ ἡ χεὶρ Σου πρὸς τοὺς ἐχθροὺς Σου καὶ ἡ δεξιὰ Σου εὖρη πάντας τοὺς μισοῦντας ἡμᾶς, ὅτι ἐπ' ἐσχάτων οἱ ὄνειδισμοὶ τῶν ὀνειδίζόντων Σε ἐπέπεσον ἐφ' ἡμᾶς.

Ναὶ Κύριε, ἀπὸ γαστρὸς ἡμῶν Σὺ εἶ Θεὸς ἡμῶν καὶ ἐπὶ Σὲ ἐπερρίφθημεν ἐκ μήτρας Σου καὶ Θεὸς ἡμῶν Σὺ εἶ, καὶ Σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Η Γ' ΦΑΣΙΣ ΤΗΣ Β' ΒΑΤΙΚΑΝΕΙΟΥ ΣΥΝΟΔΟΥ

2. Γενικά περί του συνοδικού έργου τῆς γ' φάσεως και ἰδίᾳ ἡ ἀπόφασις περί 'Εκκλησίας

Μετά τὴν ἐναρκτήριον πανηγυρικὴν συνεδρίαν τῆς γ' φάσεως τῆς Β' Βατικανείου Συνόδου εἰσήλθεν αὐτὴ εἰς τὸ κύριον ἔργον τῆς, τ.έ. εἰς τὴν συζήτησιν και ἐπιψήφισιν τῶν ἐνώπιον αὐτῆς 13 σχεδίων ἀποφάσεων ἢ («σχημάτων») ἢ συνοδικῶν κειμένων. Πλὴν τούτων δύο ἕτερα, ἢτοι τὸ περί λειτουργικῆς και τὸ περί τῶν ὀργάνων τῆς κοινωνικῆς ἐπικοινωνίας, εἶχον συζητηθῆ κατὰ τὴν πρώτην φάσιν, (καθ' ἣν ὅμως οὐδὲν «σχῆμα» ἐψηφίσθη), εἶτα δὲ κατὰ τὴν δευτέραν φάσιν, διορθωθέντα και συμπληρωθέντα ταῦτα, κατόπιν μακρῶν συνοδικῶν συζητήσεων, ἐψηφίσθησαν τελικῶς και ἐδημοσιεύθησαν ὡς διατάγματα τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς 'Εκκλησίας τῇ 4 Δεκεμβρίου 1963, ὡς εἶδομεν ἐν τοῖς προηγουμένοις. Νῦν ἕτερα τρία σπουδαιότατα «σχήματα»-σχέδια συνοδικῶν ἀποφάσεων, ἢτοι τὸ περί 'Εκκλησίας, τὸ περί Οἰκουμενισμοῦ και τὸ περί 'Ανατολικῶν Οὐνιτικῶν 'Εκκλησιῶν, ἐφ' ὧν ἡ συζήτησις εἶχεν ἀρχίσει κατὰ τὰς δύο προηγουμένας φάσεις, διορθωθέντα και συμπληρωθέντα ἐν τῷ μεταξύ, συζητήθησαν και αὖθις ἐν τῇ τρίτῃ φάσει και, λαβόντα τὴν ὀριστικὴν διατύπωσιν και μορφήν αὐτῶν, ἐψηφίσθησαν τελικῶς και ἐδημοσιεύθησαν τῇ 21 Νοεμβρίου 1964 ὡς διατάγματα ὁμοίως τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς 'Εκκλησίας. Πρὸς τούτοις και ἐν ἕτερον σχέδιον ἀποφάσεως, τὸ περί τῶν μικτῶν γάμων, συζητηθὲν κατὰ τὴν τρίτην φάσιν, διεβιβάσθη πρὸς τὸν Πάπαν πρὸς τελικὴν διατύπωσιν και δημοσίευσιν. 'Απομνημονεύσι, τέλος, πρὸς ἐπιψήφισιν κατὰ τὴν δ' φάσιν πιθανώτατα τελευταίαν φάσιν τοῦ προσεχοῦς φθινοπώρου τὰ ἐπόμενα 11 σχέδια-«σχήματα»: α) περί τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας, ὅπερ συζητηθὲν ζωηρῶς (και μετ' ἐπεισοδίου κατὰ τὴν προτελευταίαν συνεδρίαν τῆς 19.11.1964 τῆς Συνόδου), ἀνεβλήθη πρὸς περαιτέρω ἐπεξεργασίαν και διόρθωσιν, μέλει δὲ νὰ ψηφισθῆ κατὰ τὴν δ' φάσιν και προσαρτηθῆ εἰς τὸ ἤδη ψηφισθὲν διάταγμα περί Οἰκουμενισμοῦ· β) περί τῶν 'Ιουδαίων και τῶν μὴ χριστιανῶν, ὅπερ συζητηθὲν μετ' ὀξύτητος και κατ' ἀρχὴν ψηφισθὲν τῇ 20.11.1964, ἀλλὰ μετ' ἐπιφυλάξεων και ἰκανῶν ἀπορριπτικῶν ψήφων, παρεπέμφθη (πρὸς βελτίωσιν ἐν τῷ μεταξύ) εἰς τὴν δ' φάσιν πρὸς τελικὴν ἐπιψήφισιν και προσάρτησιν εἰς τὸ περί 'Εκκλησίας διάταγμα· γ) περί τῶν ἱεροσπουδαστηρίων, ὅπερ συζητηθὲν και ψηφισθὲν κατ' ἀρχὴν τῇ 17-18.11.1964 μετὰ πολλῶν ἀπορριπτικῶν ψήφων, παρεπέμφθη πρὸς νέαν ἐπεξεργασίαν και ἐπιψήφισιν κατὰ τὴν δ' φάσιν· δ) τὸ αὐτὸ ρητόν και περί τοῦ «σχήματος» περί μοναχῶν και μοναζουσῶν· ε) περί ἐπισκόπων, ὅπερ δέον νὰ θεωρηθῆ ὡς πρακτικὴ ἐφαρμογὴ τῆς περί συλλογικότητος τῶν ἐπισκόπων ἀποφάσεως τῆς Β' Βατικανείου Συνόδου ἐν τῷ διατάγματι περί 'Εκκλησίας, καθορίζον ἐπὶ νέων βάσεων τὴν ἐξουσίαν και τὸ ἔργον τῶν ἐπι-

σκόπων ἐν ταῖς ἐπαρχίαις αὐτῶν, τὴν ὑπ' αὐτῶν συγκρότησιν τοπικῶν ἐπισκοπικῶν συνόδων, τὴν συμβολὴν αὐτῶν εἰς τὴν κεντρικὴν διακυβέρνησιν τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς 'Εκκλησίας κ.λ.π. στ) περί τῆς θείας 'Αποκαλύψεως, οὕτινος τὸ πρῶτον σχέδιον εἶχεν ἀπορριφθῆ ἐν τῇ α' συνοδικῇ περιόδῳ, εἶτα δὲ συνετάχθη νέον κείμενον, ἀποφεύγον τὴν περί τῶν πηγῶν τῆς 'Αποκαλύψεως διαφορὰν και ἄλλα τινὰ ζητήματα, κυρίως ἵνα μὴ δυσαρεστηθῶσιν οἱ Διαμαρτυρούμενοι και δυσχερανηθῆ ὁ μετ' αὐτῶν διάλογος· τὸ νέον τοῦτο «σχῆμα» συνεζητήθη κατ' ἀρχὴν ἐν τῇ γ' περιόδῳ, ἀλλὰ παρεπέμφθη πρὸς βελτίωσιν και τελικὴν ἐπιψήφισιν κατὰ τὴν δ' περίοδον. 'Ετερα ἐναπομένοντα «σχήματα», τὰ ὁποῖα, ἐπεξεργαζόμενα και βελτιούμενα ἐν τῷ μεταξύ χρόνῳ, θὰ συζητηθῶσιν και ψηφισθῶσιν κατὰ τὴν τελευταίαν φθινοπωρινὴν περίοδον τῆς Συνόδου, εἶναι: ζ) περί τῆς χριστιανικῆς ἀγωγῆς, η) περί τῶν λαϊκῶν, θ) περί τῶν ἱερέων και τῆς ἱερωσύνης, ι) περί τῶν ἱεραποστολῶν και ια) περί τοῦ σπουδαιότατου θέματος «ἡ 'Εκκλησία και ὁ κόσμος».

'Επὶ τῶν ἀνωτέρω «σχημάτων» διεξήχθησαν ζωηραὶ συζητήσεις και προκαταρκτικαὶ ψηφοφορίαι, παρεκτός τῶν τριῶν ἐγκριθέντων και δημοσιευθέντων κειμένων περί 'Εκκλησίας, Οἰκουμενισμοῦ και Οὐνιτικῶν 'Εκκλησιῶν. Οὕτω τὸ συνοδικὸν ἔργον τῆς γ' φάσεως ὑπῆρξεν ἐκτεταμένον, πλεονεκτοῦν ἀπὸ πάσης ἐπόψεως τοῦ κατὰ τὰς δύο πρώτας φάσεις ἐπιτελεσθέντος, αἱ ὁποῖαι δὲν δύνανται βεβαίως νὰ συγκριθῶσιν πρὸς τὴν παροῦσαν. Διότι ἐν μὲν τῇ πρώτῃ οὐδὲν «σχῆμα» ἐψηφίσθη, ἐν δὲ τῇ δευτέρῃ μόνον δύο ἐψηφίσθησαν, ἢτοι τὸ περί λειτουργικῆς και τὸ περί ὀργάνων τῆς κοινωνικῆς ἐπικοινωνίας, ἐνῶ ἐν τῇ τρίτῃ ἐψηφίσθησαν μὲν τρία, ἐν οἷς τὰ κεντρικώτατα περί 'Εκκλησίας και Οἰκουμενισμοῦ, συνεζητήθησαν δὲ κατ' ἀρχὴν πάντα τὰ ἀνωτέρω μνημονευθέντα και ἰδίως τὰ χριστὰ τοιαῦτα περί τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας και τῶν 'Ιουδαίων και τῶν μὴ χριστιανῶν, ἐφ' ὧν ἐπῆλθε και σοβαρὰ διαφωνία. Πράγματι κατὰ τὰς συζητήσεις ἐν τῇ ὀλομελείᾳ ἐσημειώθησαν ἐπανελημμένως σημαντικαὶ διαφωνίαι και ἀντιθέσεις μεταξύ τῆς πλειοψηφίας αὐτῆς και μιᾶς σοβαρᾶς μειοψηφίας, εἰς ἣν ἀνήκον σοφοὶ και ἄλλοι ἐπιφανεῖς ἱεράρχαι, οἵτινες εἰσηγήθησαν σημαντικὰς μεταρρυθμίσεις, καλῶς χρησάμενοι τῇ ἐπικρατησάσῃ ἐν τῇ Συνόδῳ ταύτῃ ἐλευθερίᾳ σκέψεως και ἐκφράσεως. 'Εκτός τῶν ἄλλων, ἐσημειώθη πάλιν ἀντίθεσις μεταξύ τῶν συντηρητικῶν τῆς Ρωμαϊκῆς Κουρίας, ὑπεραμυνθέντων τοῦ συγκεντρωτικοῦ συστήματος διοικήσεως, και τῶν προοδευτικῶν ἱεραρχῶν, ἐπιδιωξάντων ἀποκέντρωσιν και εὐρύτεραν ἐπισκοπικὴν ἀντιπροσώπευσιν ἐν αὐτῷ. Δυστυχῶς ὅμως ἐπεκράτησαν—ὡς ἄλλωστε ἀνεμένετο ὑφ' ἡμῶν—ἡ πρώτη πολυπληθεστέρα μερὶς τῶν συντηρητικῶν, μεθ' ἧς συνετάχθη και ὁ Πάπας Παῦλος ΣΤ', οὕτω δὲ ἀπώλετο κατὰ τὸ πλεῖστον ἡ δοθεῖσα, ἰδιαίτατα διὰ τοῦ κρι-

σίμου (σχήματος) περί Ἐκκλησίας, σπουδαία εὐκαιρία ἐνὸς ἀληθοῦς καὶ πραγματικοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ γενικώτερον τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, ὅστις θὰ διηρυκλόυνη καὶ τὸν ἐπιδιωκόμενον ὑπ' αὐτῆς οἰκουμενικὸν διάλογον μετὰ τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν καὶ πρὸ πάντων μετὰ τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας.

Μετὰ τὰ γενικά ταῦτα περὶ τοῦ καθόλου ἔργου τῆς Συνόδου κατὰ τὴν γ' περίοδον τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς θέλομεν ἀσχοληθῆ εἰδικώτερον πρῶτον περὶ τὴν συνοδικὴν ἀπόφασιν ἐπὶ τοῦ μείζονος δογματικοῦ θέματος τῆς Συνόδου, τ. ἔ. τοῦ περὶ Ἐκκλησίας, ἐν τῷ ὅποιῳ συγκεντροῦται καὶ τὸ κύριον ἔργον αὐτῆς¹. Περὶ τὸ θέμα τοῦτο ἡσχολήθημεν καὶ ἐν τῷ πρώτῳ τεύχει τῆς παρουσίας σειρᾶς², καθ' ὅσον ἡ ἐπ' αὐτοῦ συζήτησις ἤρξατο μὲν ἐν τῇ Συνόδῳ ἤδη ἀπὸ τῶν τελευταίων συνεδριῶν τῆς α' περιόδου αὐτῆς τοῦ 1962, συνεχίσθη δὲ καὶ ἐπλήρωσε σχεδὸν τὸ πρῶτον ἡμῖς τῆς β' περιόδου τοῦ 1963, καὶ τέλος ἐξηκολούθησε καὶ κατὰ τὰς δύο πρώτας ἐβδομάδας τῆς γ' περιόδου τοῦ 1964, σποραδικῶς δὲ καὶ βραδύτερον κατὰ διαφόρων παρεμβλήτους ψηφοφορίας ἐπὶ διαφόρων προσθηκῶν καὶ βελτιώσεων, καὶ οὕτω κατέστη δυνατὸν νὰ συμπληρωθῆ καὶ κλείσῃ διὰ τῆς ὀριστικῆς ἐπιψηφίσεως αὐτοῦ ἐν τῷ συνόλω, κατόπιν ἑκατοντάδων παρεμβάσεων καὶ προτάσεων πρὸς βελτιώσιν αὐτοῦ ὑπὸ τῶν συνοδικῶν συνέδρων καὶ ἱκανῶν τροποποιήσεων καὶ ψηφοφοριῶν κατὰ κεφάλαια καὶ ἐπὶ μέρους θέματα αὐτοῦ. Συνεπεία λοιπὸν τῶν πολυαριθμῶν προσθηκῶν καὶ βελτιώσεων τὸ ἄρχιον κείμενον ὑπέστη ριζικὴν ἀνασύνταξιν καὶ ἀναμόρφωσιν, οὕτως ὥστε ἐνῶ τὸ κατὰ τὴν β' περίοδον συζητηθὲν ἀπετελεῖτο ἐκ 4 κεφαλαίων: τὸ μυστήριον τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ἱεραρχικὴ σύστασις αὐτῆς, ὁ λαὸς τοῦ Θεοῦ καὶ οἱ λαϊκοί, καὶ τέλος ἡ κλήσις εἰς ἀγιότητα, τὸ νέον συζητηθὲν καὶ ψηφισθὲν κατὰ τὴν γ' περίοδον ἐν τῇ τελικῇ μορφῇ αὐτοῦ, ὡς ἐξῆλθεν ἐκ τῆς Συνόδου, ἀποτελεῖται ἐκ τῶν ἐπομένων 8 κεφαλαίων, περιεχόντων 69 ἐν συνόλω παραγράφους: α) τὸ μυστήριον τῆς Ἐκκλησίας, § 1-8, β) ὁ λαὸς τοῦ Θεοῦ, § 9-17, γ) ἡ ἱεραρχικὴ σύστασις τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἰδίως τὸ Ἐπισκοπᾶτον, § 18-29, δ) οἱ λαϊκοί, § 30-38, ε) ἡ γενικὴ κλήσις εἰς ἀγιότητα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, § 39-42, στ) οἱ μοναχοί, § 43-47, ζ) ὁ ἐσχατολογικὸς χαρακτήρ τῆς στρατευομένης Ἐκκλησίας καὶ ἡ ἐνότης αὐτῆς μετὰ τῆς οὐρανοῦ Ἐκκλησίας, § 48-51, καὶ η) ἡ μακαρία ἀειπάρθενος μήτηρ τοῦ Θεοῦ Μαρία ἐν τῷ μυστηρίῳ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας, § 52-69. Ἐκ τῆς ἀνωτέρου ἀντιπαραβολῆς γίνεται φανερὰ ἡ βαθεῖα ἀναμόρφωσις τοῦ ἐγκριθέντος τελικῶς κειμένου περὶ

Ἐκκλησίας, ὀφειλομένη κυρίως εἰς τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὸ μῆκος τῶν συνοδικῶν συζητήσεων. Οὕτω, πλὴν τῶν ἄλλων προσθηκῶν καὶ βελτιώσεων, προσετέθη ἐν τέλει αὐτοῦ τὸ πολυσήμαντον καὶ νευραλγικὸν ἢ κεφάλαιον περὶ τῆς Θεοτόκου, καίτοι ὁ Πάπας Παῦλος εἶχεν ἐν τῷ λόγῳ του ἐπὶ τῇ λήξει τῶν ἐργασιῶν τῆς β' συνοδικῆς περιόδου προαναγγεῖλει, ὅτι ἐν τῇ γ' θὰ συνεζητεῖτο τὸ «σχήμα» περὶ τῆς Θεοτόκου, ἐννοῶν προφανῶς ἰδιαιτέρον «σχήμα», ὑπὲρ οὗ εἶχον τότε ψηφίσει 1074 συνοδικοί, τῶν ὑπολοίπων 1114 ψηφισάντων ὑπὲρ προσθήκης εἰς τὸ τέλος τοῦ περὶ Ἐκκλησίας «σχήματος» ἰδιαιτέρου κεφαλαίου, ὡς πράγματι νῦν ἐγένετο. Ἐπίσης προσετέθη τὸ νέον β' κεφάλαιον περὶ τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ, τὸ στ' περὶ τῶν μοναχῶν καὶ ἐν πολλοῖς τὸ ζ' περὶ τοῦ ἐσχατολογικοῦ χαρακτήρος τῆς στρατευομένης Ἐκκλησίας καὶ τῆς μετὰ τῆς οὐρανοῦ ἐνότητος αὐτῆς, ἐφ' οὗ ἡσχίθη σοβαρὰ κριτικὴ, ἐπὶ πλέον δὲ ἐτροποποιήθη καὶ τὸ γ' περὶ τῆς ἱεραρχικῆς συστάσεως τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς συλλογικότητος τῶν ἐπισκόπων, διὰ τὸ ὅποιον ἐγένοντο 39 ψηφοφορίαι³.

3. Τὸ πλῆθος τοῦτο τῶν ψηφοφοριῶν ὡς καὶ ἡ «Nervosität, von der diese Abstimmungen innerhalb und ausserhalb der Aula begleitet waren, zeigten, dass man beim entscheidenden Augenblick dieses Konzils angelangt war. Man sprach von Interventionen mehrerer Kardinäle beim Papst, und gewisse Vorkommnisse in der Aula zeigten, dass die Minderheit weiter auf ihrer eigenen Position beharrte. Zum Beispiel erklärte Kardinal König bei der Verlesung seiner Relatio zu den Abschnitten 18—21 des Kirchenschemas, die Theologische Kommission habe noch auf ihrer letzten Sitzung beschlossen, alle Relationen im Namen der Gesamtkommission erstatten zu lassen, und trotzdem hatte Bischof Franic von Split in der gleichen Generalkongregation seine Relation gegen die Kollegialität und die Wiedereinführung eines ständigen Diakonats im Namen einer Kommissionsminderheit von sieben Mitgliedern vorgetragen; in der gleichen Sitzung protestierte Kardinaldekan Tisserant gegen die Verbreitung von «Manifesten» gegen die vorgetragene Relatio, Bischof Carli von Segni sprach innerhalb der Debatte über das Bischofsschema von dem kollegialen Charakter des Bischofsamtes als von einer «unbewiesenen Behauptung». Das Verhalten des Papstes, der in der Eröffnungsansprache zur Dritten Sitzungsperiode (βλέπ. ἀνωτέρω) ausschliesslich vom Bischofsamt und seinem Verhältnis zum Primat, und zwar in einer Weise gesprochen hatte, dass man darin leicht eine zu starke Betonung des Primats und der päpstlichen Zentralgewalt, wenn auch in Form eines gemäßigten Zentralismus, hätte sehen können, bildete einen weiteren Anlass zur Unsicherheit bei einem Teil der Konzilsmehrheit. In diesen Rahmen gehörte auch die auffallende Betonung der Möglichkeit einer Distanzierung des Papstes von den Beschlüssen in den Generalkongregationen in der Enzyklika *Ecclesiam suam*. Die Überforderung vieler Väter und Periten durch die unerwartete Beschleunigung der Debatten mit dem Ziel, das Zweite Vatikanum noch in dieser Sitzungsperiode zu beenden, war für manche ein weiterer Anlass zum Misstrauen... Die Neinstimmen erreichten auch bei den diffizilsten Abstimmungspunkten (Bischofskollegium als Nachfolger des Apostelkollegiums, Ausübung der höchsten Gewalt durch das Bischofskollegium mit dem Papst, Wiedereinführung des Diakonats) nicht die Zahl der Neinstimmen zu den Testfragen vom 30 Oktober 1963. Die Zustimmungen mit Vorbehalt lagen zwar relativ hoch (553 zum zweiten Kapitel, 572 zum ersten und 481 zum zweiten Teil des dritten Kapitels),

1. Τὸ αὐθεντικὸν λατινικὸν κείμενον αὐτῆς «De Ecclesia» ἐδημοσιεύθη εἰς τὰ «Acta Apostolicae Sedis» τῆς 57 (1965) 5-75, ὅπου ἐν ἐγένετο γερμανικὴ μὲν μετάφρασις ἐν «Herder-Korrespondenz» 19(1965)317-342, ὡς καὶ ἐν: «Zweites Vatikanisches Konstitution über die Kirche. Lateinisch und Deutsch. Mit einer Einleitung von Joseph Ratzinger». Münster 1965, σ. 20-161, γαλλικὴ δὲ ἐν: «L' Eglise aux cent visages. 16. Les actes du Concile Vatican II. Textes intégraux de Constitutions et Décrets promulgués». Tom. I. Paris 1965, σ. 13-104.

2. Βλέπ. Ἰω. Καρμίρη, Ὁρθοδοξία καὶ Ρωμαιοκαθολικισμός, τεύχος I, σ. 79-95.

Ἡ ἐπὶ τοῦ κρινομένου σχεδίου περὶ Ἐκκλησίας συζήτησις ἤρξατο ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας τῶν συνοδικῶν ἐργασιῶν τῆς γ' περιόδου, ἤτοι ἀπὸ τῆς 15.9.1964, 80ῆς γενικῆς συνελεύσεως τῆς ὀλομελείας. Κατ' αὐτὴν ὠμίλησαν 14 συνοδικοί ἐπὶ τοῦ ζ' κεφαλαίου περὶ τοῦ ἐσχατολογικοῦ χαρακτῆρος τῆς στρατευομένης Ἐκκλησίας, ἔτεροι δὲ 3 ὠμίλησαν τὴν ἐπομένην. Ἐν συνεχείᾳ κατ' αὐτὴν—81ην γενικὴν συνέλευσιν—ἤρχισεν ἡ συζήτησις ἐπὶ τοῦ η' κεφαλαίου περὶ τῆς Θεοτόκου, ἐφ' οὗ ὠμίλησαν ἔτεροι 14 συνοδικοί, ὑποδείξαντες διαφόρους βελτιώσεις τοῦ κειμένου (π.χ. οἱ Leger καὶ Bea κατὰ τοῦ χαρακτηρισμοῦ τῆς Μαρίας ὡς «μεισιτριάς», ἐνῶ ἄλλοι ὑπὲρ τοῦ χαρακτηρισμοῦ αὐτῆς ὡς «μητὴρ τῆς Ἐκκλησίας» κ.λ.π.). Ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ κεφαλαίου ἐξηκολούθησεν ἡ συζήτησις καὶ κατὰ τὰς δύο ἐπομένους συνεδρίας, 82 καὶ 83 τῆς 17 καὶ 18.9.1964, λαβόντων τὸν λόγον 19 ἐν συνόλῳ συνοδικῶν. Ταυτοχρόνως δὲ ἐγένετο συζήτησις καὶ ἐπὶ τοῦ β' καὶ τοῦ γ' κεφαλαίου τοῦ σχεδίου περὶ Ἐκκλησίας. Ἄλλ' ἐπὶ τοῦ σπουδαιοτάτου γ' κεφαλαίου διεξήχθησαν μακρὰ καὶ ἐργώδεις καὶ λίαν ἐνδιαφερόσασαι συζητήσεις ὑπὸ πολλῶν συνοδικῶν καὶ κατὰ τὰς ἐπομένους συνεδρίας 84-91, ἀπὸ 20-30.9.1964 καὶ ἐγένοντο πολυάριθμοι ψηφοφορίαὶ ἐπὶ διαφόρων τροποποιήσεων καὶ βελτιώσεων αὐτοῦ, ἐξ ὧν τινες εἶναι ἀπαράδεκτοι ὑπὸ τῶν Ὁρθοδόξων, ὡς ἄγνωστοι εἰς τὰς ἀρχαίας ἐπτὰ Οἰκουμενικὰς Συνόδους, οἷαι π.χ. εἶναι αἱ ἐπόμεναι: Ὁ Χριστὸς ἴδρυσεν τὸν σύλλογον (Collegium) τῶν Ἀποστόλων μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Πέτρον (μὲ 191 ἀπορριπτικὰς ψήφους ἐπὶ 2206 ψηφισάντων)—, ὁ Χριστὸς μετέδωκε τὴν ἐξουσίαν τοῦ δεσμεῖν καὶ λύειν τοῦ Πέτρου καὶ εἰς τὸν σύλλογον τῶν ἄλλων Ἀποστόλων, ἀλλ' ἠνωμένους μετὰ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ (τοῦ Πέτρου, 307 ἀπορ. ψήφοι)—, τὸ σῶμα τῶν ἐπισκόπων εἶναι φορεὺς τῆς ὑπερτάτης ἐξουσίας ἐν τῇ καθόλου Ἐκκλησίᾳ μόνον μετὰ τῆς κεφαλῆς του (τοῦ Πάπα) καὶ οὐδέποτε ἄνευ αὐτοῦ (292 ἀπορ. ψήφοι)—, τὸ σῶμα τῶν ἐπισκόπων τότε μόνον ἔχει αὐθεντίαν, ὅταν νοῆται ὁμοῦ μετὰ τοῦ Ρωμαίου Πάπα ὡς κεφαλῆς ἑαυτοῦ (90 ἀπορ. ψήφοι)—, ἡ ἀνωτάτη ἐξουσία τοῦ συλλόγου (τῶν ἐπισκόπων) ἀσκεῖται ἐν συνόδῳ πανηγυρικῶς, ἀλλ' οὐδέποτε ὑπάρχει Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἄνευ ἐγκρίσεως ἢ τούλάχιστον ἀποδοχῆς αὐτῆς ἐν μέρος τοῦ Πάπα (127 ἀπορ. ψήφοι)—, τὴν αὐτὴν ἐξουσίαν δύνανται νὰ ἀσκῶσιν οἱ ἐπίσκοποι ὁμοῦ μετὰ τοῦ Πάπα καὶ ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ διεσχορπισμένοι, ὅταν ἡ κεφαλὴ προσκαλῆ αὐτοὺς εἰς τινὰ συλλογικὴν ἐνέργειαν ἢ ἐγκρίνη κοινὴν ἐνέργειαν ἢ ἐλευθέρως ἀποδέχεται αὐτὴν (204 ἀπορ. ψήφοι)—, οἱ ἐπίσκοποι δέον νὰ τιμῶνται ὡς κήρυκες τοῦ Εὐαγγελίου καὶ ὡς αὐθεντικοὶ διδάσκαλοι αὐτοῦ ἐν κοινῶν μετὰ τοῦ Πάπα (51 ἀπορ. ψήφοι)—, ὅταν οἱ ἐπίσκοποι, ἐν κοινῶν μετὰ τοῦ Πάπα, ὡς αὐθεντικοὶ διδάσκαλοι τῆς πίστεως, συμφωνῶσιν, ὅτι διδασκαλία τις δέον νὰ τηρῆται ὀριστικῶς, ἐκφράζουσιν ἀλαθῆτως τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ (63 ἀπορ. ψήφοι)—,

doch gelten die Texte als in der Generalkongregation angenommen. («Herd.—Korresp.» 19(1964)74/5).

ὁ Πάπας, δυνάμει τοῦ ἀξιώματός του, εἶναι φορεὺς τοῦ ἀλαθῆτου, ὅταν διατυποῖ ὀριστικῶς («definitivo actu») διδασκαλίαν τινὰ ὡς ὁ ἀνώτατος ποιμὴν, ὅτε αἱ ἀποφάνσεις του εἶναι ἀμετάτρεπτοι ἐξ ἑαυτῶν καὶ οὐχὶ ἐκ τῆς συναίνεσεως τῆς Ἐκκλησίας («ex sese non autem ex consensu Ecclesiae»), διότι ἀποφαίνεται ὡς ὁ ὑπέρτατος διδάσκαλος τῆς καθόλου Ἐκκλησίας, ἐν τῷ ὁποίῳ πάρεστι τὸ χάρισμα τοῦ ἀλαθῆτου αὐτῆς τῆς Ἐκκλησίας (46 ἀπορ. ψήφοι)—, τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα εἶναι ὑποκείμενον εἰς τὴν πλήρη καὶ ἀνωτάτην ἐν τῇ Ρωμαιοκαθολικῇ Ἐκκλησίᾳ ἐξουσίαν (τοῦ Πάπα, 292 ἀπορ. ψήφοι)—, κ.λ.π.⁴ Προσθετόν ὅτι, πλὴν τοῦ γ' κεφαλαίου, ἐψηφίσθησαν ἐν τῇ συνεδρίᾳ τῆς 30.9.1965 καὶ τὰ κεφάλαια δ', ε' καὶ στ' τοῦ σχεδίου περὶ Ἐκκλησίας, ὅπερ ὀλοκληρωθὲν οὕτως ἐψηφίσθη τελικῶς ἐν τῷ συνόλῳ διὰ ψήφον 2.151 κατὰ 5 καὶ ἐδημοσιεῦθη τῇ 21.11.1965 ὡς διάταγμα τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας⁵.

Μετὰ τὰ ἀνωτέρω προκαταρκτικὰ προβαίνομεν εἰς βραχεῖάν τινα ἐπισκόπησην τοῦ περιεχομένου τοῦ διατάγματος περὶ Ἐκκλησίας. Τοῦ α' κεφαλαίου, «περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς Ἐκκλησίας», ἐδώκαμεν ἤδη μικράν τινα περίληψιν καὶ ἐν τῷ α' τεύχει τοῦ παρόν-

4. Αἱ ἀνωτέρω καὶ ἄλλαι ὅμοιαι ψηφοφορίαὶ καὶ ἀποφάσεις μαρτυροῦσιν ἀναμφισβήτητον διαφωρίαν καὶ ἀντιδικίαν μεταξύ τῶν συντηρητικῶν καὶ τῶν προοδευτικῶν ἐπισκόπων - μελῶν τῆς Συνόδου, ἀναφερομένην εἰς τὸ γ' κεφάλαιον περὶ τῆς συλλογικότητος τῶν ἐπισκόπων. Κατὰ τὴν ὁμολογίαν καὶ αὐτῆς τῆς «Καθολικῆς» (36(1964) φύλ. 1408, σ. 4) περὶ «τὰ ἐπὶ τῆς συλλογικότητος τοῦ ἐπισκοπάτου θέματα ὑπάρχει δραστηρία τις μειοψηφία, περιλαμβανούσα πολλοὺς ἐξ ὧν ἀσκοῦσιν ἰκανὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς Ρωμαϊκῆς Κουρίας, ἡ ὁποία ἀνησυχεῖ πολὺ ἐκ τῆς τοιαύτης διδασκαλίας. Πολλοὶ ἐξ ὧν μετέχουσι τῆς ἐπιπέτρου ἐξουσίας τοῦ Πάπα φοβοῦνται μήπως αὕτη ἐμποδισθῇ ὑπὸ τῶν δικαιωμάτων τὰ ὅποια θὰ ἀποκτήσῃσιν οἱ ἐπίσκοποι, μήπως μεταβληθῶσιν αἱ μέθοδοι τῆς διακυβερνήσεως, μήπως καταντήσωμεν εἰς Ἐκκλησίαν ἐθνῶν, ἢν μὴ εἰς ἀναρχίαν. Κατὰ βῆθος φοβοῦνται μήπως κινδυνεύσῃ ἡ ἐκκλησιαστικὴ «μοναρχία», ἐὰν ἡ ἐξουσία τῶν ἐπισκόπων δὲν θεωρῆται ὡς ἀπλή ἀπόρροια τῆς μοναδικῆς πατρικῆς ἐξουσίας. Οὗτοι κατέρωθωσαν ἤδη, ὅπως εἰς πᾶσαν σελίδα τοῦ κεφαλαίου καὶ σχεδὸν εἰς πᾶσαν φράσιν αὐτοῦ ὑπενημιζήσεται, ὅτι ἡ ἐξουσία τοῦ Πάπα εἶναι ἀνωτάτη, ὑπάτη κ.τ.τ., ὅτι πᾶσα ἄλλη νομικὴ ἐξουσία ὑποτάσσεται ἀνεπιφυλάκτως καὶ ἐν πλήρει δικαιοῦματι εἰς τὴν ἰδικήν του, ὅτι οὗτος ἔχει πάντοτε τὴν τελευταίαν λέξιν κ.τ.λ. Ἀλλὰ καὶ αὐταὶ αἱ παρενθέσεις, αἱ ὁποιαὶ δὲν δύνανται νὰ πολλαπλασιασθῶσι περαιτέρω, διότι περιπλέκουσι καὶ ὑπερφορτίζουσι τὸ κείμενον, τοὺς ἀνησυχοῦσι. Διὰ τοῦτο ἐφρόντισαν, ὅπως μεταξύ τῶν δύο περιόδων τῆς Συνόδου διαδοθῶσιν ὀρισμένα ἐντυπα, προοριζόμενα νὰ ἀποδείξωσιν, ὅτι ἡ συλλογικότης, ἐπὶ τῇ ἐννοίᾳ ἐπὶ τῇ ὁποίᾳ προβάλλεται εἰς τὸ σχέδιον, ἀποτελεῖ νεωτερισμὸν καὶ δὴ ἐπικίνδυνον».

5. Τὸ συνοδικὸν κείμενον ὑπογράφεται ὑπὸ τοῦ Πάπα καὶ τῶν συνοδικῶν ἐπισκόπων ὁδε: «Was in dieser dogmatischen Konstitution in gesamten und einzelnen ausgesprochen ist, hat die Zustimmung der Väter gefunden. Und Wir, kraft der von Christus Uns übertragenen Apostolischen Vollmacht, billigen, beschliessen und verordnen es zusammen mit den ehrwürdigen Vätern in Heiligen Geiste und gebieten zur Ehre Gottes die Veröffentlichung dessen, was so durch das Konzil verordnet ist.

Rom, bei St. Peter, am 21 November 1964.

Ich Paulus Bischof der katholischen Kirche. Es folgen die Unterschriften der Väter. («Herd.—Korresp.», αὐτόθι σ. 339).

τος⁶, ὡς εἶχεν ἐμφανισθῆ τότε ἐν τῇ β' συνοδικῇ περιόδῳ. Ἀλλὰ νῦν ἐν τῷ τελικῷ κειμένῳ αἱ 10 παράγραφοι τοῦ σχεδίου ἐκείνου συνεπτύχθησαν εἰς 8. Οὐχ ἤττον ὅμως, γενικῶς ἐξεταζόμενον τὸ κεφάλαιον τοῦτο, ἐλέγχεται ὅτι ἐν τῷ μεταξύ οὐσιωδῶς διηρυνήθη καὶ ἐβελτιώθη, ἰδίως ἀπὸ σωτηριολογικῆς καὶ πνευματολογικῆς ἐπόψεως, τῆς περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος πρὸ πάντων παραγράφου ἐπεκταθείσης καὶ ἀγιογραφικῶς θεμελιωθείσης, διὰ τὴν καταλήξῃ εἰς τὴν διαπίστωσιν, ὅτι «ἡ Ἐκκλησία ἐμφανίζεται ὡς ὁ ὑπὸ τῆς ἐνότητος τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἡνωμένος λαός». Ἐν συνεχείᾳ προσετέθη ἰδιαίτερα παραγράφος περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ἥτις «ἀπεκαλύφθη ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ», ὅστις ἐνεπιστεύθη τὴν παγκόσμιον ἐξάπλωσιν αὐτῆς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Εἶτα, πρὸς καθορισμὸν τῆς οὐσίας τῆς Ἐκκλησίας, χρησιμοποιοῦνται αἱ ἀγιογραφικαὶ εἰκόνες: ποίμνη, γεώργιον, ἀμπελος, οἰκοδομή, ναός, ἄνω Ἰερουσαλήμ, νύμφη, πρὸ πάντων δὲ σῶμα, οὗτινος μέλη εἶναι οἱ χριστιανοὶ καὶ κεφαλὴ ὁ Χριστός, «ἐξ οὗ πᾶν τὸ σῶμα διὰ τῶν ἄφρων καὶ συνδέσμων ἐπιχορηγούμενον καὶ συμβιβάζόμενον, αὖξει τὴν αὖξιν τοῦ Θεοῦ» (Κολ. 2, 19). Τέλος ἡ Ἐκκλησία δὲν εἶναι μόνον ἀόρατος, ἀλλὰ συνάμα εἶναι καὶ ὄρατὴ κοινωνία μεθ' ἱεραρχικῆς ὀργανώσεως, οὐσα μία μοναδικὴ σύνθετος πραγματικότης, ἐξ ἀνθρωπείου καὶ θεοῦ στοιχείου ἀποτελουμένη. Διὸ ὁμοιάζει αὕτη ἐν μεγάλῃ ἀναλογίᾳ πρὸς τὸ μυστήριον τῆς σαρκώσεως τοῦ Λόγου, οὗτινος εἶναι ἡ φανέρωσις καὶ ἡ μερικὴ πραγματοποίησις ἐν τῷ κόσμῳ, ἐκφράζεται δὲ ἰδίως ἐν τῇ τελέσει τοῦ μυστηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας. Ἡ Ἐκκλησία «ἤρχισε νὰ διαφαίνεται μὲν ἤδη ἀπὸ τῆς καταβολῆς τοῦ κόσμου, προπαρασκευάσθη δὲ θαυμασιῶς ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ, καὶ ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν ἰδρῦθη ὑπὸ τοῦ Κυρίου, εἶτα διὰ τῆς ἐκχύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἀπεκαλύφθη καὶ ἐν τῇ συντελείᾳ τοῦ κόσμου θὰ ὀλοκληρωθῆ ἐν δόξῃ, ὅτε πάντες οἱ ἀπὸ τοῦ Ἀδάμ δίκαιοι, ἀπὸ Ἄβελ τοῦ δικαίου μέχρι τοῦ ἐσχάτου ἐκλελεγμένου, θὰ συναχθῶσιν ἐν τῇ Καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ παρὰ τῷ Πατρὶ». Μέχρι τότε ἡ ἐπὶ γῆς στρατευομένη Ἐκκλησία, «ἐνισχυομένη ὑπὸ τῆς δυνάμεως τοῦ ἀναστάντος Κυρίου, θὰ ὑπερικήσῃ τὰς ἐσωτερικὰς καὶ ἐξωτερικὰς θλίψεις τῆς ἐν ὑπομονῇ καὶ ἀγάπῃ, καὶ θὰ φανερώσῃ σκιωδῶς μὲν, ἀλλὰ πιστῶς τὸ ἑαυτῆς μυστήριον εἰς τὸν κόσμον, ἕως οὗ ἀποκαλυφθῆ τοῦτο ἐν τῇ συντελείᾳ ἐν ἀπλήτῳ φωτί»⁷.

6. Ἰω. Καρμίρη, μν. ἔ. σ. 80/1.

7. Δυστυχῶς οἱ συντάκται τῆς η' παραγράφου τοῦ α' κεφαλαίου δὲν ἐλησμόνησαν ὅτι εἶναι «ρωμαῖον» καὶ ἐπομένως δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀποφύγῃ τὸν πειρασμὸν, καὶ ὅταν ἀκόμη ὁμιλοῦν ἐπιτυχῶς περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς Ἐκκλησίας, νὰ παρεμβάλωσιν ἀτόπως καὶ ἀκαίρως καὶ τὰς καθαρῶς ἀνθρωπίνους παπικὰς νεοδιδασκαλίας καὶ ἐπιδιώξεις, τὰς ἀγνώστους καὶ ἀσυμβιβάστους πρὸς τὴν ἐν τῇ Ἁγίᾳ Γραφῇ ἀποκαλυφθεῖσαν καὶ ὑπὸ τῆς ἀρχαιοτάτης γνησίας Ἰερᾶς Παραδόσεως μαρτυρουμένην θεῖαν διδασκαλίαν. Ἰδοὺ τὶ ἐπ' αὐτοῦ ἐπιστέλλει ἐκ Ρώμης ὁ ὀρθόδοξος θεολόγος Γ. Στάθης: «Στὴν 8 παράγραφο ἀναφέρονται λίγα ἀπὸ τὰ σπάνια γιὰ τὴν οὐράνιον Ἐκκλησίαν—

Ἡ τοῦ β' κεφαλαίου, «περὶ τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ», προσθήκη εἰς τὸ ἀρχικὸν σχέδιον ὑπῆρξεν ὁμολογούμενως ἐπιτυχῆς, κατέστησε δὲ δυνατὴν τὴν εἰσαγωγὴν καὶ ἄλλων τροποποιήσεων καὶ βελτιώσεων καὶ προσθηκῶν, ὡς π.χ. τῆς τῆς προτυπώσεως καὶ προδιαμορφώσεως τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἢ τῆς περὶ τοῦ βασιλείου ἱερατεύματος, τῶν χαρισμάτων τῶν μελῶν, τῶν μὴ ρωμαιοκαθολικῶν χριστιανῶν ὡς καὶ τῶν μὴ χριστιανῶν, τῆς περὶ τοῦ ἱεραποστολικοῦ χαρακτῆρος τῆς Ἐκκλησίας κλπ. Γενικῶς παρατηροῦμεν, ὅτι ἡ μετὰ τὴν παράστασιν τῆς Ἐκκλησίας ὡς μυστηρίου καὶ ὡς τοῦ μυστικοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ παρουσίας αὐτῆς καὶ ὡς «λαοῦ τοῦ Θεοῦ» φαίνεται ὅτι εἶναι περισσότερο προσιτὴ εἰς τοὺς ἐπὶ πρακτικῷ καὶ ὀργανωτικῷ καὶ νομικῷ μᾶλλον πνεύματι διακρινόμενους Ρωμαιοκαθολικούς, τοὺς ὑπερτονίζοντας τὸν καθιδρυματικὸν καὶ κοινωνιολογικὸν χαρακτῆρα τῆς Ἐκκλησίας, εἰς βάρος τοῦ μυστικοῦ καὶ ὑπερφουοῦς, ἀλλ' ἅμα καὶ περισσότερο κατάλληλος διὰ τὴν εὐχερεστέραν πρὸς τοὺς Διαμαρτυρομένους προσέγγισιν, ἐπὶ πλέον δὲ ἐμφανίζει ἐκτυπώτερον τὴν καθολικότητα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρώμης, προκειμένου μάλιστα νὰ ἐκτεθῶσιν αἱ σχέσεις αὐτῆς πρὸς τοὺς ἔξω αὐτῆς χριστιανούς ὡς καὶ πρὸς τοὺς μὴ χριστιανούς.

Ἄλλ' ὅπως ποτ' ἂν ἦ, ἐν τῷ β' κεφαλαίῳ διδάσκειται ὀρθῶς, ὅτι ἡ Ἐκκλησία εἶναι καὶ ὁ λαός τοῦ Θεοῦ ὁ ἅγιος, ὁ πορευόμενος πρὸς τὴν ἄνω Ἰερουσαλήμ. Ἐν ἀρχῇ ὁ Θεὸς ἐξέλεξεν ὡς περιούσιον τὸν Ἰσραηλιτικὸν λαὸν καὶ συνῆψε μετ' αὐτοῦ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, ἣν συνεπλήρωσεν ὁ ἐνανθρωπήσας Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, συστήσας ἐν τῷ ἑαυτοῦ αἵματι τὴν Καινὴν Διαθήκην, δι' ἧς ἐκάλεσε τοὺς τὸν Ἰουδαίου καὶ τοὺς Ἑθνικούς, ὅπως ἀποτελέσωσιν ἐν τῷ νέῳ Ἰσραὴλ, οὐχὶ κατὰ σάρκα, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα, τὸ «γένος ἐκλεκτὸν, βασιλείον ἱεράτευμα, ἔθνος ἅγιον, λαὸν εἰς περιποίησιν... οἱ ποτε οὐ λαός, νῦν δὲ λαός Θεοῦ» (Α' Πέτρ. 2,

σιαν—μὰ καὶ δὲν ὑπάρχουν πρωτεῖα ἐκεῖ, γιὰ νὰ γίνεταί πολλὸς λόγος! Πλάθοντας στὶς προηγούμενες παραγράφους τὴν Ἐκκλησίαν σὰν «μυστικὸ σῶμα Χριστοῦ», μετὰ τὴν παραδοσιακὴν δηλαδὴ θεολογίαν, τὸ διακηρύττουσιν στὸ τέλος αὐτοῦ τοῦ κεφαλαίου... «τὴν ἔδωκε στὸν Πέτρο νὰ τὴν ποιμάνῃ...», ἐπικαλούμενοι πᾶς καὶ τὸν Ἰωάν. 21, 17, καὶ στὴ συνέχεια: «Αὕτη ἡ Ἐκκλησία, κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἰδρυθεῖσα καὶ ὀργανωθεῖσα σὰν κοινωνία, ὑπάρχει στὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν, κυβερνωμένην ὑπὸ τοῦ διαδόχου τοῦ Πέτρου καὶ ἀπὸ τοῦς Ἐπισκόπους σὲ κοινωνία μ' αὐτόν, ἀκόμα κι' ἂν ἔξω ἀπ' τὸν ὀργανισμὸν τῆς εὐρίσκωνται ἀρκετὰ στοιχεῖα ἀγιασμοῦ καὶ ἀληθείας...». Καταντᾷ ἀκόμα τώρα ἐνοχλητικὴ ἡ παραγωγὴ τῶν Ἐκκλησιῶν, τοὐλάχιστον γιὰ τοὺς Ὀρθόδοξους. Ἀναρωτιέται κανένας ἂν μ' ὄλες τίς προόδους γιὰ τὴν ἔνωση στὸς καιροὺς μας εἴμαστε σὲ θέσι νὰ προχωρήσουμε σὲ διαλόγους. Ὅταν κάποιος δὲν σὲ ἀναγνωρίζῃ, θὰ μιλήσῃ ὑπεροπτικᾶ κι' ὅταν ἐσὺ μὲ πνεῦμα ἀγάπης τὸν φιλεῖς τίτλους, — ὅπως γίνεται στὶς ἀρξάμενες ἐπαφές — μπορεῖ νὰ συγγράψῃ βιβλιοθήκες ὀλοκληρῆς γιὰ νὰ σὲ πείσῃ τὸν ἀναγνωρίζῃ καὶ τὸν παραδέχῃσιν ἀνώτερόν σου. Ἔως προχθὲς δὲν ἀποκαλοῦσε καν' Ἐκκλησία τὴν Ὀρθοδόξην ὁ Παπισμὸς· σήμερον μὲν αἰε... ἂν καὶ ὑπάρχουν λίγα στοιχεῖα ἀληθείας...». Μὰ δὲν εἶναι πρόδοος αὕτη! Καὶ θὰ τὸ πούμε, πὸς ἔχουν ἀνάγκη μελέτης τῆς Ὀρθοδόξιας οἱ ρωμαιοκαθολικοὶ. («Τὸ δογματικὸν σύνταγμα περὶ Ἐκκλησίας», ἐν «Καθημερινῇ» 18.5.1965).

9-10). 'Ο μεσσιανικός ούτος λαός έχει ως κεφαλήν τόν Χριστόν και αποτελεί τήν 'Εκκλησίαν αὐτοῦ, «ἦν περιειπούησατο διά τοῦ ἰδίου αἵματος» (Πράξ. 20, 28) ὁ Χριστός και ἐπλήρωσε διά τοῦ Πνεύματός του. 'Ο Κύριος 'Ιησοῦς Χριστός, ὡς ἱερεὺς ἐξ ἀνθρώπων ληφθεὶς ('Εβρ. 5, 1-5), ἐποίησε τόν νέον λαόν εἰς ἱερεῖς και βασιλεῖς, οὕτως ὥστε πάντες οἱ πιστεύοντες εἰς Χριστόν και βαπτισθέντες μετέχουσι τοῦ τρισσοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ, προσφέροντες ἐν τοῖς ἔργοις των θυσίας πνευματικὰς τῷ Θεῷ και παριστῶντες τὰ σώματα αὐτῶν θυσίαν ζῶσαν, ἁγίαν, εὐάρεστον τῷ Θεῷ, τήν λογικὴν λατρείαν αὐτῶν (Ρωμ. 12, 1), πανταχοῦ δὲ τῆς οἰκουμένης παρέχοντες μαρτυρίαν τῆς ἑαυτῶν πρὸς τόν Χριστόν πίστεως και ἀπολογίαν παντὶ τῷ αἰτοῦντι λόγον περὶ τῆς ἐν αὐτοῖς ἐλπίδος (Α' Πέτρο. 3, 15). 'Αλλ' ἡ γενικὴ αὕτη ἱερωσύνη τῶν πιστῶν και ἡ μυστηριακὴ ἱερωσύνη τῶν κληρικῶν διαφέρουσιν ἀπ' ἀλλήλων κατ' οὐσίαν και οὐχὶ κατὰ βαθμὸν μόνον, διότι ἑκατέρα μετέχει τῆς ἱερωσύνης τοῦ Χριστοῦ κατ' ἰδιαιτέρον τρόπον. 'Ο κληρικὸς διδάσκει και ποιμαίνει τόν λαόν, τελεῖ τήν θυσίαν τῆς θείας Εὐχαριστίας και προσφέρει αὐτὴν τῷ Θεῷ ἐν ὀνόματι ἔλου τοῦ λαοῦ, ἐνῶ οἱ πιστοί, δυνάμει τῆς ἑαυτῶν βασιλικῆς ἱερωσύνης, μετέχουσι τῆς εὐχαριστιακῆς θυσίας και τῶν λοιπῶν μυστηρίων ἐν προσευχῇ, εὐχαριστία και μαρτυρία ἁγίας ζωῆς δι' αὐταπαρνήσεως και ἐνεργοῦ ἀγάπης. 'Ομοίως ὁ λαός τοῦ Θεοῦ ὁ ἅγιος μετέχει και τοῦ προφητικοῦ ἀξιώματος τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ διαδόσει τῆς ζώσης μαρτυρίας του πρὸ πάντων διὰ ζωῆς ἐν πίστει και ἀγάπῃ και δοξολογία πρὸς τόν Θεόν. Τὸ σύνολον τῶν πιστῶν δὲν δύναται νὰ πλανᾶται ἐν τῇ πίστει, ἡ δὲ ἰδιότης αὕτη ἐκδηλοῦται ἐν τῇ συμφωνία αὐτοῦ μετὰ τῶν ἐπισκόπων ἐν ζητήμασι τῆς πίστεως. Τοῦτο ὁφείλεται εἰς τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, τὸ ὁποῖον χορηγεῖ προσέτι τοῖς πιστοῖς και ἰδιαιτέρα χαρίσματα, «διαιροῦν ἰδίᾳ ἑκάστῳ καθὼς βούλεται» (Α' Κορ. 12, 11).

Εἰς τόν νέον λαόν τοῦ Θεοῦ προσκαλοῦνται πάντες οἱ ἄνθρωποι, διότι οὗτος κατοικεῖ μετὰ πάντων τῶν λαῶν τῆς γῆς και ἐξ ἔλων τούτων λαμβάνει τοὺς πολίτας του, ἐννοεῖται πολίτας βασιλείας οὐχὶ ἐπιγείου, ἀλλ' οὐρανόου φύσεως. Πάντες οἱ πανταχοῦ τῆς γῆς πιστοὶ εὐρίσκονται ἐν κοινωνίᾳ μετὰ τῶν ἄλλων χριστιανῶν ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ, ἀποτελοῦντες τήν μίαν 'Εκκλησίαν. Πρὸς τήν καθολικὴν ταύτην ἐνότητα τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ προσκαλοῦνται πάντες οἱ ἄνθρωποι, οἵτινες ἀποτελοῦσι τήν 'Εκκλησίαν. Κατὰ διάφορον ὅμως τρόπον ἀνήκουσιν εἰς αὐτὴν ἢ εἶναι πρὸς αὐτὴν τεταγμένοι πρῶτον οἱ ρωμαιοκαθολικοί, δεῦτερον οἱ λοιποὶ χριστιανοὶ και τρίτον πάντες γενικῶς οἱ ἄνθρωποι, οἱ διὰ τῆς θείας χάριτος κληθέντες εἰς τήν σωτηρίαν. Καὶ πρῶτον ἡ Β' Βατικάνειος Σύνοδος ἀπευθύνεται πρὸς τοὺς ρωμαιοκαθολικούς, εἶτα δὲ και πρὸς τοὺς ἑκτὸς τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς 'Εκκλησίας εὐρισκομένους χριστιανούς, ὅσοι, λόγω τοῦ βαπτίσματος αὐτῶν, τιμῶνται διὰ τοῦ χριστιανικοῦ ὀνόματος, ἀλλ' ὅμως δὲν ὁμολογοῦσι τήν πλήρη πίστιν (?) ἢ δὲν τηροῦσι τήν κοινωνίαν και ἐνότητα ὑπὸ τὸν διάδοχον τοῦ Πέ-

τροῦ (!). Καὶ μετ' αὐτῶν λοιπὸν ἡ 'Εκκλησία (ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ!) γνωρίζει νὰ εἶναι συνδεδεμένη, ἐπειδὴ οὗτοι τιμῶσι τήν Ἁγίαν Γραφήν ὡς κανόνα τῆς πίστεως και τοῦ βίου, ἐπιδεικνύουσιν ἀποστολικὸν ζῆλον, εἶναι ἠνωμένοι διὰ τοῦ βαπτίσματος μετὰ τοῦ Χριστοῦ και ἐν ταῖς ἑαυτῶν 'Εκκλησίαις και ἐκκλησιαστικαῖς κοινότησιν ἀναγνωρίζουσι και λαμβάνουσι και ἄλλα μυστήρια, τὸ δὲ Ἁγίον Πνεῦμα ἐνεργεῖ και ἐν αὐτοῖς, χορηγοῦν χαρίσματα και ἐγείρον ἐν αὐτοῖς τὸν πόθον τῆς ἐνώσεως ἐν τῇ μιᾷ ποιμνῇ ὑπὸ τὸν ἕνα ποιμένα. Διὰ νὰ ἐπιτύχωσι δὲ οὗτοι τοῦτο, ἡ μήτηρ 'Εκκλησία (ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ!) προσεύχεται, ἐλπίζει και ἐργάζεται ἀκαταπαύστως⁸. Τέλος και οἱ μὴ χριστιανοί, και ἰδίως οἱ Μουσουλμᾶνοι, εἶναι τεταγμένοι κατὰ διαφόρους τρόπους πρὸς τὸν λαόν τοῦ Θεοῦ. Διότι ὁ Θεὸς δὲν ἀρνεῖται τήν σωτηρίαν πρὸς ὅσους, ἄνευ ἰδίας εὐθύνης, δὲν κατώρθωσαν νὰ γνωρίσωσιν αὐτόν. "Ὅσοι δηλαδὴ, ἄνευ ἰδίας ὑπαιτιότητος, δὲν ἐγνώρισαν τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ και τήν 'Εκκλησίαν του, ἀναζητοῦσιν ὅμως τὸν Θεόν ἐξ ἀγνῆς προαιρέσεως και ὑπὸ τήν ροπήν τῆς θείας χάριτος, δύναται νὰ τύχωσι τῆς αἰώνιου σωτηρίας. Τὸ παρ' αὐτοῖς ὑπάρχον ἀγαθὸν και ἀληθὲς ἀναγνωρίζεται ὡς εὐαγγελικὴ παρασκευή. Διὸ ἀπευθύνεται και πρὸς τοὺς εἰδωλολάτρους διὰ τῆς ἐξωτερικῆς ἱεραποστολῆς ἡ 'Εκκλησία, ἥτις κυρίως φέρει χαρακτηριστὴρα ἱεραποστολικόν⁹.

Τοιοῦτον τὸ περιεχόμενον και τοῦ β' κεφαλαίου τοῦ δογματικοῦ διατάγματος τῆς Β' Βατικανείου Συνόδου περὶ 'Εκκλησίας. Παρατηρήσεις τινὰς ἐπ' αὐτοῦ, και μάλιστα περὶ τῶν ἐκτὸς τῆς 'Εκκλησίας τῆς Ρώμης χριστιανῶν, ἐπιφυλασσόμεθα νὰ ἐπιφέρωμεν κατωτέρω.

(Συνεχίζεται)

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΡΜΠΗΣ

Καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

8. Ἐπ' αὐτοῦ παρατηρεῖ πάλιν ὁ Γ. Στάθης (αὐτόθι), ὅτι «πολὺ συγγέεται ἐδῶ ὁ εἰς Ποιμὴν (Κύριος) μετὰ τὸν διάδοχον τοῦ Πέτρου (Πάπαν). Οἱ προσευγές κι' οἱ ἐλπίδες τῆς Καθολικῆς 'Εκκλησίας εἶναι καλές. Οἱ ἐργασίες της ὅμως τίς πλειότερες φορὲς εἶναι ἀνεπιθύμητες. Φοβούμεστε πῶς παρνοοῦντες τὸ Γραφικὸν «μία ποιμνὴ εἰς Ποιμὴν», ὁρέγονται οἱ διάδοχοι τοῦ Πέτρου τοῦ ἐνὸς Ποιμένος πῶς πολλὸ κι' ὄχι τῆς μιᾶς ποιμνῆς».

9. Γενικῶς ἡ «Herder-Korrespondenz» (αὐτόθι σ. 76) χαρακτηρίζει ὡς θετικὴν τὴν στάσιν τῆς Β' Βατικανείου Συνόδου ἐναντι τῶν ἐξω τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς 'Εκκλησίας χριστιανῶν ὡς και τῶν μὴ χριστιανῶν, θεωροῦσα τοῦτο μετὰ τοῦ J. Ratzinger ὡς «eine — ökumenisch gesehen — der wesentlichsten Verbesserungen des Entwurfs. Der ursprüngliche Entwurf von 1962 hatte die Gliedschaft in der Kirche, sich einer primär rechtlichen Umschreibung bedienend, auf die katholischen Christen beschränkt. Die Heilsmöglichkeit der nichtkatholischen Christen war auf den Begriff des «votums», im Sinne des verborgenen Verlangens des Aussenstehenden nach der wahren Kirche, reduziert. Damit wurden nichtkatholische Christen war auf den Begriff des «votums» im Sinne des verborgenen Verlangens des Aussenstehenden nach der wahren Kirche, reduziert. Damit wurden nichtkatholische Christen mit Nichtchristen auf die gleiche Stufe gestellt. Bereits die zweite Fassung hatte den umstrittenen Gliedschaftsbegriff vermieden, die wenigstens seit Bellarmin gebräuchliche Lehre vom «votum» fallengelassen und dafür eine positive Beschreibung der Gemeinsamkeiten zwischen Katholiken und nichtkatho-

Η ΕΠΙΣΚΕΨΙΣ ΤΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΩΝ ΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΣΟΒΙΕΤΙΚΗΝ ΕΝΩΣΙΝ

ΙΓ'

Τὴν 27ην Ὀκτωβρίου (Τρίτην) ὠδηγήθημεν εἰς τὰ ἐν Μόσχᾳ γραφεῖα τοῦ ἐν τῷ «Ὀίκῳ φιλίας τῶν ἔθνῶν» στεγαζομένου Σοβιετοελληνικοῦ Συνδέσμου, ἐκ μέρους τοῦ ὁποίου ἐδεξιώθησαν ἡμᾶς φιλικώτατα ἢ δραστηριωτάτη ἀντιπρόεδρος αὐτοῦ κυρία Majorova, ὁ γενικὸς γραμματεὺς αὐτοῦ κ. Kuznetsov καὶ ὁ ἔθνικὸς καλλιτέχνης τῆς Ἀρμενίας κ. Kotsarian. Ὡς ἐλέχθη εἰς ἡμᾶς κατὰ τὴν δεξίωσιν ταύτην, ὁ ἐν Μόσχᾳ Σοβιετοελληνικὸς Σύνδεσμος, ὅστις συνεργάζεται στενῶς μετὰ τοῦ ἐν Ἑλλάδι δρώντος Ἑλληνοσοβιετικοῦ Συνδέσμου, ἔχει ὡς κύριον σκοπὸν νὰ βοηθήσῃ ἀφ' ἑνὸς ἵνα ὁ σοβιετικὸς λαὸς γνωρίσῃ τὴν πολιτιστικὴν ζωὴν τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀφ' ἑτέρου ἵνα ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἔλθῃ εἰς ἐπαφὴν μετὰ τῶν πολιτιστικῶν ἐπιτευγμάτων τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως. Ἡ ἐπίτευξις τοῦ σκοποῦ τούτου ἐπιδιώκεται πρὸ πάντων διὰ τῆς ἀνταλλαγῆς ἀντιπροσωπειῶν, τουριστῶν, ἐκδόσεων, κινηματογραφικῶν ταινιῶν, δίσκων μουσικῆς κλπ. Τὴν ἐπομένην, 28ην Ὀκτωβρίου, ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος Σύνδεσμος θὰ ἐώρταζε ἐν Μόσχᾳ τρία γεγονότα, ἧτοι ἀφ' ἑνὸς τὴν 150ετηρίδα τῆς ἰδρύσεως τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, ἀφ' ἑτέρου τὴν συμπλήρωσιν 20ετίας ἀπὸ τῆς ἀποτινάξεως τῆς ξενικῆς κατοχῆς καὶ ἐκ τρίτου τὴν ἐπέτειον τοῦ ἑλληνικοῦ «Ὀχι». Προσεκλήθημεν νὰ παραστῶμεν εἰς τὸν τριπλοῦν αὐτὸν ἑορτασμόν, ἀλλ' ἀπηντήσαμεν, ὅτι μετὰ λύπης δὲν ἠδυνάμεθα νὰ ἀνταποκριθῶμεν εἰς τὴν πρόσκλησιν, διότι ἀκριβῶς κατὰ τὴν ἐπομένην ἐπρόκειτο νὰ ἐπιστρέψωμεν ἀεροπορικῶς εἰς Ἑλλάδα.

Ἐν συνεχείᾳ ἐπεσκέφθημεν τὸ εἰς τὴν Ἐρυθρὰν

lischen Christen gegeben, durch die sie nicht nur in einem subjektiven, sondern durchaus objektiven und realen Sinne als wirkliche Christen qualifiziert wurden. Musste die Formulierung von 1962 die Nichtkatholiken abtosen, da sie sich mit Recht in ihrer Würde als Christen nicht ernst genommen sahen, so war für sie auch die Formulierung von 1963 unbefriedigend. Der Entwurf von 1963 sprach von den nichtkatholischen Christen nur als einzelnen. Die ekklesiale Realität ihrer Kirchen und Gemeinschaften war theologisch nicht erfasst. Der jetzige Entwurf bringt nun noch eine entscheidende Verbesserung. Ohne sich mit der ekklesialen Realität der nichtkatholischen christlichen Gemeinschaften eingehend auseinanderzusetzen, wird einfach gesagt, dass die nichtkatholischen Christen die Heilige Schrift als Glaubens- und Lebensnorm ehren, apostolischen Eifer zeigen, durch die Taufe Christus verbunden (coniunguntur) werden und in ihren Kirchen und kirchlichen Gemeinschaften auch andere Sakramente anerkennen und empfangen. Diese keineswegs erschöpfende, aber doch positive Formulierung enthält, da in ein Lehr- und nicht bloss in ein Disziplinardekret aufgenommen, eine der wichtigsten Voraussetzungen für einen ökumenischen Dialog ohne Kränkung des Partners. Nach derselben positiven Methode wird das Verhältnis zu den Nichtchristen umschrieben».

Πλατεῖαν συνεχόμενον μετὰ τοῦ Κρεμλίνου Μαυσωλεῖον τοῦ Λένιν, ἀφοῦ ἐπ' ἀρκετὸν προσεκολλήθημεν καὶ ἡμεῖς εἰς τὰς ἀτελευτήτους φάλαγγας τῶν σοβιετικῶν πολιτῶν, οἵτινες εἴτε κατ' ἄτομα εἴτε συνηθέστερον κατὰ πολυπληθεῖς ομάδας ἀναμένουν ἐπὶ ὥρας, ἵνα διέλθουν ἐν θρησκευτικῇ σιγῇ ἐκ τοῦ μαυσωλείου τούτου καὶ ρίψουν ἐν βλέμμα εἰς τὸ σκῆνωμα τοῦ πρωτεργάτου τοῦ σοβιετικοῦ καθεστώτος. Ἀντικρύσαμεν καὶ ἡμεῖς τὴν ὑποβλητικῶς φωτιζομένην μορφήν του, διὰ νὰ ἴδωμεν μετ' ὀλίγον εἰς περιβόλον τοῦ Κρεμλίνου καὶ τὸν ἀπέριτον τάφον τοῦ ἐκτοπισθέντος ἐκ τοῦ μαυσωλείου Στάλιν.

Τὸ ἀπόγευμα τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἐν τῇ ἐξοχικῇ τοποθεσίᾳ Περεντέλκιν, ἔνθα εὐρίσκεται καὶ ὁ τάφος τοῦ Πάστερνακ, ἐδεξιώθη ἡμᾶς εἰς τὴν κατοικίαν αὐτοῦ ὁ Μακαριώτατος Πατριάρχης Μόσχας καὶ πάσης Ρωσίας κ. Ἀλέξιος. Συνοδευόμενοι ὑπὸ τοῦ Σεβασμιωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ταλίν καὶ Ἐσθονίας κ. Ἀλεξίου ἐγνωρίσαμεν τὸν ἱ. ναὸν τῆς Μεταμορφώσεως καὶ τὸ κτίριον τοῦ πατριαρχικοῦ μετοχίου καὶ ἐν συνεχείᾳ εἶχομεν συζήτησιν μετὰ τοῦ διακεκριμένου διὰ τὴν ἀπλότητα αὐτοῦ Μακαριωτάτου Πατριάρχου κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ «καφέ», ὅστις προσεφέρθη ὑπ' αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς. Ὀλίγον πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως ἡμῶν ἐκ τοῦ πατριαρχικοῦ μετοχίου ὁ Μακαριώτατος Πατριάρχης ἐπαρασημοφόρησε τὸν μὲν Κοσμήτορα τῆς Σχολῆς μας πανοσ. ἀρχιμανδρίτην κ. Ἰερώνυμον Κοτσώνην διὰ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ παρασῆμου τοῦ ἀγίου ἡγεμόνος Βλαδιμήρου β' τάξεως, τοὺς δὲ λοιποὺς καθηγητὰς τῆς ἀντιπροσωπείας ἡμῶν διὰ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ παρασῆμου τοῦ ἀγίου ἡγεμόνος Βλαδιμήρου γ' τάξεως.

Τὴν ἐσπέραν τῆς αὐτῆς ἡμέρας τὸ Τμήμα Ἐξωτερικῶν Ἐκκλησιαστικῶν Σχέσεων τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας—ἐκπροσωπούμενον ἐπίσημως ὑπὸ τοῦ Σεβ. Ἀρχιεπισκόπου Ταλίν καὶ Ἐσθονίας κ. Ἀλεξίου, ὅστις εἶναι σημαῖνον στέλεχος τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας καὶ ἄριστος συνεργάτης τοῦ Μητροπολίτου Νικοδήμου,—ἐν τινι τῶν λαμπρῶν αἰθουσῶν τοῦ ξενοδοχείου «Σοβιέτσκια» παρέθεσεν εἰς τὴν ἀντιπροσωπείαν ἡμῶν ἀποχαιρετιστήριον δεῖπνον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐκτὸς τοῦ ἀρχιεπισκόπου τούτου παρεκάθησαν ὁ πατὴρ Βλαδιμήρος, ὁ ἐκλεκτὸς καθηγητῆς τῆς Θεολογικῆς Ἀκαδημίας Μόσχας πατὴρ Ἀλέξιος Ostarov, ὁ ὑφηγητῆς τῆς αὐτῆς Ἀκαδημίας κ. Komarov, ὁ ὑφηγητῆς τῆς Θεολογικῆς Ἀκαδημίας τοῦ Λενινγκράν κ. Zabolotski, ὁ γραμματεὺς τῆς συντάξεως τοῦ «Περιοδικοῦ τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας» κ. E.A. Karmanon κ. ἄ.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ φιλικωτάτου αὐτοῦ δείπνου σχεδὸν ἐκ μέρους πάντων τῶν παρακαθημένων ἐγένοντο θερμαὶ προποσείαι, κατὰ τὰς ὁποίας ἔνθεν μὲν ἐτονίσθη ἡ χαρὰ διὰ τὴν ἀδελφικὴν ἐπαφὴν καὶ

γνωριμίαν, ἐτέρωθεν δὲ ἐξεφράσθησαν ἐγκάρδιοι εὐχαί, ἵνα ὁ Θεὸς εὐλογῇ τοὺς δύο λαοὺς μας, τὰς Ἐκκλησίας μας ὡς καὶ τοὺς Προκαθημένους, τὸν ἱερὸν κλῆρον καὶ τοὺς θεολόγους αὐτῶν. Ἰδιαιτέρως ἐκ μέρους πάντων ἡμῶν ἐξεφράσθησαν εὐχαριστίαι τόσον πρὸς τὸ Τμήμα Ἐξωτερικῶν Ἐκκλησιαστικῶν Σχέσεων τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας διὰ τὴν οργανωθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ πολυήμερον ἀβραμιαίαν φιλοξενίαν, τῆς ὁποίας ἐτύχομεν, ὅσον καὶ πρὸς τοὺς συνοδοὺς ἡμῶν, τὸν προσφιλέστατον πατέρα Βλαδίμηρον, ὅστις ἔδειξεν εἰς ἡμᾶς γνησίαν ἀδελφικὴν ἀγάπην, καὶ τὴν κυρίαν Ἰφιγένειαν Ἀσήμοβα, ἥτις μεταφράζουσα ἀκαταπονήτως καὶ εὐσυνειδήτως πάντα τοὺς ἀνταλλασσόμενους ἐκἄτέρωθεν λόγους συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἐπικοινωνίας ἡμῶν μετὰ τῶν ῥώσων ἀδελφῶν καὶ φίλων.

Περὶ τὸ πέρασ τοῦ δείπνου ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀλέξιος προσέφερεν ἐκ μέρους τοῦ Τμήματος Ἐξωτερικῶν Ἐκκλησιαστικῶν Σχέσεων τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας εἰς ἓνα ἕκαστον μὲν ἐξ ἡμῶν ὠραία ἀναμνηστικὰ (ἀλμπουμ) καὶ δῶρα, διὰ δὲ τὴν βιβλιοθήκην τῆς Θεολογικῆς καὶ Σχολικῆς ὠραία βιβλία, ἀναφερόμενα εἰς τὴν ρωσικὴν ἐκκλησιαστικὴν τέχνην καὶ ἀρχαιολογίαν.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ περι οὗ ὁ λόγος ἀποχαιρετιστηρίου δείπνου ὁ γραμματεὺς τῆς συντάξεως τοῦ «Περιοδικοῦ τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας» κ. Ε. Α. Karmanov ἔσχε συνέντευξιν μετὰ τινῶν ἐκ τῶν καθηγητῶν τῆς ἀντιπροσωπείας μας. Εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 1 φύλλον τοῦ περιοδικοῦ τούτου κατὰ τὸ ἔτος 1965 κατεχωρήθη ὑπὸ τοῦ κ. Καρμάνωφ δημοσίευμα, ὅπερ ἀναφέρεται εἰς τὴν μνημονευθεῖσαν συνέντευξιν. Ἐκτὸς τῶν ἄλλων ἐν τῷ δημοσίευσματι τούτῳ λέγονται τὰ ἑξῆς:

«Εἰς τρία ἐρωτήματα, τεθέντα εἰς τοὺς ἐξ Ἑλλάδος ἐπισκέπτας, ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἐντυπώσεις των ἐκ τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως καὶ τῶν Θεολογικῶν Ἀκαδημιῶν καὶ ἐν σχέσει πρὸς τὴν προοπτικὴν τῶν σχέσεων μεταξὺ τῆς Ὀρθοδόξου Ρωσικῆς καὶ τῆς Ὀρθοδόξου Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, οὗτοι ἀπήτησαν ὡς ἑξῆς:

1. Ἐθαυμάσαμεν ὅσα εἶδομεν. Ἦδη ὠμιλήσαμεν πολὺ περὶ τῶν ἐντυπώσεών μας καὶ ὅταν θὰ ἐπιστρέψωμεν εἰς τὴν πατρίδα ἡμῶν, θὰ διηγώμεθα πολλὰς λεπτομερείας ἐκ τοῦ ἀληθμονήτου ταξιδίου μας. Μὲ ὀλίγας λέξεις: Εἴμεθα ἐνθουσιασμένοι.

2. Αἱ Θεολογικαὶ Ἀκαδημίαι τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας προσέκαλεσαν εἰς ἡμᾶς ὠραίαν ἐντύπωσιν καὶ ἐξ ἐπόψεως διδακτικοῦ προσωπικοῦ καὶ ἐξ ἐπόψεως σπουδαστῶν. Ἡ παρεχόμενη εἰς τὰς Ἀκαδημίας σας μόρφωσις ἔχει ὀργανικὸν χαρακτῆρα, διότι ἀναφέρεται εἰς τὴν ὅλην προσωπικότητα τῶν σπουδαστῶν καὶ ἀναπτύσσει τὰς πνευματικὰς καὶ διανοητικὰς τῶν ἰκανότητας. Εἰς ὑμᾶς εἶναι καλῶς ὀργανωμένον τὸ σύστημα τῆς Βιβλιοθήκης. Πολὺ καλὴν ἐντύπωσιν ἐδημιούργησαν εἰς ἡμᾶς αἱ χορωδία τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Ἀκαδημιῶν, ἡ χορωδία τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Σεμιναρίου τῆς Ὀδησοῦ καὶ ἡ βι-

βλιοθήκη του. Ἐν Ζαγκόρσκ ἐγοητεύθημεν ἐκ τοῦ ἀρχαιολογικοῦ μουσείου. Ἡ τόσον πλουσία συλλογὴ τῶν ἀντικειμένων καὶ τῶν μνημείων τῆς ἐκκλησιαστικῆς τέχνης παρέχει τὴν δυνατότητα νὰ μελετηθῇ πρακτικῶς ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἀρχαιολογία καὶ ἡ ἱστορία τῆς ἐκκλησιαστικῆς τέχνης. Οἱ σπουδασταί, οἵτινες ζοῦν μακρὰν τῶν μνημείων τῆς ἐκκλησιαστικῆς τέχνης καὶ εἰκονογραφίας, δύνανται ἐν τῷ ἀρχαιολογικῷ τμήματι τῆς Ἀκαδημίας νὰ συνάψουν γνωριμίαν μετ' αὐτῶν διὰ προπλασμάτων καὶ ἀναπαραστάσεων.

Οἱ σπουδασταί ἔχουν γενικὴν μόρφωσιν. Μετὰ χαρᾶς εἶδομεν, ὅτι οὗτοι οὐ μόνον ἀσχολοῦνται μετὰ τῆς ἐπιστήμης, ἀλλὰ καὶ ἐπιδίδονται ἐπιτυχῶς εἰς χρησίμους διὰ τὸ ἔργον των ἀσχολίας, οἵτι εἶναι αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὴν φωτογραφίαν καὶ τὸν κινηματογράφον. Παρατηρήσαμεν ἐπίσης, ὅτι παρακολουθοῦν μὲ ἐνδιαφέρον πάσας τὰς πτυχὰς καὶ ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς. Τοῦτο φαίνεται ἐκ τοῦ πλήθους τῶν ποικιλομόρφων ἐφημερίδων καὶ περιοδικῶν, ἅτινα οὗτοι ἀναγινώσκουν εἰς τὰς βιβλιοθήκας αὐτῶν. Οἱ σπουδασταί γενικῶς λαμβάνουν καλὸν γενικὸν πολιτιστικὸν ἐξοπλισμὸν. Ἐπὶ πλέον παρέχεται εἰς αὐτοὺς ἡ εὐκαιρία νὰ παρακολουθοῦν ἐκλεκτὰ κινηματογραφικὰ καὶ θεατρικὰ ἔργα.

3. Ἀναμφιβόλως ὑπάρχει μεγάλη ἐπιθυμία ἀναπτύξεως καὶ διευρύνσεως τῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν μας. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς πρὸς τοῦτο δυνατότητας, ὀφειλομεν νὰ ἐργασθῶμεν, ἵνα καταστήσωμεν ταύτας περισσοτέρας. Ὅταν ἐπιστρέψωμεν εἰς τὴν πατρίδα μας, πολλὰ ἐρωτήματα θὰ τεθοῦν εἰς ἡμᾶς, καὶ ἡμεῖς προφανῶς θὰ ὀργανώσωμεν ἐιδικὴν συγκέντρωσιν, εἰς τὴν ὁποίαν θὰ διηγηθῶμεν τὰς ἐντυπώσεις μας. Τὸ ἐνδιαφέρον διὰ τὸ ταξιδίον μας δὲν θὰ ἐξαντληθῇ καὶ ἀσφαλῶς ἡμεῖς ἐπανεπιλημμένως θὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ αὐτὸ θέμα. Αἱ ἀφηγήσεις μας διὰ τὴν ἐπίσκεψίν μας εἰς τὴν χώραν σας θὰ χρησιμεύσουν πρὸς ὄφελος τῆς ἐπικοινωνίας μας. Αἱ Ἐκκλησίαι μας πρέπει νὰ ἐπωφεληθοῦν τῶν εὐκαιριῶν καὶ τῶν καταλλήλων δυνατοτήτων πρὸς προώθησιν τῶν ἀμοιβαίων σχέσεων καὶ ἀξιοποιήσιν αὐτῶν. Πρέπει νὰ δημιουργηθοῦν ἐννοϊκοὶ ὄροι δι' ἐπαφὰς καὶ πρέπει νὰ καταβληθῇ προσπάθεια πρὸς ὀργάνωσιν ἀνταλλαγῆς φοιτητῶν, ἀνταλλαγῆς θεολόγων, βιβλίων, ἀπόψεων καὶ πρὸ πάντων ἀμοιβαίων ἐπισκέψεων τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἡγετῶν. Ἐνώπιον ἡμῶν τίθενται κοινὰ προβλήματα, τὰ ὁποῖα πρὸ πάντων δημιουργοῦνται ἐν συναρτήσει πρὸς τὴν σύνοδον τοῦ Βατικανοῦ καὶ τὴν δράσιν τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν. Αἱ μεταξὺ τῶν Ὀρθοδόξων ἐπαφαὶ εἶναι ἀπαραίτητοι, ἵνα ἡ Ὀρθοδοξία παρουσιάζηται ἐναντι τῶν ἑτεροδόξων ἐνιαία. Ὁρισμένοι ξένοι παρατηροῦνται ἰσχυρίζονται, ὅτι εἰς τοὺς Ὀρθοδόξους δὲν ὑπάρχει ἐνότης καὶ ὅτι αἱ διαφοραὶ τῶν προϊόντος τοῦ χρόνου θὰ καταλύσουν τὴν Ὀρθοδοξίαν. Ἡ συνεργασία μας πρέπει νὰ ἀποδείξῃ πόσον οἱ ἰσχυρισμοὶ οὗτοι εἶναι πεπλανημένοι».

Μετά τὸ πέρας τοῦ ἀποχαιρετιστηρίου δείπνου ἐν τῷ ξενοδοχείῳ «Σοβιέτσαγια» ὁ πατὴρ Βλαδίμηρος καὶ ὁ κ. Karmanov, ὑπὸ τὴν ιδιότητα αὐτῶν ὡς συντακτῶν τοῦ ἐπισήμου «Περιοδικοῦ τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας», ἐζήτησαν ἐκ τοῦ γράφοντος τὰς γραμμὰς ταύτας ὡς τακτικοῦ συνεργάτου τῆς «Ἐκκλησίας», τοῦ ἐπισήμου τούτου Δελτίου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, νὰ δώσῃ εὐχετήριόν τι μῆνυμα πρὸς δημοσίευσιν τούτου εἰς τὸ ρωσικὸν πατριαρχικὸν περιοδικόν. Τὸ μῆνυμα τοῦτο ἐδόθη γραπτῶς ἀνευ ἀναβολῆς. Τοῦτο, μεταφρασθὲν εἰς τὴν ρωσικὴν γλῶσσαν καὶ δημοσιευθὲν εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 1 τεῦχος τοῦ «Περιοδικοῦ τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας» κατὰ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1965, ἔχει ὡς ἐξῆς:

«Εἰς τὴν Ρωσίαν, τὴν εὐγενῆ χώραν, ἐθαυμάσαμεν τὴν πρόοδον τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ εἰς τοὺς τομεῖς τῆς Παιδείας, τῆς ἀναπτύξεως τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, τῆς τέχνης. Εἰς ἐμὲ ἐδημιούργησεν ἰδιαιτέραν ἐντύπωσιν ἡ ἀγάπη τοῦ λαοῦ πρὸς τὰ βιβλία καὶ ἡ ὑπ' αὐτοῦ ἐπίσκεψις τῶν μουσείων. Ὡσαύτως διδακτικὴ παρουσιάζεται καὶ ἡ ἀφοσίωσις ἐκάστου ῥώσου εἰς τὰ ἰδεώδη του.

Πολὸν συνεκινήθη ἐπειτα ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι οἱ ὀρθόδοξοι ρωσικοὶ ναοὶ εἶναι πλήρεις ὑπὸ πλήθους πιστῶν, οἵτινες προσεύχονται μετὰ κατανύξεως καὶ ψάλλον πάντες ὁμοῦ κατὰ θαυμάσιον τρόπον.

Τὸ γεγονός ἐπειτα, ὅτι ἐν Ρωσίᾳ ὑπάρχουν νέοι Χριστιανοί, οἵτινες ἀγαποῦν τὸν Χριστὸν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν, ἦτο δι' ἐμὲ νέα εὐχάριστος ἐκπληξίς. Πράγματι ὁ σπόρος τῆς χριστιανικῆς πίστεως πίπτει εἰς τὰς ψυχὰς τῶν νέων.

Εὐχομαι ἐκ πάσης καρδίας, ὅπως ὁ φιλόξενος ρωσικὸς λαὸς συνεχίξῃ νὰ ἐκτελεῖ μεγάλα ἔργα εἰς τὴν περιοχὴν τῶν εἰρηρικῶν καὶ πολιτιστικῶν ἔργων. Ἐπίσης εὐχομαι, ὅπως ἡ ρωσικὴ νεολαία ἔχῃ ζωτανὴν σχέσιν πρὸς τὰ ὑψηλὰ χριστιανικὰ ἰδεώδη. Εἶθε ὁ Θεὸς νὰ ἐπιδαμψιλεύῃ εἰς τὴν Ρωσικὴν Ἐκκλησίαν πᾶσαν εὐλογίαν, ἵνα αὕτη συνεχίξῃ νὰ παραμένῃ εὐεργετικὴ ζύμη διὰ τὸν λαόν της καὶ φωτεινὸς φάρος εἰς ὅλην τὴν Οἰκουμένην πρὸς δόξαν τῆς ἀγίας μας Ὁρθοδοξίας, ἥτις εἶναι ἡ μόνη ἐλπίς τοῦ κόσμου».

Τὴν πρώτην τῆς ἐπομένης, 28ης Ὀκτωβρίου (Τετάρτη) ὠδηγήθημεν εἰς τὸ ἐκτὸς τῆς Μόσχας διεθνὲς ἀεροδρόμιον «Σερεμέτιεβο», ὅπουθεν ἐπεστρέψαμεν ἀεροπορικῶς εἰς Ἀθήνας μέσῳ Κιέβου καὶ Βιέννης.

Τοιουτοτρόπως ἔληξεν ἐν ταξίδιον, ὅπερ ἐδημιούργησεν εἰς ἡμᾶς πλῆθος νέων ἐντυπώσεων καὶ βιωμάτων. Τὰς κυριωτέρας ἀκριβῶς ἐκ τῶν ἐντυπώσεων

καὶ τῶν βιωμάτων τούτων προσεπαθήσαμεν νὰ μεταδώσωμεν ἀντικειμενικῶς εἰς τοὺς ἀγαπητοὺς ἀναγνώστας τῆς «Ἐκκλησίας». Ἀσφαλῶς ὑπάρχουν ἐν Σοβιετικῇ Ἐνώσει—ἰδίως εἰς τὴν ὑπαιθρον—καὶ πολλὰ ἄλλα πράγματα, τὰ ὁποῖα οὔτε εἶδομεν οὔτε ἤδυνήθημεν νὰ ἀντιληφθῶμεν. Ἀλλὰ καὶ μόνον ὅσα εἶδομεν ἢ ἤκουσαμεν ἐπιτρέπουν νὰ ὀδηγηθῶμεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ Σοβιετικὴ Ἐνωσις σήμερον εἶναι πεδῖον μεγάλων πνευματικῶν ζυμώσεων. Ἡ πνευματικὴ ζωὴ εὐρίσκεται εἰς ἀληθῆ ὄργανισμόν, τοῦθ' ὅπερ γεννᾷ τὴν ἐλπίδα, ὅτι εἰς τὴν Σοβιετικὴν Ἐνωσιν κυοφορεῖται μία πνευματικὴ ἀναγέννησις, ἡ ὁποία ἀσφαλῶς θὰ ἐκδηλωθῇ καὶ ὀλοκληρωθῇ πλήρως μόνον ὅταν ἔλθῃ ἡ ἡμέρα, καθ' ἣν θὰ κυριαρχῇ πανταχοῦ ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ Πνεῦμα Κυρίου. «Ὁὐ δὲ Πνεῦμα Κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθερία» (Β' Κορ. γ', 17).

Ἡ κυριωτέρα ἐκδήλωσις τῆς κυοφορουμένης ἐν Ρωσίᾳ πνευματικῆς ἀναγεννήσεως εἶναι ἡ ἀναζωπύρωσις τῆς Θρησκείας. Φαίνεται ὅτι ἡ Σοβιετικὴ Κυβέρνησις ἔχει ἀρχίσει νὰ κατανοῇ, ὅτι ἡ θρησκευτικότης οὐδόπως εἶναι δυνατὸν νὰ ἐκριζωθῇ ἐκ τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου. Δι' αὐτὸ συνεχίζεται μὲν ὁ ἀγὼν πρὸς ἐπιβολὴν τῆς ἀθείας, ἀλλὰ μετὰ ζήλου ἐξατμιζομένου ὀλονεν καὶ περισσότερον. Βεβαίως ἡ ἀναζωπύρωσις τῆς Θρησκείας εἰς Ρωσίαν, ὡς εἶπεν εἰς ἡμᾶς ὁ φίλατος πατὴρ Βλαδίμηρος, ἀδύναται νὰ ἐξηγηθῇ πρὸ πάντων μυστικῶς ὡς ἄμεσος ἐπενέργεια τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων. Ἡμεῖς οἱ Χριστιανοὶ πρέπει νὰ ἐρμηνεύωμεν τὰ πνευματικὰ φαινόμενα οὐ μόνον ἐξ ἐπόψεως ὀριζοντίου, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐπόψεως κατακορύφου». Ἀλλὰ, διὰ νὰ ἔλθῃ ἐνωρίτερον ἡ ποθητὴ ἡμέρα, καθ' ἣν ἡ ἐν Ρωσίᾳ πνευματικὴ ἀναγέννησις θὰ ἔχῃ ὀλοκληρωθῇ, εἶναι ἀπαραίτητος ἡ συμβολὴ τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία ὁμολογουμένως παρουσιάζει σήμερον ἀξίεπαινον ζωτικότητα καὶ ἀγωνίζεται μετὰ συνέσεως πρὸς διατήρησιν καὶ ἀξιοποίησιν τῆς ὀρθοδόξου πίστεως τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ. Ὁ ἀγὼν της οὗτος πρέπει νὰ ἐνταθῇ καὶ θὰ εἶναι ἀσφαλῶς νικηφόρος, ὅταν συνεχισθῇ ἡ προσπάθειά της πρὸς ἀποφυγὴν νέας ἐκκοσμικεύσεως καὶ ἐπαναλήψεως τῶν ἀσυγχωρήτων σφαλμάτων τῆς τσαρικῆς ἐποχῆς, τὰ ὁποῖα εἶναι ἡ ἀνεξάντλητος πηγὴ ἀνεφοδιασμοῦ τῶν σοβιετικῶν ἀθεϊστικῶν φαρετρῶν. Ἡ Ρωσικὴ Ἐκκλησία πρέπει πρὸ πάντων νὰ ἀποκτήσῃ περισσοτέρους ναοὺς καὶ περισσότερα ἐνθουσιώδη νέα στελέχη, τὰ ὁποῖα θὰ ἀξιοποιήσουν τὴν ζωτικότητα τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ θὰ συσχετίσουν τὸ αἰώνιον ἀνακαινιστικὸν ἔργον της πρὸς τὰς συγχρόνους ἀνάγκας καὶ τὰς ἀπαιτήσεις τῶν σημερινῶν καιρῶν.

(Τέλος)

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Δ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ
Καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

ΤΟ ΑΓΙΟΝ ΠΝΕΥΜΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΘΕΙΑΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΝ

Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἔρχεται μετὰ τὴν ἐπίκλησιν τῶν πιστῶν, ὅταν εὐαρεστῆται νὰ δώσῃ ἢ νὰ αὐξήσῃ τὸ δῶρον τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ὁμοφυχίας. Εἰς αὐτόν του τὸν ρόλον, πρὸ παντός, εἶναι γνωστὸν τὸ Ἅγιον Πνεῦμα... Ἐπομένως, ἡ Ἅγία Ἐκκλησία, ὅταν, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς θυσίας τοῦ Σώματος καὶ τοῦ Αἵματος τοῦ Χριστοῦ, παρακαλῆ νὰ σταλῆ εἰς αὐτὴν τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ζητεῖ τὸ δῶρον τῆς ἀγάπης, τὸ ὁποῖον θὰ τῆς ἐπιτρέψῃ νὰ διατηρήσῃ τὴν πνευματικὴν ἐνότητα «ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης»²³.

2. Ἡ ἐνότης τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας δὲν σημαίνει καθόλου ὁμοιομορφίαν. Τὸ μοναδικὸν τοῦ τοῦ Σώμα τῆς Ἐκκλησίας (Α' Κορ. 12—13), ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῶν μελῶν του μετὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ Χριστοῦ, διατηρεῖ καὶ θεμελιώνει τὴν πολλαπλότητα καὶ τὸν πλοῦτον τῶν ἀνθρωπίνων προσώπων, ἅτινα τὸ ἀπαρτίζουν. Οὕτω τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, παραμένον πάντοτε ἄγνωστον καὶ κεκαλυμμένον ὡς πρὸς τὸ πρόσωπόν του, πληθύνει τὰ δῶρα του, ἀναλόγως πρὸς τὴν ἰκανότητα τοῦ καθενός, προκαλεῖ τὰς πλείονα ποικίλας κλήσεις, καθορίζει τὰ λειτουργήματα, ἅτινα σχετίζονται μετὰ τὴν κοινότητα²⁴. Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα δὲν εἶναι μόνον δύναμις ἐνότητος, ἀλλὰ, ταυτοχρόνως, καὶ δωρεὰ πληρότητος πρὸς κάθε ἀνθρώπινον πρόσωπον. Οὕτω ἐκάστη προσωπικότης σφραγίζεται «μετὰ τὴν σφραγίδα τῆς προσωπικῆς καὶ μοναδικῆς σχέσεως μετὰ τῆς Τριάδος»²⁵.

Τὸ λεχθὲν ἀνωτέρω περὶ τῆς Εὐχαριστίας δίδει εἰς ἡμᾶς δὲ ἐνοήσωμεν ὅτι ἡ Εὐχαριστία ἀποτελεῖ τὴν ὑπόστασιν τῆς Ἐκκλησίας. Ὅπου ὑπάρχει ἡ Εὐχαριστία, ἐκεῖ ὑπάρχει καὶ ἡ Ἐκκλησία. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι τόσον βαθέως ἐρριζωμένη ἐν τῇ Εὐχαριστίᾳ, ὥστε μόνον μετὰ τὴν Εὐχαριστιακὴν πράξιν τῆς κοινότητος ἀναδεικνύεται πράγματι «Ἐκκλησία». Ἡ Ἐκκλησία εἶναι πλήρως παρούσα, ἐν ὅλῃ αὐτῆς τῇ καθολικότητι, ἐκεῖ ὅπου πραγματοποιεῖται ἡ Εὐχαριστιακὴ θυσία. Δυνάμεθα, λοιπόν, νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἡ ἐκκλησιολογία τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας ἦτο εἰδικῶς Εὐχαριστιακὴ²⁶.

Αὕτη ἡ Εὐχαριστιακὴ φύσις τῆς Ἐκκλησίας καθορίζει τὴν ἀποστολὴν τῆς ἱεραρχίας. Ἡ Εὐχαριστία δὲν εἶναι μόνον ἐν ἐκ τῶν πολλῶν λειτουργημάτων τῆς ἱεραρχίας. Ὁ κληρὸς δὲν διανέμει τὴν Εὐχαριστίαν, ἀσκῶν μίαν ἐκ τῶν πολλῶν ὑποχρεώσεων του, τῶν λειτουργικῶν, τῶν ποιμαντικῶν καὶ τῶν διοικητικῶν. Ἀντιθέτως, ἡ Εὐχαριστία εἶναι ἐκεῖνη, ἡ ὁποία καθορίζει, ὡς ἀν πρωταρχικὴ καὶ οὐσιαστικὴ πράξις τῆς Ἐκκλησίας, τὴν ἱερατικὴν διακονίαν.

23. Φουλγεντίου Ρούσπης: Κατὰ Βαβιανοῦ, ἀπόσπασμα 8, 2.

24. Ρωμ. ιβ' 1, Α' Κορινθ. ιβ', Ἐφεσ. δ'.

25. Lossky... σ. 165, Olivier Clement, σ. 133.

26. N. Afanassieff, εἰς μνημον. ἀρθρον σελ. 26-35, καὶ A. Schmemmann, σελ. 125-131.

Ἡ Εὐχαριστία, λέγει ὁ π. Boulgakoff, εἶναι μία (λειτουργία), μία κοινὴ πράξις, μία κοινὴ ὑπηρεσία. Συμφώνως μετὰ τὸ τυπικὸν τῆς Ὁρθοδόξου Λειτουργίας, εἰς τὸ ὁποῖον ἐνώνονται, συμπλέκονται, καὶ ἐναλλάσσονται αἱ προσευχαί τοῦ λειτουργοῦ καὶ τῶν πιστῶν, τὸ μυστήριον («τελειοῦται») ἀπὸ τὴν κοινότητα, ἀπὸ ὁλόκληρον τὸν λαόν, μετὰ τοῦ λειτουργοῦ, καὶ ἡ δύναμις, ἡ πραγματοποιοῦσα τὴν μεταβολήν, δὲν ἐνεργεῖ μετὰ μίαν πράξιν μαγικὴν ex opere operato, χωρὶς νὰ τὸ γνωρίζουν οἱ πιστοὶ καὶ χωρὶς τὴν συμμετοχὴν των, γενικῶς χωρὶς σχέσιν μετὰ τὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλ' ὡς μία (λειτουργία), ὡς ἐν κοινὸν ἔργον... Ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἐκεῖνη, ἡτις, ἀπὸ τὴν πληρότητα τῆς συνεχοῦς Πεντηκοστῆς τῆς, ἐγέννησε τὴν ἱεραρχίαν, ἐν ἀπολύτῳ συμφωνίᾳ πρὸς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, ὅπερ κατοικεῖ ἐν αὐτῇ... Ἄπαντα τὰ δῶρα, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν ἱερατικῶν, ἔχουν δοθῆ εἰς ὁλόκληρον τὴν Ἐκκλησίαν, ἐν τῇ καθολικότητι τῆς καὶ ἀκριβῶς δι' αὐτὸν τὸν λόγον ἡ Ἐκκλησία ἐγέννη ἀρμυδιά νὰ ἀναδεικνύῃ τὰ διάφορα ὄργανα διὰ τὰ ποικίλα λειτουργήματα καὶ νὰ ὀργανώσῃ τὴν ἱεραρχίαν»²⁷.

Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα δὲν ἔχει ἐκχυθῆ μόνον ἀλλὰ καὶ ἐνεργεῖ. Εἶναι παρὸν προσωπικῶς καὶ δίδεται ἐλευθέρως καὶ προσωπικῶς. Ἡ διάκρισις, ἐντὸς τῶν ἀποστολικῶν κοινοτήτων, μετὰ τὴν λειτουργίαν τῆς ἱεραρχίας καὶ χαρισματῶν ἀνταποκρίνεται πρὸς μίαν βαθεῖαν καὶ σταθερὰν πραγματικότητα τῆς Ἐκκλησίας, ἡτις εἶναι Σῶμα τοῦ Χριστοῦ καὶ Ναὸς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα εἶναι Πνεῦμα τάξεως, ἀλλὰ δὲν εἶναι ὑποταξαγμένον εἰς τὴν ἱεραρχίαν. Αὐτὸ, ἐν ἐνότητι μετὰ τῶν πιστῶν, μορφοποιεῖ ἕνα μοναδικὸν λαόν, ἐκλεκτόν, ἡγιασμένον ἀπὸ τὸ Πνεῦμα καὶ συνηγμένον ὑπ' αὐτοῦ εἰς Σῶμα τοῦ Χριστοῦ... Ὁ προφητισμὸς εἶναι ἕνα δῶρον τῆς Πεντηκοστῆς, μία Χρῆσις τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ εἰς ὁλόκληρον τὴν Ἐκκλησίαν²⁸. Ὅταν ἡ ἱεραρχία ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴν προφητικὴν κλήσιν τῆς τοῦ λόγου, τὸ Πνεῦμα ἐνεργεῖ καὶ δίδει χαρίσματα ἔξω ἀπὸ τὴν ἱεραρχίαν, πάντοτε πρὸς οἰκοδομὴν τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ.

Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐν τῷ μυστηρίῳ τῆς Εὐχαριστίας.

Μολονότι ὅμως τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἀναπαύεται κατὰ ἕνα σταθερὸν τρόπον εἰς τὴν Εὐχαριστιακὴν κοινότητα, μολονότι τὰ ζωηφόρα δῶρά του ἐκχύνονται ὡς ἐν ἀδιάκοπον κύμα ἐν αὐτῇ, τὸ ρεῦμα τοῦτο δὲν ἔχει τίποτε τὸ αὐτόματον. Πάντοτε εἶναι ὁ καρπὸς τῆς ἰκεσίας τῆς Ἐκκλησίας, τῆς φλογεροῦς ἐπιλήσεως τῆς, ἡτις ὑπάρχει εἰς ὅλα τὰ μυστήρια.

27. S. Boulgakoff, Ἱεραρχία καὶ Μυστήρια (ρωσιστί) εἰς Pouf, no 49, σ. 30-34.

28. Ἰωὴλ γ' 1, Πράξ. β' 17-18.

'Υπ' αὐτὴν τὴν ἔννοιαν, τὸ Πνεῦμα εἶναι κυρίαρχον τῶν δώρων του καὶ ἡ Ἐκκλησία εὐρίσκεται πάντοτε ἐν προσημῶν, in status viae, ὅπως ἀκριβῶς εὐρίσκοντο οἱ ἀπόστολοι κατὰ τὴν μοναδικὴν περίοδον, τὴν ἐπεκτεινομένην ἀπὸ τῆς Ἀναλήψεως μέχρι τῆς Πεντηκοστῆς. Ἡ προσευχὴ τῆς Ἐκκλησίας εἶναι («ἐπικλητικὴ»), ἱκετευτικὴ. Δὲν ὑπάρχει, λοιπόν, ἀντίθεσις μεταξὺ τῆς ἐνεργείας τῆς Χάριτος (Εὐχαριστία) καὶ τῆς ἱεσίας (ἐπικλήσις). Ὁ χωρισμὸς τῶν δύο αὐτῶν δὲν εἶναι παρὰ τυπικός. Ἡ κατάφασις καὶ ἡ εὐχὴ ἀλληλοσυμπληροῦνται, ἡ ἀφήγησις καὶ ἡ ἐπικλήσις ἐνοῦνται εἰς τὴν λειτουργίαν τῆς Ἐκκλησίας, ἥτις προχωρεῖ ἀπὸ τῆς πληρότητος, τῆς δοθείσης ἀπαξ διὰ παντός κατὰ τὸ ἱστορικὸν Πάσχα καὶ κατὰ τὴν ἱστορικὴν Πεντηκοστήν, πρὸς τὴν νοσταλγομένην καὶ ἀναμενομένην πληρότητα τῆς τελικῆς Παρουσίας.

Οὕτω, ὁλόκληρος ἡ Εὐχαριστία εἶναι μία πράξις Χάριτος, μία διακήρυξις τῶν εὐεργεσιῶν, τῶν παρεχομένων παρὰ τοῦ Θεοῦ. Ὅχι δὲ λιγώτερον, εἰς τὸ σύνολόν τῆς, εἶναι μία ἐπικλήσις, μία φλογερὰ προσευχὴ ²⁹ τῆς Εὐχαριστιακῆς κοινότητος.

Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα καὶ ἡ ἐπικλήσις.

A. ΙΣΤΟΡΙΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ. Ὡς πιστεύω, ἡ ἐπικλήσις ἀποτελεῖ ἐν καθολικῶν γεγονὸς εἰς τὰς ἀνατολικὰς λειτουργίας καὶ οἱ σύγχρονοι λειτουργιολόγοι συναντῶνται εἰς τὴν ἀναγνώρισίν του. Δὲν συμβαίνει ὅμως τὸ ἴδιον καὶ μετὰ τὰς λειτουργίας τῆς Δύσεως. Ἡ ἐπικλήσις μαρτυρεῖται εἰς τὰς Μοζαββικὰς καὶ Γαλλικανικὰς καὶ Κελτικὰς λειτουργίας. Ἐὰν ἡμπορῇ νὰ θεωρηθῇ ὡς πιθανὴ ἐν τῇ λειτουργίᾳ τῶν Μεδιολάνων (μολονότι ἀπουσιάζει ἀπὸ τὸ De sacramentis τοῦ Ἁγίου Ἀμβροσίου), ἀπουσιάζει, τοῦλάχιστον μετὰ τὴν σαφῆ μορφήν τῆς κλήσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἀπὸ τὸν ρωμαϊκὸν κανόνα τοῦ πέμπτου αἰῶνος ³⁰. Ἐν τούτοις, μία ἐπικλήσις ὑπάρχει εἰς τὰς Ἀποστολικὰς παραδόσεις τοῦ Ἁγίου Ἰππολύτου Ρώμης, ὡς τὸ μαρτυροῦν τὰ καλύτερα χειρόγραφα ³¹, παρὰ τὴν ἀντίθετον γνώμην τοῦ μεγάλου λειτουργιολόγου Gregory Dix ³². Θὰ ἐπιμείνωμεν, λοιπόν, εἰς τὸ ἰδιότυπον φαινόμενον τῆς ὑποχωρήσεως τῆς ἐπικλήσεως ³³ ἐν τῇ Δύσει, ἥτις ἤρχισε κατὰ τὸ τέλος τοῦ τρίτου αἰῶνος (Ἰππόλυτος)

29. Πράξ. β' 42, 46, ιβ' 5.

30. Τοῦτο ἀποδεικνύεται καθαρῶς ἀπὸ τὸν Dom F. Cabrol (ἄρθρον Epiclese τοῦ DACL, col. 154, 162-168) καὶ τὸν P.S. Salaville (ἄρθρον Epiclese Eucharistique τοῦ Dtc, col. 218: «Πιστεύομεν ὅτι ἡ ἐπικλήσις ὑπῆρχεν ἄλλοτε εἰς τὴν Ρωμαϊκὴν λειτουργίαν καὶ εἶναι δυνατὸν ἀκόμη καὶ σήμερον νὰ ἐπανεύρωμεν τὰ ἔγγραφα τῆς»). Τελευταίως, τὸ πρόβλημα τῆς καταγωγῆς τῆς ἐπικλήσεως καὶ τῆς ὑποχωρήσεώς της ἐν τῇ Δύσει ἐπανεξετάσθη ἀπὸ τὸν R.P. Pierre L' Huillier (Théologie de l'epiclese, dans Verbum caro, no 56, 1960, σελ. 307-327).

31. Ἀποστολ. Παραδόσεις, Paris 1946, σελ. 22-23.

32. Dom Gregory Dix, The treatise on the apostolic tradition of Saint Hippolytus of Rome, Londres, 1937, σελ. 75-79.

33. P. P. L' Huillier, μν. ἔργ. σ. 322.

καὶ ὠλοκληρώθη εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ πέμπτου αἰῶνος. Εἶναι πιθανὸν ἡ ἀλλαγὴ αὐτὴ νὰ ὀφείλεται εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ρώμης καὶ νὰ ἐπεξετάθη ἐξελικτικῶς εἰς τὴν Δύσιν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς μυστηριακῆς Θεολογίας τοῦ Ἁγίου Ἀμβροσίου.

Εἶναι δύσκολον νὰ διατυπώσῃ κανεὶς συμπέρασμα, σχετικῶς μετὰ τοὺς λόγους, οἱ ὅποιοι προεκάλεσαν αὐτὴν τὴν πνευματολογικὴν ὑποχώρησιν, ἥτις συμπίπτει, τόσον παραδόξως, μετὰ τὴν συνειδητοποίησιν ἐκ μέρους ὁλοκλήρου τῆς ἀνατολικῆς Χριστιανισμοῦ τοῦ Προσώπου καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καί, εἰδικώτερον, ἐν τῇ Εὐχαριστίᾳ. Ὁ ἅγιος Κύριλλος Ἱεροσολύμων καὶ ὁ ἅγιος Βασίλειος Καισαρείας μαρτυροῦν καθαρῶτατα αὐτὴν τὴν πνευματολογικὴν συνειδήσιν. Παρ' ὅλον τοῦτο δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ὑπερεκτιμῶμεν τὴν σημασίαν τῆς προόδου τῶν δογματικῶν τύπων εἰς τὴν Ἀνατολήν, διότι ἡ ἀνακρίβεια τῶν ἀντινικαϊκῶν τύπων δὲν σημαίνει ἔλλειψιν δογματικῆς συνειδήσεως τοῦ ρόλου τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἡ ἰδία ἡ Καινὴ Διαθήκη μαρτυρεῖ, μετὰ τὸν πολὺ φωτεινόν, μίαν πνευματολογίαν, ἥτις ἀπεκαλύφθη πλήρως καὶ ἐβίωθη εἰς τὰς ἀποστολικὰς κοινότητας, εἰς σημεῖον, πού νὰ ἡμπορῇ κανεὶς νὰ ὁμιλήσῃ περὶ μιᾶς ἀπουσίας διαφοροποιήσεως καὶ μιᾶς συγχύσεως τῶν προσώπων τοῦ Λόγου καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, καὶ νὰ ἔχη τὸ δικαίωμα νὰ δικαιολογήσῃ τὴν ἔλλειψιν τῆς ἐπικλήσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἰς τὰ ἀρχαῖα λειτουργικὰ κείμενα ³⁴. Ἐξ ἄλλου εἶναι ἄνδιαφέρον νὰ σημειωθῇ ὅτι ἡ ὑποχώρησις αὐτὴ τῆς ἐπικλήσεως εἰς τὴν Δύσιν περιωρίσθη εἰς τὸν Εὐχαριστιακὸν Κανόνα καὶ δὲν ἐπεξετάθη εἰς τὰ τυπικὰ τοῦ ἁγιασμοῦ, τοῦ ἐλαίου τῶν κατηχομένων ³⁵, τοῦ Χρίσματος ³⁶ καὶ τῆς εὐλογίας τοῦ ὕδατος τοῦ Βαπτίσματος ³⁷. Ἐκεῖ ἡ ἐπικλήσις ἐκφράζεται μετὰ πληρότητα. Ἡ καθίερωσις τοῦ Χρίσματος προσφέρει τὸν πλέον χαρακτηριστικὸν παραλληλισμὸν μετὰ τὸν Εὐχαριστιακὸν Κανόνα (Sursum corda, gratias agamus, vere dignum et justum est, ἐπικλήσις).

Μία τελευταία παρατήρησις ἡμπορεῖ νὰ γίνῃ σχετικῶς μετὰ τὸν σύγχρονον κανόνα τῆς ρωμαϊκῆς λειτουργίας. Τὸ ὅτι ἡ προσευχὴ Supplices te rogamus, ἥτις ἀκολουθεῖ τοὺς λόγους τῆς συστάσεως, παρουσιάζει μίαν βαθεῖαν ἀναλογίαν μετὰ τὰς ἐπικλήσεις τῆς Ἀνατολῆς, εἶναι πολὺ πιθανόν ³⁸. Καθὼς αἱ ἀνατολικαὶ ἐπικλήσεις, τὸ supplices te rogamus ἀποτελεῖ μίαν ἐπικλήσιν, μίαν ἱεσίαν τῆς Ἐκκλησίας, διὰ νὰ δεχθῇ ὁ Θεὸς τὴν θυσίαν τῆς Ἐκκλησίας, μετὰ τὴν μεσιτείαν τοῦ Ἁγίου Ἀγγέλου τοῦ Θεοῦ, εἰς τὸ

34. Ἡ ἰδέα αὐτὴ ἀπεκλείσθη κατὰ ἓνα μέρος ἀπὸ τὸν Gregory Dix εἰς τὸ The shape of the liturgy, σελ. 138, 259-263, κλπ.

35. Ἡ ἐπικλήσις αὐτὴ παρατίθεται ἀπὸ τὸν P.L. Bouyer εἰς τὸ Mystère pascal, Paris 1947, σ. 172.

36. Αὐτόθι, σ. 224.

37. Αὐτόθι σ. 421-424.

38. Αὐτὴ εἶναι ἡ γνώμη τοῦ P. Bouyer, ἐνθ. ἀν. σ. 147, τοῦ MGR Duchesne, τοῦ F. Cabrol (DACL ἄρθρ. Epiclese, col. 165-166), τοῦ Salaville, τοῦ E.G.A. Atchley, On the epiclesis of the eucharistic liturgy and in the consecration of the font, Oxford and London, 1935, σελ. 187-192.

ἐπουράνιον του θυσιαστήριον, πρὸ τῆς θείας Μεγαλειότητος. Ἡθέλησαν νὰ ἐρμηνεύσουν αὐτὸν τὸν Ἅγιον Ἀγγελὸν ὡς μίαν προσωποποίησην τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Τοῦτο εἶναι εὐλογον, ἀλλὰ δὲν ἀποτελεῖ παρὰ μίαν ὑπόθεσιν, ἥτις ἀπέχει πολὺ ἀπὸ μίαν γενικὴν ἀναγνώρισιν³⁹. Ἡ ἰδέα τῆς προσδοχῆς τῆς θυσίας εἰς τὸ ἐπουράνιον θυσιαστήριον μετὰ τὸν σκοπὸν τῆς ἐκχύσεως τῶν εὐλογιῶν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν εἶναι πολὺ οἰκεία εἰς τὰς Βυζαντινὰς Λειτουργίας, διότι εὐρίσκεται εἰς τὰς προσευχάς, αἵτινες ἀκολουθοῦν τὴν καθιέρωσιν, ἀλλὰ μετὰ μίαν σαφῆ μνημόνευσιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος⁴⁰. Χωρὶς νὰ ἡμπορῆ κανεὶς νὰ τὸ καθορίσῃ μετὰ ἀκριβείαν, φαίνεται εἰς ἐμὲ πιθανόν, ὅτι ἡ προσευχὴ *supplices te rogamus*, ἀκόμη καὶ ὑπὸ τὴν σύγχρονον μορφήν της, μᾶς φανερώνει τὰ ἔχνη μιάς ἀρχαιότερας διατυπώσεως, ἡ ὁποία προὔπεθετε τὴν εὐχαριστιακὴν καθιέρωσιν μετὰ τοὺς λόγους τῆς συστάσεως. Ἐν ἐναντία περιπτώσει, ὁποιαδήποτε ἰκεσία διὰ τὴν ἀποδοχὴν τῆς θυσίας δὲν ἡμπορεῖ νὰ ἐξηγηθῇ ἐπαρκῶς⁴¹.

Β. ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΠΙΚΛΗΣΕΩΣ. Ὡς ἀνωτέρω εἶδομεν, ἡ Λειτουργία ἐν τῷ συνόλῳ της ἔχει ἕνα χαρακτηριστὴν τὸσον ἐπικλητικὸν ὅσον καὶ Εὐχαριστιακόν. Τὸ δῶρον τῆς «Χάριτος» ἢ μᾶλλον ἡ διπλῆ παρουσία τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ δὲν ἔχει καθόλου χαρακτηριστὴν αὐτοματισμοῦ. Ἀπαιτεῖ τὴν θερμὴν ἰκεσίαν τῆς Ἐκκλησίας, ὁλοκλήρου τοῦ λαοῦ, ὅστις εἶναι συνηγμένος πέριξ τῆς Εὐχαριστιακῆς Τραπέζης. «Ὅλαι αἱ προσευχαὶ τῆς Εὐχαριστιακῆς Λειτουργίας, συμπεριλαμβανομένων καὶ ἐκείνων αἵτινες προηγούνται καὶ ἐκείνων αἵτινες ἀκολουθοῦν τὸν κανόνα, ἔχουν αὐτὸν τὸν ἐπικλητικὸν χαρακτήρα. Πρὸ, διὰ νὰ μᾶς δυναμώσῃ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον νὰ ἐπικαλεσθῶμεν τὸν Πατέρα καὶ διὰ νὰ καθιερώσωμεν τὸ Σῶμα καὶ τὸ Αἷμα τοῦ Χριστοῦ. Μετὰ τὴν καθιέρωσιν, διὰ νὰ δεχθῇ ὁ Πατὴρ τὴν θυσίαν μας καὶ νὰ ἐκχύσῃ εἰς τοὺς πιστοὺς του τὴν πληρότητα τῆς Χάριτός του.

Καθὼς οἱ λόγοι τῆς συστάσεως, οὕτω καὶ ἡ ἐπικλησις καθ' ἑαυτὴν δὲν ἡμπορεῖ νὰ ἀποσπασθῇ ἀπὸ τὸ σύνολον τῆς Εὐχαριστιακῆς Λειτουργίας. Βεβαίως ἡ ἀναφορά, ἐν τῷ συνόλῳ της, ἔχει χαρακτηριστὴν καθιερωτικὸν, ἀκριβῶς ὅπως ἡ λύτρωσις τοῦ ἀνθρωπίνου γένους πραγματοποιεῖται μετὰ ὁλόκληρον τὴν ἐπίγειον ζωὴν τοῦ Χριστοῦ, ἀρχομένην ἀπὸ αὐτῆς ἀκόμη τῆς ἀσπίλου συλλήψεως εἰς τὴν Ναζαρέτ καὶ τῆς γεννή-

σεως εἰς τὴν Βηθλεέμ. Μ' ὅλον τοῦτο, ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία διακηρύττει ὁμοφώνως τὴν βαθεῖαν πίστιν αὐτῆς εἰς τὴν καθιέρωσιν διὰ τῆς ἐπικλήσεως, ἥτις εἶναι ἡ κατάληξις καὶ τὸ κέντρον βαρύτητος ὁλοκλήρου τοῦ Εὐχαριστιακοῦ κανόνος. Ἡ πεποίθησις αὐτῆς εὐρίσκεται εἰς στενὴν σχέσιν μετὰ μίαν στάσιν διακρίσεως καὶ σεβασμοῦ ἐναντι τοῦ μυστηρίου, ἥτις δὲν ἐπιτρέπει τὴν ἀναζήτησιν τοῦ τρόπου τῆς μεταβολῆς τῶν στοιχείων⁴². Ἐπομένως, οἱ λόγοι τῆς συστάσεως δὲν ἔχουν μέσα εἰς τὴν Ὁρθοδοξίαν ἀξίαν καθιερωτικὴν, ὅπως ἔχουν εἰς τὴν Ρωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν. Εἶναι γνωστὴ ἡ γνώμη, ἡ ὁποία ὑπεστηρίχθη ἀπὸ τὸν Θωμᾶν τὸν Ἀκινάτην, συμφώνως πρὸς τὴν ὁποίαν, οἱ λόγοι τοῦ Χριστοῦ καὶ ὅταν ἀκόμη προφέρονται ἔξω ἀπὸ τὸ λειτουργικὸν πλαίσιον των, ἔχουν τὴν δύναμιν τῆς καθιερώσεως⁴³. Αὐτὸ εἶναι φυσικὸν καὶ λογικόν, δεδομένου ὅτι, κατὰ τὴν ρωμαϊκὴν θεολογίαν, οἱ λόγοι τοῦ Χριστοῦ προφέρονται ὑπὸ τοῦ ἱερέως *in persona Christi*, λόγω τοῦ ὅτι ὁ ἱερεὺς ἐκπροσωπεῖ τὸν Χριστὸν καὶ εἶναι ἀπεσταλμένος του. Εἰς τοιοῦτος καθορισμὸς τοῦ ἱερατικοῦ λειτουργήματος εἶναι ἀπαράδεκτος διὰ τοὺς Ὁρθοδόξους, διότι ὁ προϊστάμενος τῆς Εὐχαριστιακῆς κοινότητος δὲν καθιερώνει μόνος, *ex sese*, ἐνώπιον μιάς παρούσης, ἀλλὰ παθητικῆς συνελούσεως. Ἡ Εὐχαριστία εἶναι λειτουργικὴ, δηλαδὴ εἶναι ἡ κοινὴ πράξις ὁλοκλήρου τῆς συνάξεως, εἰς τὸ ὄνομα τῆς ὁποίας καὶ μετὰ τῆς ὁποίας ἐνεργεῖ ὁ λειτουργός. Ἐπομένως, αὐτὸς δὲν ἡμπορεῖ νὰ εἶναι ἀντιπρόσωπος ἢ ἀπεσταλμένος τοῦ Χριστοῦ. Ἡ σύναξις, ἐν τῷ συνόλῳ της, ἐνσαρκώνει τὴν τοπικὴν Ἐκκλησίαν, εἰς τὴν πληρότητά της καὶ εἰς τὴν καθολικότητά της, δηλαδὴ τὸ Σῶμα τοῦ Χριστοῦ ἢ τὴν Νύμφην τοῦ Χριστοῦ. Ἡ σύναξις, ἐν τῷ συνόλῳ της, ἱεραρχία καὶ πιστοί, ἐνώνεται μετὰ τὸν Χριστὸν διὰ τῆς καθόδου τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἰς τὴν Εὐχαριστιακὴν κοινότητα⁴⁴.

Ἡ ἐπικλησις, λοιπόν, εἶναι τελείωσις τῆς Εὐχαριστιακῆς προσευχῆς καὶ δὲν ἀποκλείει τοὺς λόγους τῆς συστάσεως οὐδὲ ἀντιτίθεται πρὸς αὐτούς. Οἱ λόγοι οὗτοι ἀποτελοῦν ἀδιαίρετον μέρος τῆς μεγάλης διηγήσεως, ἡ ὁποία εἰς τὴν ρωμαϊκὴν Λειτουργίαν ἀρχίζει μετὰ τὰς λέξεις: «*Qui pridie quam pateretur*» καὶ εἰς τὴν Λειτουργίαν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου: «*ὁς ἐλθὼν καὶ πᾶσαν τὴν ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομίαν πληρώσας, τῇ νυκτὶ ἢ παρεδίδοδο...*».

Δὲν ἡμποροῦμεν, λοιπόν, νὰ εἰπώμεν ἐπικλησις, ἀντὶ δι ἡ γ η σ ι ς, ὅπως ἀκριβῶς δὲν ἡμποροῦμεν νὰ κάνωμεν ἐπιλογὴν μετὰ τῆς Πεντηκοστῆς καὶ τοῦ Πάσχα οὔτε μετὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ τοῦ Χριστοῦ. Νομίζομεν ὅτι ἡ ἀπόρριψις τῆς ἐπικλήσεως διαρρηγνύει τὴν ἰσορροπίαν, πρὸς ζημίαν τοῦ ρόλου

39. Τὸ πρόβλημα τοῦτο ἐμελετήθη ἀπὸ τὸν Dom Cabrol, μν. ἄρθρ. col. 165.

40. «Ὅπως ὁ φιλόσοφος Θεός, ὁ προσδεξάμενος αὐτὰ εἰς τὸ ἅγιον καὶ ὑπερουράνιον καὶ νοερὸν αὐτοῦ θυσιαστήριον ἀντικαταπέμψῃ ἡμῖν τὴν θείαν Χάριν καὶ τὴν δωρεάν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, δεσθῶμεν» (Προσευχὴ τῆς ἐκτενοῦς μετὰ τὸν καθαγιασμόν, τῆς Λειτουργίας τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου).

41. Αὐτὴ ἦτο ἡ γνώμη τοῦ βυζαντινοῦ Λειτουργιολόγου Νικολάου Καβάσιλα, ὁ ὁποῖος ἐθεώρει ὅτι ἡ προσευχὴ *Supplices te rogamus* τοῦ λατινικοῦ κανόνος εἶναι τὸ ἀντίστοιχον εἰς τὸ δυτικὸν κλίμα τῆς βυζαντινῆς ἐπικλήσεως ('Ερμηνεία... P.G. 150, στ. 433-437).

42. P. L' Huillier μν. ἄρθρ. σ. 318.

43. Summa theol. III, A. Q. LXXVIII, A, I. Ad 4-um.

44. Ἀναλύων τὰς ἀρχαίας ἐπιγραφὰς καὶ τὰ δυτικὰ μυστηριακὰ κείμενα, ὁ P.H. de Lubac δεικνύει ὅτι «διὰ μέσου ἐκάστου ἐξ ἡμῶν, εἶναι πάντοτε αὐτὴ, ἡ μοναδικὴ Ἐκκλησία, ἥτις παρουσιάζεται ὡς τὸ μέγαλον ὑποκείμενον καὶ ὡς ὁ μέγας λειτουργός ὅλων τῶν μυστηρίων» (Catholicisme, σ. 161).

καὶ τῆς παρουσίας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἰς τὴν Λειτουργίαν. Ἀντιθέτως, ἡ παρουσία τῆς ἐπικλήσεως δὲν μειώνει καθόλου τὴν πραγματικότητα καὶ τὴν πληρότητα τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ εἰς τὰ δῶρα καὶ εἰς τοὺς πιστούς. Τὸ πνεῦμα τῆς Πεντηκοστῆς πραγματοποιεῖ τὴν σταθερὰν παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν του, συμφώνως πρὸς τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ Σωτῆρος ⁴⁵.

Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐν τῇ Κοινωνίᾳ.

Ὡμιλήσαμεν ἕως τώρα διὰ μίαν συνδεδασμένην καὶ ἀχώριστον παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἰς τὴν Λειτουργίαν καὶ γενικῶς εἰς ὅλοκληρον τὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας. Ἐκ τούτου ἐξάγεται ὅτι εἰς τὴν Εὐχαριστίαν κοινωνοῦμεν ὄχι μόνον μὲ τὸν Χριστόν, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Πράγματι, ἐὰν τὸ Ἅγιον Πνεῦμα κατέρχεται προσωπικῶς, ὄχι μόνον εἰς τὰ δῶρα, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς πιστούς, οἱ ὅποιοι μετέχουν εἰς τὴν Εὐχαριστιακὴν Λατρείαν, τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἐνώνεται μὲ τὸν Χριστόν, τὸν ὁποῖον τὸ Ἅγιον Πνεῦμα καθιστᾷ παρόντα εἰς τὰ ἡγιασμένα δῶρα καὶ ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἐνώνεται μὲ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, τὸ ὁποῖον στέλλει ὁ Πατὴρ διὰ τῆς μεσιτείας καὶ τῆς ἰκεσίας τοῦ ἀρχιερέως Ἰησοῦ. Ἡ Εὐχαριστία, ἐπομένως, εἶναι ὄχι μόνον τὸ μυστήριον τῆς πραγματικῆς παρουσίας τοῦ Ἰησοῦ διὰ τοῦ Πνεύματος, ἀλλ' ἐπίσης, καὶ ὄχι ὀλιγώτερον, τὸ μυστήριον τῆς πραγματικῆς παρουσίας, μολοντί διαφορετικῆς, τοῦ Ἁγίου Πνεύματος διὰ τοῦ Ἰησοῦ. Ὅταν λέγωμεν κοινωνίαν μὲ τὸν Χριστόν καὶ μὲ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, θὰ πρέπη νὰ ὑπογραμμίσωμεν ἰδιαιτέρως τὸν μοναδικὸν χαρακτήρα τῆς κοινωνίας μας μὲ τὸν Χριστόν καὶ τῆς κοινωνίας μας μὲ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Τὰ θεῖα πρόσωπα δὲν μεταβάλλονται τὸ ἓν εἰς τὸ ἄλλο. Ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος, μὲ τὴν καθιέρωσιν, γίνονται Σῶμα καὶ Αἷμα τοῦ Χριστοῦ. Αὕτη ἡ μετουσίωσις δὲν ἔμπορεῖ νὰ ἐφαρμοσθῇ εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Μὲ τοῦτο δὲν μειώνεται καθόλου ἡ πραγματικὴ παρουσία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἀλλὰ αὕτη ἡ παρουσία εἶναι διαφορετικῆ.

Αἱ προσευχαί τῶν βυζαντινῶν Λειτουργιῶν διακαίωσιν ἀπολύτως τὸ συμπέρασμά μας. Εὐρίσκομεν συχνὰ τὴν μνημόνευσιν τῆς κοινωνίας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, εἰς τὴν πορείαν τῆς Εὐχαριστίας.

1. ΤΡΙΑΔΙΚΗ ΕΥΛΟΓΙΑ τῆς ἀρχῆς τοῦ Εὐχαριστιακοῦ κανόνος: «Ἡ Χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς καὶ ἡ κοινωνία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν».

2. ΕΠΙΚΛΗΣΙΣ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσόστομου: «ὥστε γενέσθαι τοῖς μεταλαμβάνουσιν εἰς νῆψιν ψυχῆς, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, εἰς κοινωνίαν τοῦ

Ἁγίου Πνεύματος, εἰς βασιλείας οὐρανῶν πλήρωμα, μὴ εἰς κρῖμα ἢ εἰς κατάκριμα».

3. ΕΠΙΚΛΗΣΙΣ τοῦ Ἁγίου Βασιλείου: «ἡμᾶς δὲ πάντας, τοὺς ἐκ τοῦ ἑνὸς Ἄρτου καὶ τοῦ Ποτηρίου μετέχοντας, ἐνώσεις ἀλλήλοις εἰς ἓν ὅς Πνεύματος Ἁγίου Κοινωνίαν καὶ μηδὲνα ἡμῶν ἑνοχον ἢ κατάκριτον ποιήσεις ἐκ τοῦ ἀναξίως μετέχειν τοῦ Ἁγίου Σώματος καὶ Αἵματος τοῦ Χριστοῦ σου».

4. ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑΣ ΔΙΑ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑΝ (Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσόστομου): «καταξίωσον ἡμᾶς μεταλαβεῖν τῶν ἐπουρανίων σου καὶ φρικτῶν μυστηρίων... εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, εἰς συγχώρησιν πλημμελημάτων, εἰς Πνεύματος Ἁγίου Κοινωνίαν, εἰς βασιλείας Οὐρανῶν κληρονομίαν...».

5. ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑΣ ΔΙΑ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑΝ (Ἁγίου Βασιλείου τοῦ Μεγάλου): «...δίδαξον ἐπιτελεῖν ἀγιωσύνην ἐν φόβῳ σου, ἵνα... ἐνωθῶμεν τῷ ἁγίῳ σώματι καὶ αἵματι τοῦ Χριστοῦ σου. Καὶ ὑποδεξάμενοι αὐτὰ ἀξίως, σχῶμεν τὸν Χριστόν κατοικοῦντα ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, καὶ γενόμεθα ναὸς τοῦ Ἁγίου σου Πνεύματος».

6. «Τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως καὶ τὴν κοινωνίαν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος αἰτησάμενοι».

7. «Καὶ καταξίωσον ἀκατακρίτως μετασεῖν τῶν ἀχράντων σου τούτων καὶ ζωοποιῶν μυστηρίων, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, εἰς Πνεύματος Ἁγίου Κοινωνίαν» (Μέγας Βασίλειος).

8. ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΔΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟΝ ΤΗΣ ΧΑΡΙΤΟΣ (εἰλημμένη ἀπὸ τὴν ὑμολογίαν τῆς Πεντηκοστῆς). «Εἶδομεν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ἐλάβομεν Πνεῦμα ἐπουράνιον, εὐρομεν πίστιν ἀληθῆ, ἀδιαίρετον Τριάδα προσκυνοῦμεν· αὕτη γὰρ ἡμᾶς ἔσωσεν».

Ἡ συχνότης τῆς μνημονεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος μᾶς κάμνει ἐντύπωσιν. Ὑπάρχει εἰς αὐτὴν περισσότερόν τι ἀπὸ μίαν σύμπτωσιν ἢ ἀπὸ μίαν εἰκόνα. Ἡ Ἐκκλησία διακηρύττει κατὰ τὴν Λειτουργίαν καὶ ὑπενθυμίζει εἰς τὴν θεολογικὴν συνείδησίν της, ὅτι ἡ Εὐχαριστία εἶναι τὸ μυστήριον τῆς Πεντηκοστῆς, τῆς πληρότητος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ ὅτι μόνον ἐντὸς αὐτῆς τῆς χαρισματικῆς παρουσίας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐνσωματοῦμεθα εἰς τὸ Σῶμα τοῦ Χριστοῦ καὶ δεχόμεθα τὴν υἰοθεσίαν τοῦ Πατρὸς.

Οἱ ἀρχαῖοι ὑπομνηματισταὶ τῆς Λειτουργίας δὲν παραλείπουν τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ θέματος τούτου. «Ἄφοδ' κατῆλθε μίαν φορὰν τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, γράφει ὁ Νικόλαος Καβάσιλας εἰς τὴν Ἐρμηνείαν τῆς θείας Λειτουργίας, δὲν μᾶς ἐγκατέλειψε κατόπιν. Ἄλλ' εἶναι μεθ' ἡμῶν καὶ θὰ εἶναι μέχρι τέλους. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον τὸ ἔστειλεν ὁ Σωτὴρ, διὰ νὰ εἶναι μεθ' ἡμῶν πάντοτε: «Τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ ὁ κόσμος οὐ δύναται λαβεῖν, ὅτι οὐ θεωρεῖ αὐτὸ οὐδὲ γινώσκει αὐτό· ὑμεῖς δὲ γινώσκετε αὐτὸ ὅτι παρ' ὑμῖν μένει καὶ ἐν ὑμῖν ἔσται» (Ἰωάν. ιδ' 17). Αὐτὸ τὸ Πνεῦμα διὰ

45. P. L' Huillier, ... σ. 326.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΩΝ ΣΤΗΛΗ

Τὸ κύριον κριτήριον.

Ἡ «Ἐκκλησία» ἐκφράζει τὴν χαρὰν αὐτῆς, διότι ὡς Ὑφυπουργὸς Θεησκευμάτων καὶ Ἐθνικῆς Παιδείας ἐτοποιητήθη ὁ κ. Γεώργιος Μυλωνᾶς, ὅστις, διακρινόμενος διὰ τὴν σύνεσιν αὐτοῦ, ἐπέδειξεν ἤδη ἀρίστas ἰκανότηtas εἰς τὸ Ὑπουργεῖον Προεδρίας τῆς Κυβερνήσεως, προωθήσας πλείστα ζητήματα πνευματικῶς ἐνδιαφέροντος.

Πιστεύομεν, ὅτι καὶ εἰς τὴν νέαν ἐπαλξιν αὐτοῦ ὁ κ. Μυλωνᾶς θὰ ἀγωνισθῆ ἔνθεν μὲν διὰ τὴν ἀνά-

δειξιν καὶ τὴν προβολὴν τῆς Ὁρθοδόξου Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, ἐτέρωθεν δὲ διὰ τὴν περιφρούρησιν τῆς ἑλληνικῆς νεολαίας καὶ παιδείας καὶ τὴν προφύλαξιν αὐτῆς ἀπὸ τῶν ἐπαπειλούντων αὐτὴν κινδύνων, οἵτινες, ὡς μὴ ὠφελειν, ἔχουν πληθυνθῆ. Τὸ κύριον κριτήριον τῆς ἐπιτυχίας τοῦ ἔργου τοῦ Ὑπουργείου Θεησκευμάτων καὶ Ἐθνικῆς Παιδείας εἶναι πρωτίστως τὸ κατὰ πόσον οἱ ἰθύνοντες αὐτὸ δεικνύουσιν προσήλωσιν καὶ ἀφοσίωσιν εἰς τὰ ἰδεώδη τῆς ἑλληνορθοδόξου παραδόσεως, ἅτινα πρέπει νὰ εἶναι ἢ ζωοποιοὺς ἐντελέχεια πάσης ἐνεργείας, ἀνα-

τῆς χειρὸς καὶ διὰ τῆς γλώσσης τοῦ ἱερέως καθιερώνει τὰ μυστήρια. Ἄλλ' ὅμως ὁ Κύριος δὲν εὐηρεστήθη νὰ μᾶς ἀποστείλῃ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα διὰ νὰ μένη, μόνον αὐτό, μεθ' ἡμῶν. Ὁ ἴδιος ὑπεσχέθη νὰ μένη μεθ' ἡμῶν «πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦς αἰώνων» (Ματθ. κη' 20). Ὁ Παράκλητος εἶναι παρὼν ἀοράτως, καθότι δὲν ἐπῆρε ποτὲ ἕνα σῶμα. Ἐνῶ ὁ Σωτῆρ, μὲ τὰ τίμα καὶ ἄγια μυστήρια, προσφέρεται εἰς τὰ βλέμματά μας καὶ εἰς τὰ δάκτυλά μας, καθότι ἐπῆρε τὴν φύσιν μας καὶ τὴν φέρει εἰς τὸ διηνεκές»⁴⁶.

Μία τελευταία παρατήρησις ἀφορᾷ αὐτό, τὸ ὁποῖον ἐνδέχεται νὰ παρουσιασθῆ ὡς μία διπλῆ κἀθοδος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἡ ἐπικλησις γενικῶς εἶναι κατανοητὴ ὡς μία παράκλησις διὰ τὴν κἀθοδον τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, κυρίως εἰς τὰ δῶρα, τὰ ὁποῖα προσφέρθησαν εἰς τὸ θυσιαστήριον. Ἐξ ἄλλου, αἱ προσευχαί, αἱ ὁποῖαι γίνονται πρὸ τῆς θείας Κοινωνίας, ἡμποροῦν νὰ θεωρηθοῦν ὡς ἐπικλησις διὰ τὴν κἀθοδον τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἰς τοὺς πιστούς. Πρόκειται περὶ δύο κἀθόδων τοῦ Ἁγίου Πνεύματος; Τοῦτο μᾶς ὀδηγεῖ νὰ θέσωμεν ἕνα πρόβλημα, τὸ ὁποῖον εἶναι βασικὸν εἰς τὴν κατανόησιν τοῦ Εὐχαριστιακοῦ μυστηρίου. Ποία εἶναι ἡ σχέσις μεταξὺ τῆς καθιερώσεως καὶ τῆς κοινωνίας; Εἰς τὴν σύγχρονον ἐκκλησιαστικὴν μας πρᾶξιν—καὶ αἱ Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίαι δὲν ἐξαιροῦνται δυστυχῶς ἀπὸ αὐτὸν τὸν κανόνα, ὅστις εἶναι σχεδὸν καθολικὸς—ἡ Εὐχαριστιακὴ πρᾶξις ἔχει ἀποχωρισθῆ ἀπὸ τὴν Κοινωνίαν, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν κατὰλήγει ὅπωςδῆποτε. Ἐχομεν τόσον πολὺ συνηθίσει νὰ παρευρισκώμεθα εἰς τὴν Εὐχαριστίαν ἢ νὰ τὴν τελῶμεν πρὸ μιᾶς συνάξεως, ἥτις παρακολουθεῖ, ὥστε δὲν αἰσθανόμεθα συγγάμις, τὸ ὅτι ἡ ἀπουσία ἀπὸ τὴν εὐχαριστιακὴν κοινωνίαν εἶναι ἕνα γεγονός ὅχι μόνον ἀφύσικον καὶ ἀνεπιθύμητον, ἀλλὰ καὶ ἀντίθετον πρὸς τὸ βαθύτερον νόημα τῆς Εὐχαριστίας, τοῦ Μυστηρίου τούτου τῆς κοινότητος. Καὶ ἀκριβῶς αὕτη ἡ ἐπανακάλυψις τῆς ἐπικλητικῆς καὶ, κατὰ συνέπεια, τῆς πνευματολογικῆς ὄψεως τῆς Εὐχαριστίας

ἡμπορεῖ, κατὰ τὴν γνώμην μας, νὰ μᾶς βοηθήσῃ νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν πρᾶξιν τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ Εὐχαριστιακὴ κοινωνία ἦτο τὸ ἀναγκαῖον ἔργον ἐκάστου μέλους, τὸ ὁποῖον εὕρισκετο ἐν κοινωνίᾳ μετὰ τῆς Ἐκκλησίας του. Ἐκκλησία καὶ Εὐχαριστία εἶναι ἀχώριστα. Ἡ Εὐχαριστία εἶναι διὰ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ Ἐκκλησία ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεώς της εἶναι Εὐχαριστιακὴ. Ὑπάρχει ταυτότης πράξεως, γράφει ὁ Νικόλαος Καβάσιλας, εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ εἰς τὰ ἄγια Μυστήρια. «Ἐὰν ἡδυνάμεθα νὰ ἴδωμεν τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ, ὡς εἶναι ἡνωμένη καὶ μετέχει τῆς ἱερᾶς σαρκὸς του, δὲν θὰ ἐβλέπαμεν παρὰ τὸ σῶμα τοῦ Σωτῆρος»⁴⁷.

Ἡ ἀλήθεια αὕτη ἐπικυροῦται καὶ ἐντὸς τῆς προοπτικῆς τῆς παρουσίας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Καθιέρωσις καὶ κοινωνία, εἶναι, ἀμφότερα, ὁ καρπὸς τοῦ ἀγιασμοῦ τῶν δώρων καὶ τῶν πιστῶν ἀπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Τὰ δῶρα ἔχουν ἀγιασθῆ καὶ μεταβληθῆ εἰς Σῶμα καὶ εἰς Αἷμα τοῦ Χριστοῦ, μετὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, διὰ νὰ καταστοῦν οὐρανία τροφή καὶ διὰ νὰ μεταμορφώσων εἰς σῶμα Χριστοῦ τὴν Εὐχαριστιακὴν σύναξιν. Ἡ κἀθοδος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἰς τὰ δῶρα καὶ εἰς τοὺς πιστοὺς συμπίπτει καὶ δὲν χωρίζεται παρὰ μόνον εἰς τὴν προσμονὴν μας καὶ εἰς τὴν ὀρθολογιστικὴν λογικὴν μας καὶ ἐξ αἰτίας τῆς ἀφαιρετικῆς ἀδυναμίας μας.

Στεροῦντες, λοιπὸν, τὸν ἑαυτὸν μας καὶ τὰ τέκνα μας τῆς κοινωνίας τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ, ἀποσυρόμεθα ἀπὸ τὴν ἰδίαν τὴν προσφορὰν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὸν ἀγιασμὸν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἀρνούμεθα τὴν ζωοφόρον κοινωνίαν, ἢ ὁποῖα οἰκοδομεῖ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Εὐχαριστίας μετὰ τὴν Εὐχαριστίαν, τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Πεντηκοστῆς μετὰ τὴν Πεντηκοστῆν.

(Τέλος)

Πρεσβύτερος BORIS BOBRINSKOY

Καθηγητῆς Ρωσικοῦ Ἰνστιτούτου

Ἁγίου Σεργίου Παρισίων

Μετάφρασις

Ἀρχιμ. Νικοδήμουν Γκατζιφούλη

46. Ε.Π. 150, στήλ. 428.

47. Ε.Π. 150, στήλ. 453.

φερομένης εἰς τοὺς τομεῖς τῆς ἐκκλησιαστικῆς νομοθεσίας καὶ τῆς ἐκπαιδευτικῆς μας ἀναγεννήσεως.

Προσφέρουν κακίστας ὑπηρεσίας.

Εἶναι θλιβερόν, ὅτι ἡ «Καθολικὴ», ἐπικριθεῖσα, ὡς ἔπρεπε, διὰ τὴν ὑπ' αὐτῆς φανατικὴν προβολὴν τοῦ παπικοῦ «προτείου», ἀπώλεσε τὸν ἔλεγχον τῶν ὑπ' αὐτῆς ἐπικρινάντων ταύτην. Οὕτως ἀφ' ἑνὸς ἐστράφη ἐναντίον τοῦ ὁμοτίμου καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Τρεμπέλα καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐναντίον τοῦ περιοδικοῦ «Ἐκκλησία».

Τὸ ἐν Ἀθήναις ἐκδιδόμενον ρωμαιοκαθολικὸν δημοσιογραφικὸν ὄργανον, ἀντὶ τὰ ἀπαμβλόγη τὰ σημεῖα τῆς ἀντιθέσεως καὶ τὰ ζητήση πρὸ πάντων τὰ ὀδηγήση τοὺς Ὀνότας εἰς μίαν αὐτοκρατικὴν καὶ τὰ ὑποβάλλῃ εἰς αὐτοὺς τὴν ἰδέαν τὰ ἀποδείξουν τὴν γνησιότητα τοῦ φιλενωτικοῦ τῶν πνεύματος διὰ τῆς αὐτοκαταργήσεώς των καὶ διὰ τῆς παραιτήσεως ἀπὸ οὐνιτικῶν ἀξιωμάτων, τοῦθ' ὅπερ θὰ ἦρε ἐν μέγα ἐμπόδιον εἰς τὴν προσέγγισιν τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, ὑποδαυλίζει ἀντιθέτως τὸ πνεῦμα τῆς ἀντιθέσεως καὶ δὲν διστάζει νὰ κατηγορήσῃ τὴν «Ἐκκλησίαν» ὡς «τὸν σκληρότερον πωρήνα ὄχι μόνον ἐναντίον τῆς Καθολικῆς φιλενωτικῆς κινήσεως, ἀλλὰ καὶ ἐναντίον ἐκείνης τοῦ Οἰκουμενικοῦ Προκαθημένου τῆς Ὁρθοδοξίας». Ἀρὰ γε ἡ διεθνὴς ρωμαιοκαθολικὴ ἡγεσία θὰ ὑποδείξῃ εἰς τοὺς συνεργάτας τῆς «Καθολικῆς», ὅτι ἀπώλεσαν τὴν ψυχραιμίαν των καὶ ὅτι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον προσφέρουν κακίστας ὑπηρεσίας εἰς τὴν διατυμπανιζομένην ὑπ' αὐτῶν «Καθολικὴν φιλενωτικὴν κίνησιν».

Νὰ μὴ βιασθοῦν.

Ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος δι' ἐγγράφου τῆς πρὸς τὸν Ὑπουργὸν Δικαιοσύνης κ. Μπακόπουλον ἐζήτησεν, ὅπως μὴ νόθετηθῇ ἡ προταθεῖσα ὑπὸ τῆς ἀρμοδίας κοινοβουλευτικῆς Ἐπιτροπῆς αὐτόματος λύσις τοῦ γάμου τῶν ἐπὶ ἐπταετίαν διατελούντων ἐν διαστάσει, πρὶν ἐκθέσῃ τὰς ἐπὶ τοῦ θέματος ἀπόψεις τῆς Ἐκκλησίας, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον θὰ πράξῃ προσεχῶς.

Τὸ διάβημα εἶναι ἀπολύτως ὀρθόν, διότι τὸ Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Πολιτείαν εἶναι πάντοτε ἐνηρμομισμένον μέχρι κεραίας μὲ τὸ Κανονικόν, τὸ ὁποῖον εἶναι ἡ πηγὴ ἐμπνεύσεως τοῦ πρώτου. Εἰς ζητήματα, λοιπόν, ὡς αἱ περιπτώσεις λύσεως τοῦ γάμου, δὲν εἶναι νοητὸν νὰ προβῇ ἡ Πολιτεία εἰς οἰανδήποτε καινοτομίαν, ἂν δὲν λάβῃ προηγουμένως ὑπ' ὄφιν ὄχι μόνον τὸ πνεῦμα τοῦ κειμένου νομολογικοῦ ὕλικου, ἀλλὰ ἐπίσης τὰς ἀπόψεις καὶ τὰς ὑποδείξεις τῆς Ἐκκλησίας, τὰς ἀφορώσας εἰς τὴν μελετωμένην τροποποίησιν. Βάσει δὲ τῶν ἀπόψεων καὶ ὑποδείξεων τούτων πρέπει νὰ γίνῃ, ἂν θεωρηθῇ ἀμφοτέρωθεν ὡς ἀναγκαῖα, ἡ σχετικὴ νομοθέτησις.

«Πεδίον πνευματικῶν ζυμώσεων».

Εἰς τὸ παρὸν φύλλον τῆς «Ἐκκλησίας» περατοῦται ἡ δημοσίευσίς τοῦ ὑπὸ τοῦ τακτικοῦ συνεργάτου αὐτῆς καθηγητοῦ κ. Εὐαγγέλου Θεοδώρου γραφέντος ἐκτενοῦς χρονικοῦ τῆς εἰς τὴν Σοβιετικὴν Ἐνωσιν ἐπισκέψεως τῶν Καθηγητῶν τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

Ἐκ τοῦ Χρονικοῦ τούτου γίνεται φανερόν, ὅτι ἡ Σοβιετικὴ Ἐνωσις εἶναι «πεδίον μεγάλων πνευματικῶν ζυμώσεων» καὶ ὅτι ἡ πνευματικὴ ζωὴ ἐν αὐτῇ «εὐρίσκειται εἰς ἀληθῆ ὄργανον, τοῦθ' ὅπερ γεννᾷ τὴν ἐλπίδα, ὅτι εἰς τὴν χώραν ταύτην κωφοροῦται μία πνευματικὴ ἀναγέννησις», ἡ ὁποία θὰ δλοκληρωθῇ μόνον ὅταν ἡ ἀρξαμένη ἀναζωπύρωσις τῆς θρησκευτικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς φθάσῃ εἰς τὸ κορυφωμὰ τῆς. Εἶναι εὐχάριστον, ὅτι, παρὰ τὴν συστηματικὴν ἀθείστικὴν προπαγάνδαν, ὁ σπόρος τῆς χριστιανικῆς πίστεως πίπτει καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ψυχὰς τῶν νέων.

Καὶ ἡ «Ἐκκλησία» εὐχεται, ἵνα ὁ Θεὸς «ἐπιδαψιλεύῃ εἰς τὴν Ρωσικὴν Ἐκκλησίαν πᾶσαν εὐλογίαν, ἵνα αὕτη συνεχίξῃ νὰ παραμένῃ εὐεργετικὴ ζύμη διὰ τὸν λαόν τῆς καὶ φωτεινὸς φάρος εἰς ὅλην τὴν Οἰκουμένην πρὸς δόξαν τῆς ἁγίας μας Ὁρθοδοξίας, ἣτις εἶναι ἡ μόνη ἐλπίς τοῦ κόσμου». Εἰδικώτερον εἶπε ἡ Ἐκκλησία αὕτη νὰ ἀποκτήσῃ περισσοτέρους ναοὺς καὶ περισσότερα ἐκθουσιώδη νέα στελέχη, «τὰ ὁποῖα θὰ ἀξιοποιήσουν τὴν ζοτικότητα τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ θὰ συσχετίσουν τὸ αἰώνιον ἀνακαινιστικὸν ἔργον τῆς πρὸς τὰς συγχρόνους ἀνάγκας καὶ τὰς ἀπαιτήσεις τῶν σημερινῶν καιρῶν».

Ἔθνος καὶ Ἐκκλησία μαρτύρων.

Μετὰ συγκινήσεως δλόκληρος ὁ πεπολιτισμένος κόσμος ἐτέλεσε μνημόσυνα ὑπὲρ τῶν πρὸ πενήτηντα ἐτῶν σφαγιασθέντων ὑπὸ τῶν Τούρκων 1.500.000 Ἀρμενίων. Ὡς ἐτόνισεν ὁ ἀρμένιος ἐπίσκοπος Σαρμιστιάν, ὅστις ἦλθεν εἰς Ἀθήνας πρὸς συμμετοχὴν του εἰς τὸ σχετικὸν μνημόσνον, ἡ τουρκικὴ αὐτὴ θηριωδία ἀπετέλεσε τὴν πρώτην ὀργανωμένην γενοκτονίαν τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος.

Ἡ παγκόσμιος ἀγαπάκησις διὰ τὸ στίγμα αὐτὸ τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ συνδέεται μὲ τὴν ἔκφρασιν τῶν αἰσθημάτων τῆς ἐκτιμήσεως καὶ τοῦ θαυμασμοῦ πρὸς τὴν Ἀρμενικὴν Ἐκκλησίαν, ἣτις διὰ τῶν αἰώνων ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ πλήθος ἁγίων καὶ μαρτύρων, ἀνδρῶν, γυναικῶν, ἀκόμη καὶ παιδίων, οἵτινες ἀπέδειξαν τὴν ἀγάπην των πρὸς τὸν Χριστὸν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν διὰ τῆς θυσίας καὶ αὐτῆς τῆς ζωῆς των.

Ὅθεν εἶναι εὐδεξήγητον διατὶ ὁ Ἑλληνικὸς λαός, ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῶν μνημοσύνων, ἀπέπεμψε διαπύρους εὐχάς, ἵνα ὁ Κύριος χαρίξῃ πᾶσαν εὐλογίαν εἰς τὸ ἀρμενικὸν ἔθνος καὶ τὴν Ἐκκλησίαν του καὶ πραγματοποιήσῃ τοὺς εὐγενεῖς πόθους των.

Καρποφόρος «διακονία».

Εἰς τὰ τόσα παραδείγματα τῆς λαμπρᾶς πνευματικῆς καὶ κοινωνικῆς δράσεως τῶν Σεβασμιωτάτων Ἱεραρχῶν μας, περὶ τῆς ὁποίας συγχάκις γίνεται λόγος ἀπὸ τῆς παρουσίας στήλης, διὰ νὰ διαφανεθοῦν οἱ ἰσχυριζόμενοι ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἀδρανεῖ, δέον νὰ προστεθῆ καὶ τὸ παράδειγμα τοῦ δραστηριοτάτου Σεβ. Μητροπολίτου Νικοπόλεως καὶ Πρεβέζης κ. Στυλιανοῦ.

Ὡς πληροφορεῖ ἡμᾶς ὁ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθεὶς ἀπολογισμὸς ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ ταπεινὴ διακονία μου», ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ ποιμνωμένη Ἱεραρχία Μητροπόλει καταβάλλεται ἰδιαίτερα φροντίς διὰ τὴν καλλιέργειαν τοῦ θεῖου κηρύγματος, διὰ τὴν συστηματικοποίησιν τοῦ κατηχητικοῦ ἔργου, διὰ τὴν ὁργάνωσιν διαφωτιστικῶν διαλέξεων καὶ βιβλιοθήκης, διὰ τὴν ἐκδοσιν καὶ δωρεάν διανομὴν διαφόρων φυλλαδίων, διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἀντιαιρετικοῦ ἀγῶνος, διὰ τὴν ἀνάπτυξιν χριστιανικῆς κινήσεως ἐν τοῖς σχολείοις, ταῖς φυλακαῖς, τῷ στρατῷ καὶ τοῖς διαφόροις ἰδρύμασι, διὰ τὴν προβολὴν τῆς λειτουργικῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας, διὰ τὸν καταρτισμὸν ἀξίων ἱερέων, ἐξομολόγων καὶ ἱεροφαιτῶν, διὰ τὴν προώθησιν τῶν ἔργων τῆς χριστιανικῆς κοινωνικῆς προνοίας, διὰ τὴν κτιριακὴν ἀνασυγκρότησιν τῆς Ἱ. Μητροπόλεως κ.τ.τ.

Ἡ «Ἐκκλησία» εὐχεται, ὅπως ὁ Θεὸς ἐνισχύῃ τὸν ἐκλεκτὸν Ἱεραρχὴν, ἵνα συνεχίσῃ τὸ τόσον ἀποδοτικὸν ἔργον τῆς ἱεραρχίας διακονίας του μετὰ τοῦ αὐτοῦ ζήλου πρὸς δόξαν τῆς Ὁρθοδόξου ἡμῶν Ἐκκλησίας.

Πρέπει νὰ ἐξεγερθοῦν σύσσωμοι.

Δίαν ὀρθῶς γνωστὴ θρησκευτικὴ ἐφημερίς τῆς πατρίδος ἡμῶν ἐφιστᾷ τὴν προσοχὴν ἐπὶ τῶν ἠθικῶν κατολισθήσεων τῆς ὀθόνης καὶ τῆς σκηνῆς καὶ καλεῖ εἰς σταυροφορίαν τὴν πνευματικὴν ἡγεσίαν τοῦ τόπου μας. Ἐπὶ παραδείγματι ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, «τὸ ἀνώτατον αὐτὸ πνευματικὸν ἴδρυμα, ἐκτὸς ἀπὸ τὰς ἐπιστημονικὰς ἀνακοινώσεις (ἐνίοτε περὶ δευτερευόντων ζητημάτων) καὶ ἀπὸ τὴν συλλογὴν λαογραφικοῦ ὕλικου καὶ ἀπὸ τὰς ὥραιας, κατὰ τὰ ἄλλα, ἀθλοθετήσεις, θὰ ἔπρεπε νὰ ἀσχοληθῆ καὶ μὲ τὸ πρόβλημα: Πῶς τρέφεται πνευματικὰ ὁ λαὸς μας; Διότι ὁ λαὸς μας τρέφεται μὲ τὰ θεάματα καὶ ὄχι μὲ θεωρητικὰ καὶ ἐπιστημονικὰ ἀνακοινώσεις τῶν εἰδικῶν. Ὄταν εἰς τὴν ἀναστήλωσιν καὶ ἀποκατάστασιν ἑνὸς ἀρχαίου μνημείου γίνῃ ἓνα λάθος καὶ ἓνα μάρμαρον ξεφύγῃ ἀπὸ τὴν θέσιν του, ἀρχίζουν ἀτελείωτοι ἐπιστημονικὰ συζητήσεις καὶ διαμαρτυρίαι ἀπὸ ἀρχαιολόγους, ἀρχιτέκτονας, αἰσθητικὸν καὶ ἱστορικὸν κατὰ τῆς ἱεροσυλίας. Καλῶς. Ἀλλ' ὅταν κακοποιῆται συστηματικῶς καὶ ἐπιμόνος, μὴ οὔσης ἀντιστάσεως, τὸ ζωντανὸν μνημεῖον τῆς ἐνόητος, τὸ ἔμψυχον παλλάδιον τῆς φυλῆς, ὁ λαὸς, δὲν θὰ πρέπει νὰ ἐξεγερθοῦν σύσσωμοι οἱ ἐπιστήμονες καὶ οἱ ἀκαδημαϊκοί; Ὄταν καὶ τὰ μάρμαρα τοῦ Παρ-

θενῶνος ἀκόμη διαμαρτύρονται διὰ τὴν ἀσύστολον διαστρέβλωσιν καὶ δηλητηρίασιν τοῦ ἐλληνικοῦ ἠθικῶν μὲ τοὺς διαφόρους «Ζορμπάδες», δὲν πρέπει καὶ οἱ σοφοὶ νὰ ἠγηθοῦν μίαν συστηματικὴν εὐγενεῶς προσπαθείας διὰ τὴν ἠθικὴν ἐξυγιάνωσιν καὶ ἀνύψωσιν τοῦ λαοῦ μας;».

Ἡ ἐνότης τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

Πολυμελὴς ἐπιστημονικὴ ἐπιτροπὴ τῆς ὁργανώσεως ΟΥΝΕΣΚΟ εἰς ἐκθεσὴν αὐτῆς τονίζει, ὅτι ὀλοκλήρως ἢ ἀνθρωπότης, συμφώνως πρὸς τὰ βιολογικὰ δεδομένα, κατάγεται ἐξ ἑνὸς «προπάτορος», καὶ ἐπομένως «καθαρὰ φυλαί», διακεκοιμένα ἀπ' ἀλλήλων, δὲν ὑπάρχουν εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος. Αἱ διαφοραὶ μεταξὺ ἀτόμων ἐντὸς μιᾶς «φυλῆς» εἶναι συγχάκις πολὺ μεγαλύτεραι τῆς μέσης διαφορᾶς μεταξὺ «φυλῶν». Δι' αὐτὸ, ὡς προστίθεται ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς ἐπιτροπῆς, «δὲν εἶναι δυνατόν ἀπὸ βιολογικῆς ἀπόψεως νὰ ὀμιλῶμεν διὰ τὴν καθ' οἷον-δὴποτε τρόπον ὑπαρξίν μιᾶς γενικῆς κατωτερότητος ἢ ἀνωτερότητος αὐτῆς ἢ ἐκείνης τῆς φυλῆς. Οὐδεμία βιολογικὴ δικαίωσις ὑπάρχει εἰς τὴν ἀπαγόρευσιν διὰ «φιλοσοφικὸς» ἢ «ἱατρικὸς» λόγους τῶν γάμων μεταξὺ μελῶν διαφόρων φυλῶν».

Χαίρομεν, διότι ἡ ἐπιστήμη συμφωνεῖ πρὸς τὴν θεμελιώδη διδασκαλίαν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ περὶ τῆς ἐξ ἑνὸς ζεύγους καταγωγῆς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους (Γεν. γ', 20). Ὡς ἐκήρυξεν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐν Ἀθήναις, ὁ Θεὸς «ἐποίησεν ἐξ ἑνὸς αἵματος πᾶν ἔθνος ἀνθρώπων κατοικεῖν ἐπὶ πᾶν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς» (Πράξ. ιζ', 26). Ὅθεν αἱ φυλετικαὶ διακρίσεις εἶναι τι ὄλω ἀντιχριστιανικόν.

Πότε ἄρά γε;

Εἰς συνέντευξίν του πρὸς καθημερινὴν ἐφημερίδα ὁ προϊστάμενος τῆς ἱατροδικαστικῆς ὑπηρεσίας Ἀθηνῶν κ. Καράσσης εἶπε, μεταξὺ ἄλλων, ὅτι τὰ σεξουαλικά ἐγκλήματα, τὰ ὁποῖα τόσον πολὺ ἔχουν πληθυνθῆ εἰς τὴν ἐποχὴν μας, ὀφείλονται ἐν πολλοῖς εἰς τὸ γεγονός, ὅτι «αἱ ἠθικαὶ καὶ πνευματικαὶ ἀξίαι καὶ τὸ ἰδεαλιστικὸν θρησκευτικὸν συναίσθημα διέρχονται τρομερὰν κρίσιν, συνεπεία τῶν κηρυγμάτων τῶν ἀνοήτων καὶ ἐγωϊστῶν συγχρόνων ψευδοφιλοσόφων τῆς ἐποχῆς μας». Ἡ κρίσις αὕτη ἀκριβῶς μαστίζει κατὰ μέγιστον μέρος τὸν κινήματογράφον, τὸ θέατρον, τὸ μυθιστόρημα, τὴν λογοτεχνικὴν παραγωγὴν, τὴν δημοσιογραφίαν καὶ ἄλλας ἀναλόγους ἐκδηλώσεις.

Πρὸς καταπολέμησιν τῆς κρίσεως ταύτης καὶ ἀνύψωσιν τῆς ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς στάθμης τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ ὁ κ. Καράσσης προτείνει, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, τὴν συστηματικὴν μελέτην τοῦ φλέγοντος αὐτοῦ θέματος, «τὴν λήψιν ἀδυστηρότερων μέτρων παρακολουθήσεως καί, τὸ σπουδαιότερον πάντων, τὴν ἐπιβολὴν ἀδυστηροτάτων ποινῶν εἰς τοιοῦτον εἶδος

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἱερά Σύνοδος

ΑΝΑΚΟΙΝΩΘΕΝΤΑ

Ἡ Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος μετὰ πολλῆς θλίψεως διεπίστωσεν ὅτι ἐσχάτως διάφορα πρόσωπα ἢ καί Ὁργανώσεις, παρασυρόμενα σκοπίμως παρ' ἀναρμοδίων, βόλλουν συστηματικῶς διὰ ποικίλων τρόπων καί μέσων ἐναντίον τῆς Ἐκκλησίας, ἀγνωστον ποίους σκοπούς ἐπιδιώκοντα.

Εἰς ἕκ τῶν τρόπων αὐτῶν εἶναι καί ἡ ὑποβολή μηνύσεων καί ἀναφορῶν ἢ κατ' αὐτῆς ταύτης τῆς Ἱεράς Συνόδου, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν καθηκόντων αὐτῆς ἢ κατὰ Σεβασμιωτάτων Ἱεραρχῶν χωρὶς ὅμως καί νὰ ἀναφέρονται ἐπὶ συγκεκριμένων γεγονότων, ἀλλ' ἀορίστων καί ἀσαφῶν, ἐπὶ μόνῳ σκοπῷ ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ ἀπασχολῶσιν τὴν Ἱεράν Σύνοδον ἀνευ ἀντικειμένου καὶ νὰ παρέχουν προσκόμματα εἰς τὸ ἔργον αὐτῆς, ἀφ' ἑτέρου δέ, διὰ τῆς δημοσιεύσεως τοιούτων εἰδήσεων, νὰ διαθέτουν δυσμενῶς ἐναντι τῆς Ἐκκλησίας καί τῶν ἐκπροσώπων αὐτῆς τὴν κοινὴν γνώμην.

Πλείστοι τοιαῦτα μηνύσεις καί ἀναφοραὶ συνεζητήθησαν ἐσχάτως χωρὶς νὰ περιέχουν τι βάσιμον, τὸ ὅποιον νὰ συνιστᾷ κατηγορίαν, δι' ὃ καὶ δὲν ἐδόθη εἰς αὐτὰς συνέχεια.

Ἡδὴ ἡ Ἱερά Σύνοδος ἀφορμὴν λαβοῦσα ἀπὸ νέαν τοιαύτην μήνυσιν κατὰ τοῦ Μακαριωτάτου Προέδρου Αὐτῆς καί πάντων τῶν μελῶν καί ἀναφορὰν ἐναντίον τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κ. Παντελεήμονος, τὰς ὁποίας καί ἀνευ συζητήσεως παρέπεμψεν εἰς τὸ Ἀρχεῖον, ἀπεφάσισεν ὁμοφώνως ὅπως εἰς τὸ ἐξῆς μὴ ἀναγράφηται εἰς τὴν Ἡμερησίαν Διάταξιν πρὸς συζήτησιν οὐδεμίαν τοιαύτην μήνυσις ἢ ἔγγραφο, ἐφ' ὅσον δὲν ἀναφέρεται ἐπὶ σοβαροῦ καί συγκεκριμένου ἀντικειμένου. Αὐτονόητον τυγχάνει ὅτι θέλει ἐξε-

τάσει μετ' ἰδιαζούσης προσοχῆς πᾶν ὅ,τι ἀναφέρεται σαφῶς καὶ συγκεκριμένως.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 20ῇ Μαΐου 1965

Ἐκ τοῦ Συνεδικοῦ Γραφείου

Συνήλθε σήμερον εἰς τακτικὴν συνεδρίαν ἡ Ἱερά Σύνοδος. Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης ἢ Ἱεράς Συνόδου ἔλαβε γῶσιν:

α) τοῦ κειμένου τοῦ σχεδίου Νόμου περὶ ἀνακατατάξεως τῶν ἐφημερίων εἰς τὰς μισθολογικὰς καταστάσεις καὶ β) τῆς ἐκθέσεως τοῦ Σεβ. Ἀξιώμου περὶ τῆς εἰς Ἀδδὶς-Ἀμπέμπα διασκέψεως τῶν Μονοφυσικῶν Ἐκκλησιῶν.

Μετὰ συζήτησιν ἀπεφασίσθη ὅπως τὸ σχέδιον τοῦ Νόμου συζητηθῆ εἰς τὴν προσεχῆ συνεδρίαν, ἢ δὲ ἔκθεσις τοῦ Σεβ. Ἀξιώμου παραπεμφθῆ πρὸς συζήτησιν εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν τῶν Διορθοδόξων σχέσεων.

Ὡσαύτως ἔλαβε γῶσιν τῶν προσκλήσεων περὶ συμμετοχῆς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸ ἐν Βιέννῃ Συνέδριον τῶν Παλαιοκαθολικῶν καὶ εἰς τὸ ἐν Ἑλβετίᾳ Συνέδριον τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ ἀπεφασίσθη νὰ ἀποσταλοῦν ὁ Σεβ. Μυτιληνῆς κ. Ἰάκωβος εἰς τὸ πρῶτον καὶ ὁ καθηγητῆς κ. Ἀμ. Ἀλιβιζάτος εἰς τὸ δεύτερον.

Ἐν τέλει ἡ Ἱ. Σύνοδος συνεζήτησε διεξοδικῶς ἐπὶ τοῦ ἐγγραφῶν τοῦ Οἴκ. Πατριάρχου διὰ τὸν καταρτισμὸν Ἐπιτροπῆς, ἣτις θὰ μετάσχη εἰς τὰς συζητήσεις μετὰ τῶν Ἀγγλικῶν καὶ Παλαιοκαθολικῶν καὶ ἐπεφυλάχθη νὰ ὀρίσῃ τὴν Ἐπιτροπὴν εἰς τὴν προσεχῆ συνεδρίαν.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 25ῇ Μαΐου 1965

Ἐκ τοῦ Γραφείου τῆς Ἱ. Συνόδου

ἀδικήματα». Ἀλλὰ πότε ἄρα γε θὰ συγκληθῶσιν οἱ ἀρμόδιοι, διὰ νὰ λάβουν τὰ μέτρα ταῦτα;

Τὸ Ὑπουργεῖον Ὑγιεινῆς.

Ὡρισμένοι τομεῖς τοῦ ἔργου τῆς Πολιτείας ἐλκύουν, ὡς ἐκ τῆς φύσεώς των, τὸ ἰδιαιτέρον ἐνδιαφέρον τῆς Ἐκκλησίας. Εἰς τῶν τομέων τούτων εἶναι καὶ ἐκεῖνος, τὸν ὁποῖον καλύπτει τὸ Ὑπ. Ὑγιεινῆς. Δὲν εἶναι ἡ πρώτη φορά, κατὰ τὴν ὁποίαν, ἀπὸ τῶν στηλῶν τούτων, ἐξεφράσθη ἡ ἐπιδοκιμασία, ἢ χαρὰ καὶ ἡ βαθυτάτη ἰκανοποίησις τῆς Ἐκκλησίας διὰ τὸ πνεῦμα, τὰς γραμμὰς καὶ τὰ ἕως τώρα ἐπιτεύγματα τῆς πολιτικῆς τοῦ Ὑπουργείου τούτου, τὰ ὁποῖα ὅλα ὀφείλονται εἰς τὴν φωτεινὴν σκέψιν, τὸ ἀγνὸν κοινωνικὸν αἰσθητήριον, τὴν ἀποφασιστικότητα καὶ τὴν ἀκαταπόνητον ἐνεργητικότητα τοῦ ὑπουργοῦ κ. Ἀνδρ. Κοκκέβη.

Τὸ διὰ τῶν προσφάτων δηλώσεων αὐτοῦ ἐκτεθὲν πρόγραμμα περαιτέρω ἀναπτύξεως τῆς δραστηριότητος τοῦ Ὑπουργείου, τὸ ἀποβλέπον εἰς τὴν ἀποτελεσματικὴν καὶ ἐμπρόπουσαν εἰς πολιτισμὸν κράτος προάσπισιν τῆς δημοσίας ὑγείας, εἶναι λαμπρὰ πράγματι σύνθεσις ρεαλισμοῦ καὶ φαντασίας, τῆς ὁποίας τὴν εἰς τὰ πράγματα ἐκπλήρωσιν ἐγγυῶνται τὰ ὅσα ἤδη ἐπετελέσθησαν, ὡς καὶ ἡ προϊούσα αὔξηση τῶν διατιθεμένων ἐκ τοῦ Προϋπολογισμοῦ κονδυ-

λίων. Τὸ Ὑπουργεῖον Ὑγιεινῆς ἔχει ὄντως μίαν ἰδιαιτέραν λάμπην σήμερον εἰς τὸ κυβερνητικὸν πώλοδρον.

Δύο μέτρα καὶ σταθμὰ;

Προκαλεῖ δικαιολογημένην ἀπολύτως θλίψιν ἢ διαταπωθεῖσα ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ Ἐξωτερικῶν τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως ἀντίληψις, ὅτι τὸ δικαίωμα τοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ ἐξαντλεῖται ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ δὲν δύναται νὰ γίνῃ λόγος περὶ δικαιώματος αὐτοδιαθέσεως. Ἡ Σοβιετικὴ Ἐνωσις εἰς ἄλλας παρεμφερεῖς περιστάσεις καὶ εἰς ἄλλα σημεῖα τῆς οἰκουμένης διεκήρυξε τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν ὑποστήριξίν της πρὸς τὸ φυσικὸν καὶ ἀναμφισβήτητον τοῦτο δικαίωμα, διεκδικούσα μάλιστα τὸ μονοπώλιον εἰς τὴν προάσπισίν του. Ἡ στάσις της εἰς τὸ Κυπριακὸν εἶναι κωλυσιώδης ἀντίθεσις πρὸς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐλευθερίας τῶν λαῶν καὶ ἐξηγεῖται μόνον ἀπὸ τὴν βεβαιότητα, ὅτι δὲν ὑπηρετοῦνται ἀπὸ ἠθικὰ ἠθικὰ κριτήρια, ἀλλὰ ἀπὸ σκοπιμότητα οὐδεμίαν σχέσιν ἔχουσαν μὲ τὸ ἐνδιαφέρον διὰ τὴν τύχην τοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ καὶ μόνον εἰς τὰ συμφέροντα τῆς ἰδίας τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως ἀνταποκρινόμενῃ. Ἀλλὰ ὀλίγη εἶναι τάχα ἡ ζημία εἰς τὰ συμφέροντα αὐτά, ὅταν ἐξυπηρετοῦνται διὰ τῆς βαναύσου περικοπῆς τοῦ ἠθικῶς δέοντος;

Συνήλθε σήμερον εἰς τακτικὴν συνεδρίαν ἡ Ἱερά Σύνοδος: Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν Πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδρίας, ἡ Ἱερά Σύνοδος συζητήσασα διεξοδικῶς ἐπὶ τοῦ ἐγγράφου τοῦ Παναγ. Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου περὶ συγκροτήσεως δύο Ἐπιτροπῶν διὰ τὴν προετοιμασίαν τῶν θεμάτων τοῦ διαλόγου μεταξύ Ὁρθοδόξων καὶ Ἀγγλικανῶν καὶ τοῦ ἑτέρου διαλόγου μεταξύ Ὁρθοδόξων καὶ Παλαιοκαθολικῶν ὥρισεν τὰς δύο Ἐπιτροπὰς ὡς ἑξῆς:

1) Διὰ τὸν Διάλογον Ὁρθοδόξων καὶ Ἀγγλικανῶν ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης κ. Παντελεήμων καὶ οἱ καθηγηταὶ κ.κ. Ἀμίλκας Ἀλιβιζάτος, Π. Μπρατσιώτης, Παν. Χρήστου καὶ Ἰωάν. Ἀναστασίου.

2) Διὰ τὸν Διάλογον Ὁρθοδόξων καὶ Παλαιοκαθολικῶν ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Βεροῦσας καὶ Ναούσης κ. Καλλίνικος καὶ οἱ καθηγηταὶ κ.κ. Ἰωάν. Καρμίρης, Γερ. Κοινιδάκης, Π. Τρεμπέλας καὶ Ἰωάν. Καλογήρου.

Αἱ ἐν λόγῳ Ἐπιτροπαὶ ἀφοῦ πρῶτον θέσουν ὑπ' ὄψιν τῆς Ἱ. Συνόδου τὰ πορίσματα τῶν θὰ συνεργασθῶν μετὰ τῶν Ἐπιτροπῶν τῶν ἄλλων Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, αἵτινες θὰ ἀποτελέσουν τὴν μεγάλην διορθόδοξον Ἐπιτροπὴν ἢ ὁποῖα θὰ κάμῃ τὸν διάλογον μετὰ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν Ἀγγλικανικῆς καὶ Παλαιοκαθολικῆς.

Μετὰ ταῦτα ἡ Ἱερά Σύνοδος μελετήσασα τὸ σχέδιον Νόμου περὶ κατατάξεως τῶν ἐφημερίων εἰς μισθολογικὰς κατηγορίας ἐνέκρινε τοῦτο παμψηφεί μὲ μικρὰ τροποποιήσεις.

Εἶτα ἐλήφθη ἀπόφασις ἐπὶ θεμάτων τρεχούσης ὑπηρεσίας.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 27ῃ Μαΐου 1965

Ἐκ τοῦ Συνοδικοῦ Γραφείου

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Η ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἀριθ. Πρωτ. 1462

Διεκπ. 493

Ἀθήνησι τῇ 22ῃ Μαΐου 1965

ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ 1316

Πρὸς

Τοὺς Σεβασμιωτάτους Ἱεράρχας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος

Ἡ Διαρκὴς Ἱερά Σύνοδος, λαβοῦσα ὑπ' ὄψει τοῦ Ἱ. Κανόνα, τὸ ἀρθρον 2 τοῦ Β. Διατάγματος ἀπὸ 16ης Δεκεμβρίου 1959, τοῦ ἐκδοθέντος βάσει τοῦ Νόμου 3952/1959, καὶ τὰς ἀνάγκας τῆς Ἐκκλησίας, ἀπεφάσισε κατὰ τὴν συνεδρίαν Αὐτῆς τῆς 13ης Μαΐου ἐ.ἔ. τὴν σύγκλησιν τῆς Ἱεράς Συνόδου τῆς Ἱεραρχίας ἐπὶ 15ῆμερον ἀπὸ τῆς 1ης τοῦ προσεχοῦς μηνὸς Ὀκτωβρίου, ἀσχέτως πρὸς τὴν ἀναμενομένην προσεχῆ σύγκλησιν Αὐτῆς διὰ τὴν πλήρωσιν τῶν χρευσουσῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων.

Θέματα τῆς Ἡμερησίας Διατάξεως καθώρισεν τὰ ἑξῆς:

1. Ἡ Ἐκκλησία καὶ τὰ Κοινωνικὰ θέματα.

α) Ἡ Ἐκκλησία πρὸς τοὺς ἐνδεεῖς.

β) Ἡ Ἐκκλησία διὰ τοὺς ἐργάτας.

γ) Ἡ Ἐκκλησία διὰ τὴν Νεότητα.

δ) Κυριακὴ ἀργία.

2. Προβλήματα Γάμων καὶ Διαζυγίων.

3. Αναδιοργανώσεις Ἀποστολικῆς Διακονίας.

Τρόπος Διοικήσεως — Καταρτισμὸς Σώματος Ἱεροκηρύκων καὶ Ἐξομολόγων — Ἰδρυσις Ραδιοφωνικοῦ Σταθμοῦ.

4. Πειθαρχία ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Κληρικῶν παντὸς βαθμοῦ καὶ Μοναχῶν.

5. Τὰ δικαιώματα τῆς Ἐκκλησίας ἐναντι τῶν Ἱερῶν Ναῶν, Παρεκκλησιῶν καὶ Ἐξωκκλησιῶν, τῶν κηρυσσομένων ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας ὡς διατηρητέων Μνημείων ἢ Ἀρχαιολογικῶν χώρων.

Οἱ Σεβασμιώτατοι Μητροπολίται ἔχουσι τὴν εὐχέρειαν,

συμφώνως τῷ ἀρθρῳ 3 παράγραφος 3 τοῦ προαναφερθέντος Β. Δ/τος, νὰ ἐπιφέρωσι τὰς ἐπὶ τοῦ ὡς ἄνω Πίνακος παρατηρήσεις καὶ προσθαφαιρέσεις θεμάτων, ὑποχρεούμενοι ὅπως ἐντὸς μηνὸς ἀπὸ τῆς λήψεως τῆς παρουσίας Ἐγκυκλίου γνωρίσωσιν εἰς τὴν Διαρκὴ Ἱεράν Σύνοδον τὰς ἀπόψεις των, προκειμένου Αὐτῇ, ἐντὸς τοῦ τελευταίου δεκαήμερου τοῦ προσεχοῦς μηνὸς Ἰουνίου νὰ προβῇ, ἐπὶ τῇ βᾶσει τῶν ἀπαντήσεων τῶν Σεβασμιωτάτων Μητροπολιτῶν, εἰς τὴν κατάρτισιν τοῦ ὀριστικοῦ Πίνακος τῶν θεμάτων τῆς Ἡμερησίας Διατάξεως καὶ ὄριση συνάμα τοῦς Εἰσηγητὰς ἐπ' αὐτῶν, κοινοποιοῦσα ἐν συνεχείᾳ τὸν καταρτισθησόμενον ὀριστικὸν Πίνακα τῶν θεμάτων εἰς τοὺς Σεβασμιωτάτους Μητροπολίτας.

Ἐπὶ τούτοις, ἐάν τις τῶν Σεβ. Μητροπολιτῶν ἐπιθυμῇ νὰ ἀναλάβῃ διαπραγματεύσασιν θεματὸς τινος ἐκ τῶν τῆς Ἡμερησίας Διατάξεως, παρακαλοῦμεν ὅπως εὐαρεστηθῇ καὶ γνωρίσῃ τοῦτο ἡμῖν ὁμοῦ μετὰ τῆς σχετικῆς αὐτοῦ ἀπαντήσεως εἰς τὴν παρεῦσαν Ἐγκύκλιον.

Ἔθεν, ἀναμενομεν τὴν ὑμετέραν ἀπάντησιν μέχρι τέλους τοῦ πρώτου 10ήμερου προσεχοῦς μηνὸς Ἰουνίου διὰ τὰ καθ' ὑμᾶς.

† Ὁ Ἀθηνῶν Χρυσόστομος, Πρόεδρος

† Ὁ Θεσσαλονίκης Παντελεήμων

† Ὁ Βεροῦσας καὶ Ναούσης Καλλίνικος

† Ὁ Ἐδέσσης καὶ Πέλλης Διονύσιος

† Ὁ Ἰωαννίνων Σεραφεῖμ

† Ὁ Μυτιλήνης Ἰάκωβος

† Ὁ Θήρας Γαβριήλ

† Ὁ Κορυστίας καὶ Σκύρου Χρυσόστομος

† Ὁ Ἀρτης Ἰγνάτιος

† Ὁ Φθιώτιδος Δαμασκηνὸς

† Ὁ Τριφυλίας καὶ Ὀλυμπίας Στέφανος

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος

Ἀρχιμ. Θεόκλητος Φιλιππαῖος

Ἱερά Ἀρχιεπισκοπὴ Ἀθηνῶν

Ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Χρυσόστομος κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα ἀπὸ τῆς 11ης μέχρι τῆς 25ης Μαΐου 1965 ἐχοροστάτησεν εἰς διαφόρους ἱεροὺς ναοὺς, συνειργάσθη μετὰ Σεβασμιωτάτων Ἀρχιερέων, τῶν παρ' Αὐτῷ Θεοφιλεστάτων Βοηθῶν Ἐπισκόπων καὶ τῶν προϊσταμένων τῶν διαφόρων Ἐκκλησιαστικῶν Ὑπηρεσιῶν, προήδρευσε τῶν συνεδριῶν τῶν Διοικητικῶν Συμβουλίων διαφόρων Ἐκκλησιαστικῶν Ὀργανισμῶν, ἐδέχθη εἰς ἀκρόασιν διαφόρους ἐπιτροπὰς καὶ ἄτομα κ.λ.π. Οὕτως:

Ἐχοροστάτησε: Τῇ 12ῃ Μαΐου εἰς τὸν Ἑσπερινὸν τοῦ ἐν Γαλατσίῳ ἱερῷ ναοῦ τῆς Ἁγίας Γλυκερίας.

— Τῇ 16ῃ Μαΐου εἰς τὴν ἐν τῷ Μητροπολιτικῷ ναῷ Ἀθηνῶν τελεσθεῖσαν θείαν Λειτουργίαν.

— Τῇ 20ῃ Μαΐου εἰς τὸν Ἑσπερινὸν τοῦ ἱεροῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου Ὀμονοίας.

— Τῇ 22ῃ Μαΐου εἰς τὸν ἐν τῷ ἱερῷ ναῷ τῆς Ἁγίας Φωτεινῆς Νέας Σμύρνης τελεσθέντα Ἑσπερινόν.

— Τῇ 23ῃ Μαΐου εἰς τὴν ἐν τῷ Μητροπολιτικῷ Ναῷ Ἀθηνῶν τελεσθεῖσαν θείαν Λειτουργίαν.

Προέστη: Τῇ 16ῃ Μαΐου τοῦ ἐν τῷ Μητροπολιτικῷ ναῷ Ἀθηνῶν τελεσθέντος μνημοσύνου ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς τοῦ ἀειμνήστου τραπεζίτικοῦ Βασιλείου Λυμπέρη.

— Τῇ 20ῃ Μαΐου τοῦ ἐν τῷ Ἀ' Νεκροταφείῳ Ἀθηνῶν τελεσθέντος μνημοσύνου ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς τοῦ ἀειμνήστου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Κυροῦ Δαμασκηνοῦ.

— Τῇ 21ῃ Μαΐου τῆς ἐν τῷ Μητροπολιτικῷ Ναῷ Ἀθηνῶν τελεσθείσης Δοξολογίας ἐπὶ τοῖς ὀνομασθητοῖς τῆς Α.Μ. τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων Κωνσταντίνου.

Προήδρευσε: Τῇ 12ῃ Μαΐου τοῦ Διοικητικοῦ Συμ-

βουλίου του Κληροδοτήματος Καλησπέρη, τὸ δὲ ἀπόγευμα τῆς αὐτῆς ἡμέρας τοῦ Κεντρικοῦ Συμβουλίου τοῦ ΟΔΕΠ.

— Τῆ 24ῃ Μαΐου τοῦ Κεντρικοῦ Συμβουλίου τοῦ ΟΔΕΠ.

Παρέστη: Τῆ 23ῃ Μαΐου εἰς τὸ ἐν τῷ κληματογράφῳ «Ὀρφεὺς» Ἀθηνῶν τελεσθὲν πολιτικὸν μνημόσυνον εἰς μνήμην τῶν σφαγιασθέντων ὑπὸ τῶν Τούρκων 1.500.000 Ἀρμενίων.

Μετέβη: Τῆ 21ῃ Μαΐου μετὰ τῶν Σεβασμ. Συνοδικῶν Μητροπολιτῶν εἰς τὰ Ἀνάκτορα Ἀθηνῶν καὶ ὑπέβαλε τὰς εὐχὰς του εἰς τὴν Α.Μ. τὸν Βασιλέα τῶν Ἑλλήνων Κωνσταντῖνον ἐπὶ τοῖς ὀνομασθηρίοις αὐτοῦ.

Πρόεπεμψε: Τῆ 14ῃ Μαΐου ἐν τῷ ἀεροδρομίῳ τοῦ Ἑλληνικοῦ τὸν Πρόεδρον τῆς Κυπριακῆς Δημοκρατίας Μακαριώτατον Ἀρχιεπίσκοπον κ. Μακάριον.

Ἐδέχθη: Τῆ 11ῃ Μαΐου τοὺς Σεβασμιωτάτους Μητροπολίτας Ἀρτῆς κ. Ἰγνάτιον καὶ Φθιώτιδος κ. Δαμασκηνόν.

— Τῆ 12ῃ Μαΐου τοὺς Σεβασμιωτάτους Μητροπολίτας Καλαβρυτιῶν καὶ Αἰγιαλείας κ. Γεώργιον καὶ Δημητριάδος κ. Δαμασκηνόν, τὸν τέως ὑπουργὸν κ. Σολομωνίδην, τὸν διευθυντὴν τοῦ ΤΑΚΕ κ. Ζαφ. Κέπετζην καὶ τὸν πρόεδρον τῶν ἐν Ἀμερικῇ ἑλληνικῶν ἐκκλησιαστικῶν ὀργανώσεων κ. Μύληρ.

— Τῆ 13ῃ Μαΐου τὸν ἐξοχώτατον Αὐλάρχην τῆς Α.Μ. τοῦ Βασιλέως κ. Παπαθανασιάδην.

— Τῆ 14ῃ Μαΐου τοὺς Σεβασμιωτάτους Μητροπολίτας Νικοπόλεως καὶ Πρεβέζης κ. Στυλιανόν, Γόρτυνος καὶ Μεγαλόπολεως κ. Εὐστάθιον, Θήρας κ. Γαβριήλ καὶ Ἰερισσοῦ καὶ Ἁγίου Ὁρους κ. Παῦλον, τὸν Σεβ. Ἀρχιεπίσκοπον Ἀρμενίων Ἑλλάδος κ. Ἀμπαζιάν, τὸν ἱεροκήρυκα τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Φιλίππων, Νεαπόλεως καὶ Θάσου καὶ τοποτηρητὴν τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Νευροκοπίου καὶ Ζιχνῶν πανοσ. ἀρχιμ. Κωνσταντῖνον Χρόνη, τὸν ἐν Ἀμερικῇ Ἑλληνα ἱερέα αἰδ. Σπυρίδωνα Κούτρον καὶ ἐπιτροπὴν τοῦ σωματείου «Οἰκογενειακῆ Στέγη».

— Τῆ 15ῃ Μαΐου τὸν καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Μέγαν καὶ τὸν ὑποδιοικητὴν τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς κ. Παρασκευόπουλον.

— Τῆ 17ῃ Μαΐου τὸν Διευθυντὴν τοῦ Πνευματικοῦ Φροντιστηρίου Κληρικῶν Ἑλλάδος πανοσ. ἀρχιμ. Χρυσόστομον Γαλούρη, τὸν ἠγούμενον τῆς Ἱερᾶς Μενῆς Πεντέλης πανοσ. ἀρχιμ. Γεώργιον Προκόπην καὶ τὸν Γυμνασιάρχην κ. Παπαγεωργίου.

— Τῆ 22ῃ Μαΐου τὸν τέως ὑπουργὸν κ. Σολομωνίδην, τὸν ἀντιπρόεδρον τῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων κ. Μπακλατζῆν μετὰ τοῦ Δημάρχου Ἡλιουπόλεως κ. Πεντάρη, τὸν νομικὸν σύμβουλον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καθηγητὴν κ. Παν. Παναγιωτάκον, τὸν πρεσβευτὴν κ. Θεόδωρον Μπαΐζον καὶ τὸν διάδοχόν του εἰς τὴν Διεύθυνσιν Ἐκκλησιῶν παρὰ τῷ Ὑπουργεῖῳ Ἐξωτερικῶν κ. Καμπιάτην καὶ τὸν ἠγούμενον τῆς Ἱ. Μονῆς Πεντέλης πανοσ. ἀρχιμ. Γεώργιον Προκόπην.

— Τῆ 24ῃ Μαΐου τοὺς Σεβασμιωτάτους Μητροπολίτας Ζακύνθου κ. Ἀλέξιον, Κίτρους κ. Βαρνάβαν, Παροναξίας κ. Ἐπιφάνιον καὶ Κῶ κ. Ἐμμανουήλ, τὸν Σεβασμ. Ἀρχιεπίσκοπον Ἀρμενίων Ἑλλάδος κ. Ἀμπαζιάν μετὰ τοῦ Σεβασμ. Ἀρχιεπισκόπου Ἀρμενίων Βηρυτοῦ, τὸν ἱερατ. προϊστάμενον τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος Ἀχαρνῶν πανοσ. ἀρχιμ. Ἰάκωβον Μαλλιαρόν καὶ τὸν πανοσ. ἀρχιμ. Νικόδημον Βαλληνδράν.

Μνημόσυνον ὑπὲρ τῶν σφαγιασθέντων Ἀρμενίων

Τὴν 16ῃν Μαΐου 1965 ἐτελέσθη εἰς τὸν ναὸν Ἀρμενίων τῆς Παλαιᾶς Κοκκινιάς μνημόσυνον ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῶν ψυχῶν τῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων πρὸ πενήτηντα ἐτῶν ἀγρίως σφαγιασθέντων 1.500.000 Ἀρμενίων. Ὁ Μακαριώτατος

Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Χρυσόστομος ἐξεπροσωπήθη, κατόπιν σχετικῆς ἐντολῆς του, ὑπὸ τοῦ ἱερατ. προϊσταμένου τῷ ἱεροῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος Ἀχαρνῶν πανοσ. ἀρχιμ. Ἰακώβου Μαλλιαροῦ.

Ἱ. Μητρόπολις Θεσσαλιώτιδος καὶ Φαναριοφερσάλων

Ἑορταὶ ἐν Καρδίτῃ

Μὲ μεγαλοπρέπειαν καὶ ἐκδηλώσεις θαυμασμοῦ ἐτελέσθησαν τὴν Κυριακὴν τῶν Μυροφόρων ἐν Καρδίτῃ αἱ ἑορταὶ τοῦ Ἁγίου Ἱερομάρτυρος Σεραφεῖμ, Ἀρχιεπισκόπου Φαναρίου καὶ Νεοχωρίου τοῦ Θαυματουργοῦ καὶ Πολιούχου τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Θεσσαλιώτιδος καὶ Φαναριοφερσάλων.

Τὰς ἑορτὰς ἐλάμπρυνον διὰ τῆς παρουσίας των, κατόπιν προσκλήσεως τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Θεσσαλιώτιδος Κυρίλλου, οἱ Σεβ. Μητροπολίται Ἐδέσσης καὶ Πέλλης Διονύσιος, Μονεμβασίας καὶ Σπάρτης Κυπριανός, Τρίκκης καὶ Σταγῶν Διονύσιος, Μαρωनीας Τιμόθεος, Ἐλασσώνος Ἰάκωβος, Γρεβενῶν Χρυσόστομος καὶ Ἰερισσοῦ καὶ Ἁγίου Ὁρους Παῦλος.

Ἀπὸ τῆς παραμονῆς τοῦ Σαββάτου οἱ Σεβασ. Μητροπολίται μετὰ τῶν ἐπισήμων ἐκ Καρδίτσης μετέβησαν εἰς τὸ Φανάριον, τόπον τοῦ μαρτυρίου τοῦ Ἁγίου, ὅπου ἐψάλη δοξολογία χοροστατοῦντος τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Ἰερισσοῦ καὶ Ἁγίου Ὁρους Παύλου, ὅστις ὠμίλησεν ἐπικαίρως πρὸς τοὺς χριστιανοὺς. Ὡραν 7ην ἑσπερινὴν ἐψάλη ἐν τῷ Μητροπολιτικῷ Ναῷ Καρδίτσης Μέγας Ἐσπερινὴς συγχοροστατούντων ἀπάντων τῶν Ἀρχιερέων, τῆ συμμετοχῇ τῶν Ἀρχῶν καὶ πλήθους. Ὡμίλησεν ἐπικαίρως ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Σπάρτης Κυπριανὸς ἀναμνησθεὶς ὅτι πρὸ τεσσαράκοντα ἐτῶν ἐχηρημάτισε Πρωτοσύγκελλος ἐν τῇ Ἱερᾷ Μητροπόλει Θεσσαλιώτιδος. Οὗτος ὠμίλησε περὶ τῆς συνεργασίας του μετὰ τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Ἰεζεκιήλ καὶ τῶν παραγόντων καὶ τῶν ἐφημερίων τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως.

Τὴν ἐπομένην ἐγένετο συλλεΐτουργον ὑπὸ πάντων τῶν Ἀρχιερέων πρωτοστατήσαντος τοῦ Συνοδικοῦ Μητροπολίτου Ἐδέσσης καὶ Πέλλης Διονυσίου. Εἰς τὸ τέλος τῆς θείας Λειτουργίας ἐγένετο ἡ Λιτάνευσις τῆς τιμίας Κόρας τοῦ Ἁγίου Σεραφεῖμ καὶ τῆς εἰκόνας αὐτοῦ. Ἐν τῇ κεντρικῇ πλατείᾳ τῆς πόλεως ἐτελέσθη ἀπὸ ἐξέδρας ἡ Ἱερά Ἀκολουθία τῆς Ἀρτοκλασίας, μετὰ τὸ πέρας τῆς ὁποίας ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Θεσσαλιώτιδος Κύριλλος προσεφώνησεν ἐκ μέρους τῶν χριστιανῶν τοὺς Σεβ. Μητροπολίτας, εἰπὼν ὅτι διὰ τῆς παρουσίας των λαμπρύνουν τὰς ἑορτὰς καὶ συντελοῦν εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ Ὀρθοκευτικοῦ αἰσθήματος καὶ ἀκολουθῶν ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Μαρωनीας Τιμόθεος ὠμίλησε διὰ μακρῶν περὶ τῆς σημασίας τῆς ἑορτῆς.

Τὴν μεσημβρίαν περὶ ὥραν 2 μ.μ. παρετέθη ὑπὸ τοῦ Δήμου Καρδίτσης ἐπίσημον γεῦμα πρὸς τιμὴν τῶν Σεβ. Μητροπολιτῶν, εἰς τὸ ὅποιον παρέστησαν καὶ ὁ ὑπουργὸς τῶν Συγκοινωνιῶν κ. Ἀλλαμανῆς, οἱ Βουλευταὶ καὶ πρῶην ὑπουργοὶ κ.κ. Ταλιαδοῦρος καὶ Θανόπουλος, ὁ Νομάρχης, ὁ Δήμαρχος Καρδίτσης, αἱ ἀρχαὶ τῆς πόλεως κ.ά. Ἀντηλλάγησαν προπόμενοι. Αἱ ἑορταὶ ἐληξάν ἐν μέσῳ θρησκευτικῆς ἐξάρσεως καὶ ἐθνικῶν ἐκδηλώσεων.

Ἐν τῇ οἱ Σεβ. Μητροπολίται μετὰ τοῦ Ὑπουργοῦ Συγκοινωνιῶν κ. Ἀλλαμανῆ συνεσκέφθησαν ἐπὶ ζητημάτων ἀφορώντων τὴν Ἐκκλησίαν.

Θεολογικὴ Σχολὴ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Εὐχὺς ὡς ἐξεδηλώθη ἡ νέα πρόκλησις τῆς Τουρκίας ἐναντίον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἡ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης ἀπηύθυνε τὸ ἐξῆς τηλεγράφημα πρὸς τὰ πατριαρχεῖα Ρωσίας, Ρουμανίας, Σερβίας, Βουλγαρίας, πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπον τοῦ Καντέρμπου, πρὸς τὸν καρδινάλιον Μπέα, πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπον τῆς Οὐτρέχτης, πρὸς τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον τῶν Ἐκκλησιῶν, πρὸς ἄλλας ἐκκλησιαστικὰς προσωπικότητας καὶ πρὸς τὰς μεγάλας θεολογικὰς σχολὰς:

«Ἡ 50ῃ ἐπέτειος τῆς σφαγῆς ἐνὸς καὶ ἡμίσεος ἑκατομ-

μωρίου Ἀρμενίων ὑπὸ τῶν Τούρκων συμπίπτει μὲ νέας τουρκικὰς προκλήσεις κατὰ τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου. Μετὰ τὰς κατὰ τὴν μὴ τουρκικῆς καταγωγῆς βαρβάρους ληλασίας τοῦ 1955, μετὰ τὴν ἀνωτατολογῆτον ἀπέλασιν χιλιάδων ἀθῶων Ἑλλήνων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, μετὰ τὴν ἐκδίωξιν τῶν ὀργάνων καὶ τὸ κλείσιμον τοῦ ὄργανοτροφείου Ποιγριπωνήσου, μετὰ τὴν ἐν τῇ οὐσίᾳ κατάργησιν τῶν σχολείων τῆς ἑλληνικῆς μειονότητας τῶν νήσων Ἰμβρον καὶ Τενέδου, ἀφοῦ κατόρθωσαν νὰ περιορίσουν τὸν ἑλληνικὸν πληθυσμὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ 108 χιλιάδας τὸ 1923 εἰς 50 χιλιάδας τὸ 1965, ἤδη ἀπειλοῦν νὰ ἐκδιώξουν τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, τὴν κορυφὴν τῆς Ὁρθοδοξίας. Ἐν βαθείᾳ συγκινήσει διὰ τὴν τοιαύτην στάσιν τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως καὶ ἐν ἀγωνίᾳ διὰ τὴν παθητικὴν ἀνοχὴν τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου, ποιούμεθα ἀδελφικὴν ἐκκλήσιν πρὸς ὑμᾶς καὶ παρακαλοῦμεν θεομῶς, ὅπως ὑπερασπισθῆτε σθεναρῶς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον εἰς ἀπάντησιν διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν προνομίων καὶ δικαιωμάτων του, κατοχυρωμένων διὰ διεθνῶν συνθηκῶν».

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ

Τὴν ἐπομένην τοῦ Πάσχα τῶν Λατίνων ὁ Παναγιώτατος Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης κ. Ἀθηναγόρας Α' ἐγένετο δεκτὸς μετὰ τιμῶν εἰς τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει μέγαρον τοῦ ρωμαιοκαθολικοῦ «ἀποστολικοῦ νουντισίου», ὅστις προηγουμένως εἶχεν ἐπισκεφθῆ τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην. Ὁ Παναγιώτατος ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τοῦ Πάσχα ἀπέστειλεν εὐχετήρια μηνύματα πρὸς τὸν πάπαν Παῦλον Στ', πρὸς τοὺς καρδιναλίους Τσικονιάνι, Τισσεράν, Μπέα, Σπέλμαν καὶ Κοῦσιγκ, ὡς καὶ πρὸς τὸν ἐν Ἀγκύρᾳ ἀποστολικὸν ἱντερνούτσιον.

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΡΩΣΙΑΣ

Κατόπιν σχετικῆς ἀποφάσεως τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρωσίας, ὁ πανεριώτατος ἐπίσκοπος Βοριονιέζ κ. Βλαδίμηρος διωρίσθη ἀντιπρόσωπος τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας παρὰ τῷ Μακαριωτάτῳ Πατριάρχῃ Ἀντιοχείας καὶ πάσης Ἀνατολῆς. Οὗτος θὰ τιτολοφορῆται εἰς τὸ ἐξῆς: Ἐπίσκοπος Ποντόσκ καὶ βικάριος τῆς Ἐπαρχίας Μόσχας.

— Ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Χερσῶνος καὶ Ὀδησοῦ κ. Βόρις ἔλαβε τρίμηνον ἀναρρωτικὴν ἀδειαν, τῆς διοικήσεως τῆς Ἐπαρχίας Ὀδησοῦ ἀνατεθείσης προσωρινῶς εἰς τὸν πανεριώτατον ἐπίσκοπον Μπέλγκοροντ κ. Ἀντώνιον.

— Ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Λένινγκραντ καὶ Λαντόγκας κ. Νικόδημος ἐτέλεσε μνημόσυνον ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς τοῦ ἀειμνήστου πατριάρχου Τύχωνος.

— Ὁ ὑφηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Ἀκαδημίας τῆς Μόσχας κ. Β. Ἰ. Ταλζίν ἔλαβε τὸν τίτλον «magister» μὲ τὴν διατριβὴν τρυ: «Αἱ διεκκλησιαστικαὶ σχέσεις τῶν Ὁρθοδόξων Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν ὡς κλάδος τοῦ Ὁρθοδόξου Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου».

— Ἡ σοβιετικὴ μνησιὰ ἐπιθεώρησις «Ἐπιστήμη καὶ Θρησκεία» ἐδημοσίευσεν ἀνοικτὴν ἐπιστολὴν τριῶν συντακτῶν τῆς, οἱ ὅποιοι ἀποδοκιμάζουν τὰ πρόσφατα ἄρθρα τῆς Τρουμπνίκωβα, «διὰ τῶν ὁποίων ἐπιτίθεται κατὰ τῶν πιστῶν ἀντὶ νὰ ἐπιχειρήσῃ νὰ καταπολεμήσῃ τὰς θρησκευτικὰς ιδέας».

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΣΕΡΒΙΑΣ

Τὴν 14ην Μαΐου ἐ.ἔ. συνῆλθεν εἰς Βελιγράδιον εἰς τακτικὴν συνεδρίαν ἡ Σύνοδος τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας Σερβίας, ἡ ὁποία ἠσχολήθη ἐπὶ δεκαπενθήμερον μὲ τὰ τρέχοντα ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα.

— Καθ' ἃ γράφει τὸ Δελτίον «Ἀδιαίρετος Ἐκκλησία», τὸ ἀμερικανικὸν Δικαστήριον τοῦ Κλήβελαντ δι' ἀποφάσεώς του ἐκδοθείσης τὴν 3 Μαΐου 1965 ἀπηγόρευσε τὴν ἀνάμειξιν τῆς οἰσματοικῆς ὁμάδος τοῦ καθαιρεθέντος ἐπισκόπου Διονύσιου εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἱεροῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Σάββα. Ἡ δικαστικὴ ἀπόφασις λέγει περαιτέρω: 1) ὅτι τὸ Δικαστήριον ἀναγνωρίζει τὴν Ἱεραρχίαν τῆς Σερβικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ὡς τὴν ἀνωτάτην ἀρχὴν αὐτῆς, 2) ὅτι ἡ Σύνοδος τῆς Ἱεραρχίας εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ καταργήσῃ τὴν

παλαιὰν ἐπαρχίαν Ἀμερικῆς καὶ Καναδᾶ καὶ νὰ ἰδρύσῃ τρεῖς νέας ἐπαρχίας, καὶ 3) ὅτι ἡ Σύνοδος τῆς Ἱεραρχίας τῆς Σερβικῆς Ἐκκλησίας εἶχε τὸ δικαίωμα καὶ τὴν ἐξουσίαν νὰ δικάσῃ καὶ καταδικάσῃ τὸν Διονύσιον καὶ ὅτι τὸ Δικαστήριον ἀναγνωρίζει τὴν καθαίρεσιν του ὑπὸ τοῦ Πατριαρχείου Σερβίας.

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΥΠΡΟΥ

Τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον τῆς Παγκυπρίου Ἐνώσεως Ἑλλήνων Θεολόγων ἀπέστειλε πρὸς τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον Ἐκκλησιῶν, τὸν πάπαν Ρώμης καὶ τὴν Οὐνέσκο τὸ ἀκόλουθον ψήφισμα διαμαρτυρίας:

«Ἡ Παγκύπριος Ἐνωσις Ἑλλήνων Θεολόγων μετὰ βαθυτάτης θλίψεως καὶ πόνου ψυχῆς παρακολουθεῖ τὰς ἀπανθρώπους ἐνεργείας τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως, αἱ ὁποῖαι στρέφονται κατὰ τῶν ἐν ΚΠόλει διαβιούντων Ἑλλήνων καὶ κυρίως κατὰ τῆς σεπτῆς κορυφῆς τῆς Ὁρθοδοξίας, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, τὸ ὅποῖον ἐσεβάσθησαν ὅλοι οἱ αἰῶνες καὶ αὐτὸς ἀκόμη ὁ Πορθητῆς τῆς ΚΠόλεως Μωάμεθ Β'. Αἱ ἐνεργεῖαι αὐταὶ εἶναι ἀκόμη περισσότερο καταδικαστέαι, καθ' ὅτι καθάπτουσι τῶν στοιχειωδῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων καὶ εἶναι ἀντιθετοὶ πρὸς τὴν παγκοσμίως ἀνεγνωρισμένην ἀρχὴν τῆς ἀνεξιθρησκείας. Θεωροῦμεν ὅθεν καθήκον μας νὰ ἀπευθύνωμεν σφοδρὰν διαμαρτυρίαν καὶ νὰ ζητήσωμεν τὴν βοήθειαν ὁλοκλήρου τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου πρὸς διάσωσιν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τῶν ἐν ΚΠόλει ὁμογενῶν».

— Τὴν 29ην Ἀπριλίου ἀφίκετο ἀεροπορικῶς εἰς τὴν Λευκωσίαν ὁ Ρώσος ἀρχιεπίσκοπος Κυπριανός. Εἰς δηλώσεις του πρὸς τοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ τύπου ὁ Ρώσος ἱεράρχης ἐξέφρασε τὰς εὐχαριστίας του διὰ τὴν πρόσκλησιν νὰ ἐπισκεφθῆ τὴν Κύπρον, προσθέσας ὅτι ἡ Ἐκκλησία τῆς Κύπρου ὑπῆρξε μία τῶν ἀρχαιότερων ἐστιῶν τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ ὅτι κομίζει προσωπικὸν μῆνυμα τοῦ Ἁγιωτάτου Πατριάρχου Μόσχας καὶ πάσης Ρωσίας Ἀλεξίου πρὸς τὴν Α. Μακαριότητα τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Μακάριον. Ὁ Ρώσος ἱεράρχης παρέμεινε εἰς τὴν Κύπρον ἐπὶ μίαν ἐβδομάδα.

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΣΕΧΟΣΛΟΒΑΚΙΑΣ

Ὁ Μητροπολίτης Πράγας καὶ πάσης Τσεχοσλοβακίας κ. Δωρόθεος, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ ἀρχιγραμματέως τοῦ Μητροπολιτικοῦ Συμβουλίου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Τσεχοσλοβακίας πρωθυερέως Γεωργίου Νόβακ, ἐπεσκέφθη τὴν Ἐκκλησίαν Ρωσίας ἀπὸ 3-22 Φεβρουαρίου 1965. Κατὰ τὴν παραμονὴν του εἰς τὴν Σοβιετικὴν Ἐνωσιν ὁ Μακ. Μητροπολίτης Πράγας ἐλειτούργησεν εἰς ναοὺς τῆς Μόσχας καὶ τοῦ Λένινγκραντ καὶ εἰς τὴν Λαύραν τοῦ Ἁγίου Σεργίου. Οὗτος ἐπεσκέφθη τὰς Θεολογικὰς Ἀκαδημίας Μόσχας καὶ Λένινγκραντ καὶ τὴν Ἱ. Μοῦνην τῆς Πετσόρας. Ὡσαύτως ἐγένετο δεκτὸς ὑπὸ τοῦ Ἁγιωτάτου Πατριάρχου Ἀλεξίου μετὰ πολλῆς ἔγκραδιότητος καὶ ἀγάπης.

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ ΠΡΟΣ ΤΗΝ «ΕΚΚΛΗΣΙΑΝ»

Ὁ καθηγητὴς Πανεπιστημίου κ. Κωνσταντῖνος Καβαρνός, εἰς ἐπιστολὴν του πρὸς τὸν Διευθυντὴν τῆς «Ἐκκλησίας» κ. Θ. Σπεράντσαν, γράφει μεταξὺ ἄλλων τὰ ἐξῆς: «Διαβιβάσατε παρακαλῶ τὰ σέβη μου εἰς τὸν Μακαριώτ. Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν κ. Χρυσόστομον, τοῦ ὁποίου τὴν δρᾶσιν, ἰδίως ὅσον ἀφορᾷ τὸ ζήτημα τοῦ «Διαλόγου», παρακολουθῶ μὲ ζωηρὸν ἐνδιαφέρον. Εἶμαι ἀπὸ τοὺς γνησίους θαυμαστάς του, καὶ προσεύχομαι ὅπως ὁ Κύριος τοῦ χαρίζη ἔτη πολλά, ὑγείαν καὶ δυνάμιν διὰ τὴν ἀποτελεσματικὴν καταπολέμησιν τῶν ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ἡ στάσις του ἀπέναντι τῶν προδοτῶν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τὸν ὑψώνει ὑπεράνω ὅλων τῶν σημερινῶν Ὁρθοδόξων Ἱεραρχῶν τῆς Οἰκουμένης».

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

'Ιερά Μητρόπολις Αιτωλίας και 'Ακαρνανίας

'Εχοντες υπ' όψει τὰ άρθρα 46, 47 και 48 τοῦ Α.Ν. 2200/1940 «περὶ 'Ιερῶν Ναῶν και 'Εφημερίων», ὡς ἐτροποποιήθη και διὰ μεταγενεστέρων Νομοθετικῶν Διαταγμάτων, προκειμένου νὰ προβῶμεν εἰς τὴν ἀνακήρυξιν ὑποψηφίων πρὸς πλήρωσιν τῶν κενῶν 'Εφημεριακῶν θέσεων τῶν 'Ιερῶν Ναῶν: 1) «Παμμ. Ταξιάρχαι» Ἀμβρακιάς, 2) «'Αγιος Νικόλαος» Βουστρίου, 3) «'Αγιος Νικόλαος» Γουριᾶς, 4) «'Αγιος Νικόλαος» Κομποθέλας, 5) «'Αγιος Κωνσταντῖνος» Μαλατείου, 6) «'Αγιος 'Αθανάσιος» Νεροχωρίου, 7) «'Αγιος Νικόλαος» Σκουτσαιάδος, 8) «'Αγιος 'Αθανάσιος» Στενοῦ, 9) «'Αγιος Γεώργιος» Χρυσοβίτσης και 10) «'Αγιος 'Αθανάσιος» Πυργίου, καλοῦμεν τοὺς βουλομένους και ἔχοντας τὰ ὑπὸ τῶν 'Ιερῶν Κανόνων και Νόμων τοῦ Κράτους προβλεπόμενα προσόντα, ὅπως ἐντὸς μηνὸς ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς παρούσης προκηρύξεως ἐν τῷ Δελτίῳ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ» ὑποβάλλωσιν ἡμῖν τὰ ἀπαιτούμενα πιστοποιητικά.

'Εν Μεσολογγίῳ τῇ 10 Μαΐου 1965

'Ο Τοποτηρητής

† Ο 'Αρτης ΓΙΝΑΤΙΟΣ

'Ιερά Μητρόπολις Παροναξίας

'Εχοντες υπ' όψει τὰ άρθρα 46, 47 και 48 τοῦ Α.Ν. 2200/1940 «περὶ 'Ιερῶν Ναῶν και 'Εφημερίων», ὡς ἐτροποποιήθη και διὰ μεταγενεστέρων Νομοθετ. Διαταγμάτων, προκειμένου νὰ προβῶμεν εἰς τὴν ἀνακήρυξιν ὑποψηφίων πρὸς πλήρωσιν τῶν κενῶν 'Εφημεριακῶν θέσεων τῶν 'Ιερῶν Ναῶν: 1) «Ζωοδόχου Πηγῆς» Χειμάρρου Νάξου, 2) «Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου» Τριπόδων Νάξου, 3) «Ζωοδόχου Πηγῆς» Δανακοῦ Νάξου, 4) «'Αγ. Παντελεήμονος» Κόττου Πάρου, 5) «'Αγ. Γεωργίου» 'Αγεριάς Πάρου και 6) «Μεταμορφώσεως Σωτήρος» Γαλανάδου Νάξου, καλοῦμεν τοὺς βουλομένους και ἔχοντας τὰ ὑπὸ τῶν 'Ιερῶν Κανόνων και Νόμων τοῦ Κράτους προβλεπόμενα προσόντα, ὅπως ἐντὸς μηνὸς ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς παρούσης προκηρύξεως ἐν τῷ Δελτίῳ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ» ὑποβάλλωσιν ἡμῖν τὰ ἀπαιτούμενα πιστοποιητικά.

'Εν Νάξῳ τῇ 22α Μαΐου 1965

† 'Ο Παροναξίας ΕΠΙΦΑΝΙΟΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βασιλείου Γ. 'Ατέση, Μητροπολίτου πρ. Λήμνου, 'Εκ τοῦ ἀρχείου μου, Δ'. Εὐχαριστήρια, 'Αθήναι 1965, σελ. 21.
Τοῦ αὐτοῦ, 'Η διοικήσεις τῶν χηρευσῶν ἐν 'Ελλάδι 'Επισκοπῶν κατὰ τὴν 'Ελληνικὴν 'Επανάστασιν. 'Ανάτυπον ἐκ τοῦ «'Αρχείου Πόντου», τ. 27 τοῦ 1964, σελ. 177-182.
Dr. Georg Galitis, Privatdozent für Neues Testament an der Universität Athen, Der Weg zur Vollendung. Eine exegetische Studie zu I. Thess. 6,14-28. (Sonderabdruck aus der Zeitschrift «Θεολογία» Bd. 35 (1964), S. 65-86) Athen 1964, σελ. 24.
Παναγ. Ν. Ἀντίπα, καθηγητοῦ φιλολογίας-παιδαγωγοῦ τ. Διευθυντοῦ Γυμνασίου. Τὰ θαυμάσια ἀποτελέσματα τῶν ἀναπν. ἀσκήσεων ἐπὶ τοῦ σώματος και τοῦ πνεύματος, 'Αθήναι 1965, σελ. 31.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

'Ηπειρωτικὴ 'Εστία, Φεβρουάριος 1965, τεῦχος 154.
'Η Φωνὴ τῆς 'Εκκλησίας, 20 Μαΐου 1965, ἀρ. φύλ. 582.
'Ο Κόσμος τῆς 'Ελληνίδος, Μάιος 1965, ἀρ. 119.
'Ομιλοῦν οἱ Πατέρες, Μάιος 1965, ἀρ. 5.
'Ο Σωτήρ, 5, 12 και 19 Μαΐου 1965, ἀριθ. 225-227.

« ΕΚΚΛΗΣΙΑ »

ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

'Εκδιδόμενον κατὰ δεκαπενθήμερον

ΕΠΟΠΤΕΥΟΥΣΑ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

† 'Ο 'Αθηνῶν και πάσης 'Ελλάδος ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ

† 'Ο 'Εδέεσης και Πέλλης ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ

† 'Ο Μυτιλήνης ΙΑΚΩΒΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ Κ. ΣΠΕΡΑΝΤΣΑΣ

ΕΥΝΔΡΟΜΑΙ

Ναῶν 'Αρχιεπισκοπῆς 'Αθηνῶν:
Δρχ. 50, 75, 100 ἐτησίως.
Λοιπῶν Ναῶν 'Επικρατείας: 80 ἐτησίως.
'Εξωτερικοῦ: δολλάρια 3.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Θεοδοσίου Σπεράντσα, 'Αποτελεῖ παρήγορον μήνυμα.

'Εόρτια Γράμματα.

'Ιωάννου Καρμίρη, Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου 'Αθηνῶν, 'Η Γ' φάσις τῆς Β' Βατικανείου Συνόδου.

Εὐαγγέλου Δ. Θεοδώρου, Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, 'Η ἐπίσκεψις τῶν Καθηγητῶν τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης εἰς τὴν Σοβιετικὴν 'Ενωσιν (ΙΓ').

Πρεσβ. Boris Bobrinskoy, Καθηγητοῦ Ρωσικοῦ 'Ινστιτούτου 'Αγίου Σεργίου Παρισίων, τὸ 'Αγιον Πνεῦμα εἰς τὴν θείαν Λειτουργίαν.

Παρατηρήσεων στήλη.

'Εκκλησιαστικὰ χρονικά.

Παράρτημα.

Βιβλιογραφία.

ΜΟΝΟΤΥΠΙΚΑ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑΤΑ ΤΣΙΡΩΝΗ
Μενάνδρου 4 - 'Αθήναι - Τηλ. 533.805

'Υπεύθυνος Τυπογραφείου Γεώργιος Σ. Χρυσάφης
'Ιασηνίδου 22 - Σούρμενα